

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİMDALI

REFİK HALİT KARAY'IN HİKÂYELERİNİN GREİMAS'IN
EYLEYENLER MODELİNE GÖRE İNCELENMESİ

Ramazan Tugay KAHRAMAN

Danışman
Doç. Dr. Özlem NEMUTLU

Manisa- 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Refik Halit Karay’ın Hikayelerinin Greimas’ın Eyleyenler Modeline Göre İncelenmesi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../20..

Adı Soyadı

İmza

	T.C. MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu	FRYL-031
	YÜKSEK LİSANS EĞİTİMİ FORMLARI Tez Savunma Sınavı Tutanağı	Yayınlanma Tarihi	26/03/2018
		Revizyon No/Tarih	2/23/03/2018
		Sayfa	1/1

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 21.05.2019 tarih ve 17/12 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 9. Maddesi gereğince Enstitümüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ramazan Tuğay KAHRAMAN'ın "Refik Halit Karay'ın Hikâyelerinin Greimas'ın Eyleyenler Modeline Göre İncelenmesi" konulu tezi incelenmiş ve aday 17.07.2019 tarihinde saat 11:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60.. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna OY BİRLİĞİ
DÜZELTME yapılmasına * OY ÇOKLUĞU
RED edilmesine ** ile karar verilmiştir.

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi H. Harika Durğun

BASKAN
Doç. Dr. Özlem Nemutlu

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Secil Demirel

Evet **Hayır**

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

Tez, mutlaka basılmalıdır.

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir. İkinci tez savunma sınavında da başarısız olan öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

** Bu halde adayın Enstitü ile ilişkisi kesilir.

Hazırlayan
Enstitü Sekreteri

Onaylayan
Enstitü Müdürü

ÖZET

REFİK HALİT KARAY'IN HİKAYELERİNİN GREİMAS'IN EYLEYENLER MODELİNE GÖRE İNCELENMESİ

Göstergebilim, anlamlı bütünlerin anlamlarının nasıl oluştuğunu tespit etmek için çeşitli çözümlene yöntemleri üreten bir bilim dalıdır. Bu bağlamda tümü kapsayıcı, tutarlı ve yalın ilk çözümlene yöntemi ortaya atan isim ise A.J. Greimas olmuştur. Göstergebilimden yararlanan bu yüksek lisans tezimizde ise Greimas Göstergebilimi kullanılmış ve Greimas'ın ortaya attığı fikirlerle Refik Hâlit Karay'ın (1888 – 1965), *Memleket Hikayeleri* ve *Gurbet Hikayeleri* isimli iki kitabında yer alan öyküler çözümlenmiştir.

Tezin ilk bölümünde A.J. Greimas ve görüşlerine dair bilgiler verilmiş, görüşleri detaylıca incelenmiştir. Greimas'ın görüşleri aktarılırken, etkilendiği isimlerden bahsedilmiş ve eyleyenler modelinin ortaya çıkmasında etkili olan düşünürlerden detaylıca bahsedilmiştir. İkinci bölümde ise eyleyenler modeli detaylıca anlatılmıştır. Üçüncü bölümde öyküler söylemsel düzey, anlatsal düzey ve temel yapı olmak üzere üç farklı başlıkta ele alınmıştır. İnceleme sırasında anlatı izlencesi tespit edilmiş, eyleyenler modeli tablosu hazırlanmış, eyleyenler tespit edildikten sonra genel dönüşümleri verilmiştir. Eyleyenlerin eyletim, edinç, edim, tanıma ve yaptırım aşamaları gösterildikten sonra, metnin temel yapısı göstergebilimsel dörtgen üzerinde gösterilmiştir.

Yapılan incelemenin sonucunda Refik Hâlit Karay'ın öyküleri göstergebilimsel olarak çözümlenmiş, yazarın kullandığı eyleyen stratejisi tespit edilmiştir. Öykülerin derin yapısı ve yüzey yapısı incelenerek, farklı bir çözümlene yöntemi denenmiştir.

Anahtar kelimeler: Refik Halit Karay, A.J. Greimas, göstergebilim, Greimas Göstergebilimi, eyleyenler modeli

ABSTRACT

The Analysis of Refik Halit Karay's Stories According to the Actantial Model of Greimas

Semiotic is a branch of science that produce numerous methods of analysis to detect how the meanings of meaningful complements were emerged. In this context A.J Greimas put forward the first inclusive, plain and consistent method of analysis. In this master thesis which is inspired by the semiotic, Greimasian Semiotic is functionalized and Refik Halit Karay's (1888–1965) stories in his two books entitled as *Memleket Hikayeleri* and *Gurbet Hikayeleri* are analyzed.

In the first chapter of the thesis, information about Greimas and his ideas. His ideas are deeply analyzed. While Greimas' ideas are given, thinkers who inspire Greimas and thinkers who has contribution to emerge the actant model, are mentioned. In the second chapter, actantial model is detailly narrated. In the third chapter; discursive level, narrative level and deep level are handled into three different tittles. Within the analysis narrative program is detected, the table of actants model is constituted, after the detection of the actants, their general transformations are given. After the manipulation, competence, performance and sanction hierarchy of the actants are shown, the deep level of the text are shown into the semiotic square.

At the result of the thesis, Refik Halit Karay's stories are semiotically analyzed and the actant strategy used by the writer is detected. The deep level and surface level of the stories are analyzed to try a different method of analysis.

Keywords: Refik Halit Karay, A.J. Greimas, semiotics, Greimas semiotics, actantial model

ÖNSÖZ

Türk edebiyatının en önemli isimlerinden olan Refik Halit Karay, 1888 – 1965 yılları arasında yaşamıştır. Öykü, roman, anı, günce, mizah türlerinde eserler veren Refik Halit, gazetelere yazdığı hiciv yazılarıyla da bilinmektedir. Yaşamının önemli kısmını sürgünde geçiren yazar, sürgün sebebiyle gittiği bölgelerdeki toplumsal yapıları metinlerine taşımasıyla tanınmaktadır.

Araştırmamızda Refik Halit Karay'ın öykülerinin toplandığı *Memleket Hikayeleri* ve *Gurbet Hikayeleri* kitaplarını ele aldık. Kitaplardaki 35 metni, A.J. Greimas'ın göstergebilimsel yöntemine göre inceledik ve ortaya metotlu bir çalışma çıkarmaya çalıştık.

Çalışmamızın giriş kısmında Refik Halit Karay ve A.J. Greimas hakkında genel bilgilere yer verdik ve incelemede kullanacağımız araştırma yönteminin temellendiği görüşleri açıkladık. Yine giriş kısmında Greimas'ın çalışmalarını ve görüşlerini etkileyen diğer araştırmacılara dair ön bilgiler kullandık.

Birinci bölümde Greimas'ın çözümleme yöntemine giriş yaptık ve eyleyenler modeline dair ayrıntılı bilgiler verdik. Yöntemi açıklarken Greimas'ın kendi çalışmalarından, yabancı dilde ve Türkçe yazılmış kaynaklardan yararlandık.

İkinci bölümde metinleri Greimas Göstergebilimine göre ele aldık. Bütün metinleri söylemsel düzey, anlatsal düzey ve temel yapı olmak üzere üç başlıkta inceledik. Söylemsel düzey başlığı altında yüzey yapıda yer alan uzamları, zamanları ve oyuncuları belirledik. Anlatsal düzey başlığında anlatı izlencelerini ve eyleyensel şemaları tespit ettik. Temel yapı başlığında ise metinlerin derin yapılarına göz attık.

Metin incelemelerini yaparken, François Rastier'in görüşlerinden hareketle her anlatıyı en az sayıda eyleyensel şemayla açıklamaya, anlatıları en temel planlarıyla göstermeye gayret ettik. Benzer çalışmalardan farklı olarak metinleri en temel düzeyde açıklayarak, Refik Halit Karay'ın hikayelerinde kullandığı eyleyen stratejilerini ortaya koymaya çalıştık.

Sonuç bölümünde ise ortaya çıkan eyleyenler şemalarını yorumladık, metinler arasındaki ortak özellikleri ve farklılıkları ortaya koyduk.

Bu çalışmada bana her zaman destek olan, Göstergebilim ve Greimas Göstergebilimi konusunda yıllardır sürdürdüğü çalışmaları benimle paylaşan, çalışmanın her noktasında görüşlerini belirten Prof. Dr. Rıza FİLİZOK'a saygı ve

hürmetlerimi sunarken, çalışmanın danışmanlığını yapan Doç. Dr. Özlem NEMUTLU'ya destekleri için teşekkür ediyorum.

Çalışmam sırasında her anlamda benim yanımda olan babam Cengiz KAHRAMAN, annem Meryem KAHRAMAN ve kardeşim Emre KAHRAMAN'a sevgilerimi iletirken, sevgili dostlarım Yağız SARMAN'a ve Gökhan ABAY'a minnetlerimi sunuyorum.

Manisa – 2019

Ramazan Tugay KAHRAMAN

KISALTMALAR

G	: Gönderen
Aİ	: Anlatı izlencesi
Akta.	: Aktaran
Çev.	: Çeviren
E	: Engelleyici
G	: Gönderici
Haz.	: Hazırlayan
N	: Nesne
	: Özne
s.	: Sayfa
vb.	: ve benzeri
Vol.	: Volume
Y	: Yardımcı
yy.	: Yüzyıl
Yay.	: Yayınları

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
I. REFİK HALİT KARAY'IN HAYATI VE HİKÂYESİNE GENEL BİR BAKIŞ	1
II. A.J. GREİMAS'IN HAYATI, ÇALIŞMALARI VE ÇALIŞMALARININ KAYNAKLARI	4
III. VLADİMİR PROPP	9
BİRİNCİ BÖLÜM	13
A. GREİMAS'IN ÇÖZÜMLEME YÖNTEMİ	13
1. EYLEYENLER MODELİ	15
2. ANLATI İZLENESİ	17
İKİNCİ BÖLÜM	21
A. MEMLEKET HİKÂYESİ METİNLERİNİN ÇÖZÜMLENMESİ	21
1. Yatık Emin Metninin Çözümlemesi	21
2. Şeftali Bahçeleri Metninin Çözümlemesi	26
3. Koca Öküz Metninin Çözümlemesi	29
4. Vehbi Efendinin Şüphesi Metninin Çözümlemesi	33
5. Sarı Bal Metin Çözümlemesi	36
6. Şaka Metin Çözümlemesi	40
7. Küs Ömer Metninin Çözümlemesi	43
8. Boz Eşek Metninin Çözümlemesi	48
9. Yatır Metninin Çözümlemesi	51
10. Komşu Namusu Metninin Çözümlemesi	54
11. Yıldı Bir Metninin Çözümlemesi	57
12. Hakkı Sükût Metninin Çözümlemesi	60
13. Kuvvete Karşı Metninin Çözümlemesi	63
14. Cer Hocası Metninin Çözümlemesi	66
15. Garip Bir Hediye Metninin Çözümlemesi	69
16. Bir Taarruz Metninin Çözümlemesi	72
17. Garaz Metninin Çözümlemesi	75
18. Ayşe'nin Talihi Metninin Çözümlemesi	79
B. GURBET HİKÂYESİ METİNLERİNİN ÇÖZÜMLENMESİ	82
1. Yara Metninin Çözümlemesi	82
2. Eskici Metninin Çözümlemesi	84
3. Antikacı Metninin Çözümlemesi	88
4. Testi Metninin Çözümlemesi	91
5. Fener Metninin Çözümlemesi	93
6. Zincir Metninin Çözümlemesi	96
7. Gözyaşı Metninin Çözümlemesi	100
8. Keklik Metninin Çözümlemesi	103
9. Akrep Metninin Çözümlemesi	106
10. Köpek Metninin Çözümlemesi	108
11. Lavrens Metninin Çözümlemesi	111
12. Çıban Metninin Çözümlemesi	114
13. Kaçak Metninin Çözümlemesi	117
14. Güneş Metninin Çözümlemesi	120

15. Hülle Metninin Çözümlemesi	123
16. İstanbul Metninin Çözümlemesi.....	126
17. Dışçı Metninin Çözümlemesi	128
SONUÇ	131
KAYNAKÇA.....	135

GİRİŞ

I. Refik Halit Karay'ın Hayatı ve Hikâyeciliğine Genel Bir Bakış

Türk edebiyatının önemli isimlerinden Refik Hâlit Karay, 15 Mart 1888'de İstanbul'da doğmuştur. Babası Serveznedar Mehmet Hâlid Bey'dir. Dönemin üst düzey bürokratlarından Mehmet Hâlid Bey, Erenköyü'nde köşk alabilecek kadar varlıklıdır. Varlıklı bir ailenin çocuğu olmasından dolayı Karay, daha çocukluk yıllarında çeşitli estetik anlayışlarla karşı karşıya gelmiştir. Nefise Ruhsâr Hanım'ın Osmanlı hayatına dair anlattıklarının yanı sıra Avrupa'da eğitim gören ağabeyi Hakkı Hâlid Bey'in Avrupaî hayatı kendisine göstermesi, Karay'ı etkilemiştir. Babasının ve ağabeyinin önemli siyasi figürlerle arkadaşlık kurmaları, Refik Hâlit Karay'ın daha çocukken siyaset hakkında fikirler edinmesini sağlamıştır. Çocukken edindiği bu fikirler, yazarın sonraki yaşamında oluşturacağı fikirleri derinden etkilemiştir (Aktaş: 2004, 15 – 16).

Okuma öğrenmeye evde başladıktan sonra, Şemsülmaârif Mektebi'nde eğitimine devam eden Karay, yaz aylarında ise Taş Mektep isimli okula gittiğini dile getirmektedir (Karay, 2010, 103). Refik Hâlit, ilk öğreniminin ardından yatılı olarak Galatasaray Lisesi'nde okumaya başlamıştır. Burada yaşadığı problemlerden sonra okulu yarıda bırakan Refik Halit Karay, Hukuk Mektebi sınavını kazanarak, yeniden eğitim hayatına dönmüştür (Aktaş: 2004, 18 – 19). Yazar, öğrenciliği sırasında *Servet-i Fünûn* dergisinde ve *Tercümân-ı Hakikat* gazetesinde çalışmış, *Son Havadis* isimli bir gazete çıkarmıştır. Bir ara Beyoğlu Belediyesi'nde başkatiplik görevini üstlenen Karay, *Fecr-i Âtî* edebî topluluğu içerisinde yer almış isimlerdendir (Okay: 2019, 480-482).

Refik Halit Karay'ın bütün hayatını şekillendirecek ve hikayelerinin ortaya çıkmasını sağlayacak en önemli olaylar, siyasi yazı ve hicivleri sonrasında başlamıştır. *Eşref*, *Şehrah*, *Kalem* ve *Cem* dergilerinde imzasız ya da Kirpi takma adıyla yazılar yazan Karay, dönemin iktidarı İttihat ve Terakki tarafından sürgüne gönderilmiştir. Karay, 1913'te Sinop'a, 1916'da Çorum'a, 1917'de Ankara'ya, 1917 ve 1918 yıllarında Bilecik'e sürgüne gitmiştir. 1918'de ise Ziya Gökalp'in yardımlarıyla İstanbul'a geri dönmüştür (Okay, 2019, 480-482).

Karay'ın sürgün hayatı ise 1913 – 1918 yılları arasıyla sınırlı kalmamıştır. İstanbul'a döndükten sonra devlet dairelerinde çalışan Refik Halit, Millî Mücadele

sırasında aldığı kararlar sebebiyle ülkeden ayrılmak durumunda kalmıştır. Buradaki süreç Orhan Okay tarafından yazılan İslam Ansiklopedisi maddesinde aşağıdaki gibi anlatılmaktadır (Okay: 2019, 480-482):

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaliyle başlayan ve Anadolu'da Millî Mücadele'nin en çetin günlerine rastlayan umum müdürlüğü sırasında postahanelere Kuvâ-yi Milliye'nin ve diğer direniş gruplarının telgraflarının kabul ve keşide edilmemesi için emir verdiğinden ve Millî Mücadele aleyhindeki yazılarından dolayı savaş sonunda Yüzellilikler listesine alındı. Bu listenin çıkmasından önce 9 Ekim 1922'de Türkiye'den ayrılarak Suriye'de Beyrut yakınlarındaki Cünye kasabasına yerleşti. Burada geçimini Doğru Yol ve Vahdet gibi Türkçe gazetelere yazdığı makaleleriyle sağlayan Refik Halit'in daha sonra Cumhuriyet inkılâplarını takdir eden yazıları, Hatay'ın Türkiye'ye ilhaki için bölgedeki Türk gençlerini teşvik gayretleri Ankara hükümetini memnun ettiğinden önce özel olarak affı söz konusu oldu. Bir süre sonra da Yüzellilikler hakkında çıkarılan af kanununun yürürlüğe girmesiyle on altı yıllık sürgün hayatının ardından Türkiye'ye döndü.

Refik Halit Karay'ın hikâyeciliğinde sürgün yıllarında yaşadıkları etkili olmuştur. Karay'ın ilk hikayesi "Ayşe'nin Talihi", 1909 yılında yayımlanmıştır. 1913 yılına kadar yazdığı "Cer Hocası", "Hakk-ı Sükût", "Kuvvete Karşı", "Yılda Bir" ve "Komşu Namusu" isimli hikayeler, genellikle şehirde geçen ya da şehirlilerin yaşadığı olayları ele almaktadır. Bu dönemde yazılan hikayelerden sadece "Yılda Bir" isimli hikâye, şehir dışında yaşananları göstermektedir. 1913 yılında sürgüne gitmesiyle Anadolu'yu daha yakından gören Karay, "1913 – 1918 yılları arasında, Sinop'ta 'Şaka'yı (1915), Çorum'da 'Sarı Bal' ve 'Küs Ömer'i (1916), Ankara'da 'Yatır'ı (1916), Bilecik'te 'Vehbi Efendi'nin Şüphesi' ve 'Boz Eşek'i kaleme alır (Aktaş: 2004, 61- 65)." "Koca Öküz", "Küs Ömer", "Yatır" ve "Boz Eşek" hikayelerinden hareketle yazarın köyü ve köylüyü daha fazla konu edinmeye başladığı ifade edilebilir. 1919 yılında İstanbul'a döndükten sonra sürgün sırasında gördüklerini hikâyeleştirmeye devam Refik Halit Karay, "1919'da 'Yatık Emine', 'Şeftali Bahçeleri', 'Garip Bir Hediye' ve 'Bir Taarruz' hikayelerini" yazmıştır (Aktaş: 2004, 66). Sürgünden döndükten sonra yazdığı hikayelerde, şehrin arka sokaklarını ya da uzak kasabaları ele alan Karay'ın, dönemin edebiyat anlayışına farklı bir bakış açısı getirdiği söylenebilir.

İlk hikayelerinin ardından bu türe biraz olsun uzak kalan Refik Halit, ikinci sürgününde hikâye yazmaya geri dönmüştür. Karay, "1930'da Lübnan'da 'Çıban'ı;

1935’de Halep’te ‘Hülle ve Zincir’i; 1936 yılında yine aynı şehirde ‘İstanbul’, ‘Akrep’, ‘Lavrans’ ve ‘Keklik’i; 1938’de sürgün dönüşü Şişli’de ‘Dişçi’, ‘Kaçak’, ‘Eskici’ ve ‘Yara’yı; 1939’da aynı yerde ‘Antikacı’, ‘Testi’, ‘Fener’, ‘Gözyaşı’ ve ‘Köpek’i; 1947’de de ‘Garaz’ı kaleme almıştır (Aktaş: 2004, 66).” Daha sonra bir kısmı *Gurbet Hikayeleri* adı altında toplanacak olan bu hikâyelerde ise genellikle şehirden uzak, küçük yerleşim yerlerinde yaşanan olayları konu edinmiştir. İkinci sürgün sırasında ve sonrasında yazdığı metinlerde ise Lübnan, Suriye ve Irak bölgesinde yaşayan halka dair gözlemlere yer vermiştir. Yerli halkın yanı sıra bölgeye çeşitli görevlerle giden devlet görevlilerinin durumlarından, bölge halkına yaklaşımlarından bahsetmiştir.

Refik Halit Karay’ın hikayeciliğine dair en iyi tanımlardan bir tanesi ise kendisi tarafından yapılmıştır (Uçman: 2005, 50):

Ben İstanbul çocuğuyum, devir ve yaş icabı İstanbul’un ancak bir tarafını öğrenebilmişimdir. Sonra biraz da Anadolu’yu yaşadım. Filvaki -başkaları hiçbir şey yapamadıklarından- benim yazdıklarım beğenildi. Lüzumlu yerleri kavramak ve bunlar az yer tutarak hoş bir üslûpla hülasa edivermek marifetini göstermiştim. Dalkavukluk da etmemiştim. Üstelik Türkçü olduğum halde yine Anadolu’yu kusurlarıyla gördüm ve öyle yazdım.

Anadolu’yu kusurlarıyla gördüğünü aktaran Karay, *Gurbet Hikayeleri* metninde ise daha geniş bir bölgeye dair gözlemlerini aktarmıştır. Yine o bölgede yaşanan ya da yaşanabilecek olaylara dair kendi üslubunda hikâyeler kaleme alan yazarın, ikinci sürgününde yazdığı eserlerde bölge halkına dair çeşitli sergilediği, söylenebilecek detaylar arasında sayılabilir.

Refik Halit Karay, Türk edebiyatında Anadolu coğrafyasının daha fazla işlenmesi adına öncü isimlerden biri olmuş, “Anadolu’yu bir daha gündeminden çıkmamak üzere Türk edebiyatına sokmuştur (Zengin: 2015, 113).” 18 Temmuz 1965 tarihinde İstanbul’da hayatını kaybeden Karay, farklı türlerde yazdığı eserler ile Türk edebiyatının en önemli isimlerinden biri olmayı başarmıştır. Karay’ın hikayeleri ise *Memleket Hikâyeleri*¹ ve *Gurbet Hikâyeleri*² kitaplarında toplanmıştır.

¹ Karay, Refik Halit. *Memleket Hikâyeleri*. İstanbul: İnkilâp Kitapevi, 2017.

² Karay, Refik Halit. *Gurbet Hikâyeleri*. İstanbul: İnkilâp Kitapevi, 2017.

II. A.J. Greimas'ın Hayatı, Çalışmaları ve Çalışmalarının Kaynakları

Evrendeki her durum ve oluş, anlam üreten ögeler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bir ağaçtan sağır-dilsiz alfabesine, bir reklam afişinden öykülerdeki kahramanların eylemlerine kadar her şey çeşitli ögelerin bir araya gelerek oluşturdukları anlamlı bütünlerdir (Rifat: 2017, 113). Dizgeleri oluşturan anlamlı bütünlerin birimleri de genellikle gösterge olarak adlandırılır. Göstergebilim amacı ise bilimkuramsal (epistemolojik), yöntembilimsel (metodolojik) ve betimsel (deskriptif) açıdan tümükapsacıyı, tutarlı ve yalın bir çözümleme modeli oluşturarak, anlamlı bütünlerin nasıl bir araya geldiklerini ve anlamları nasıl oluşturduklarını ortaya çıkarmaktır (Rifat: 2014, 13). Geliştirdiği teoriler ve modellerle anlamların nasıl bir araya geldiğini çözümlemek için mantıklı ilk çözümleme yöntemlerini ortaya koyan isim ise Aldirgas Julien Greimas (1917-1992) olarak gösterilebilir.

Aldirgas Julius (ya da Julien) Greimas, 9 Mart 1917 tarihinde Litvanyalı bir ailenin çocuğu olarak Rusya'nın Tula kentinde doğmuştur. 1934 yılında Litvanya'nın Marijampolė kentinde bulunan Rygiškių Jono Lisesi'nden mezun olan Greimas, Kaunas Üniversitesi'nde bir süre hukuk okuduktan sonra 1939'da Fransa'da, Grenoble Üniversitesi'nde eğitimini tamamlamıştır. Greimas, bir yıl sonra Fransa'da lisansüstü eğitimine başlasa da Litvanya'ya geri dönerek, edebiyat eleştirisi üzerine düşünmeye başlamış ve bir dergide editörlük görevi üstlenmiştir. Litvanya'da mitolojiyi ele alan *Apie Dievus ir žmones (Tanrılar ve İnsanlar Üzerine)* ve *Tautos atminties beiėškant (Ulusal Bellek Arayışına Dair)* isimli kitapları üzerine çalışmıştır. 1944'te Litvanya'dan Fransa'ya iltica eden Greimas, Sorborne Üniversitesi'nde eğitim görmeye başlamış ve leksikoloji üzerine yüksek lisansını tamamlamıştır. 1949'da, modanın kelime dağarcığına dair doktora tezini savunan Greimas, 1950'de Mısır'daki İskenderiye Üniversitesi'nde Fransızca öğretmek üzere görev almıştır. Burada Roman Jakobson'dan etkilenerek önemli eserler veren Roland Barthes ile tanışmıştır. İskenderiye'deki görevinin ardından bir süre Ankara Üniversitesi'nde çalışan ve bu sırada Nusret Hızır'dan mantık dersleri alan Greimas, İstanbul Üniversitesi'ne ders vermiştir. 1965'te Roland Barthes tarafından, yaklaşık 25 yıl sürdüreceği, Paris'teki Yükseköğretim Çalışmaları Uygulama Okulu'na (l'Ecole Pratique des Hautes Etude) Sosyal Bilimler Araştırma Direktörü olarak atanmıştır (Katilius-Boydston: 1990).

Aldirgas Julien Greimas yazın hayatına, 1943'te, eğitimini sürdürürken, Miguel de Cervantes ve *Don Kişot* üzerinde durduğu ve Litvanya'da yayın yapan

Varpai, Almanach littéraire dergisinde yayınlattığı yazısıyla başlamıştır. Göstergebilim bağlamında önemli sayılabilecek ilk çalışmasıysa, Michel Tournier, Italo Calvino, Rainer Maria Rilke, Jun'ichiro Tanizaki ve Julio Cortazar gibi farklı ülke ve geleneklerden beş yazar üzerinde durduğu *de l'imperfect (Kusur Konusunda)* başlıklı kitabıdır. *Kusur Konusunda*'dan sonra sürekli bir üretime geçen Greimas, edebiyat başta olmak üzere çok farklı konulara eğildiği çeşitli çalışmalar yapmıştır. A. J. Greimas'ın ele aldığı konular ve bu konularla ilgili yazdığı makaleler şöyle sıralanabilir:

Halk hikayesi üzerine makaleler: “Le conte populaire russe, analyse fonctionnelle (Rus Halk Hikayesi, Fonksiyonel Analiz) [1965]”, Joseph Courtés ile birlikte yazdığı “Cendrillon va au bal ... Les roles et les figures dans la littérature orale française (Sinderalla Topa Gider... Fransız Sözlü Edebiyatında Roller ve Figürler) [1978]”.

Yapısal dilbilim ve poetika üzerine makaleler: “Les relations entre la linguistique structurale et la poétique (Yapısal Dilbilim ve Poetika Arasındaki İlişki) [1967]”, “La littérature ethnique (Etnik Edebiyat) [1970]”.

Mitoloji üzerine makaleler: “Comparative Mythology (Karşılaştırmalı Mitoloji) [1963]”, “éléments pour une théorie de l'interprétation du récit mythique (Mitik Anlatı Yorumlama Teorisinin Ögeleri) [1966]”, “Des dieux et des hommes (Tanrılar ve İnsanlar) [1986]”.

Göstergebilim ve poetika üzerine makaleler: “Essais de sémiotique poétique (Poetik Göstergebilim Denemeleri) [1972]”.

Romanlar üzerine makaleler: “A Sample Description: The Universe of Bernanos (Bernanos'un Evreni Üzerine Kısa Bir Açıklama) [1966]”.

Kısa hikayeler üzerine çalışmalar: “D'escription et narrativité dans 'La Ficelle' de Guy de Maupassant (Guy de Maupassant'ın 'Bir Parça Sicim' Hikayesinde Tasvir ve Anlatısallık) [1973]”, “Maupassant: The Semiotics of Text: Practical Exercises (Maupassant: Metnin Göstergeleri: Pratik Egzersizler) [1976]”, “Essai sur la vie sentimentale des hippopotames (Suaygırlarının Duygusal Öyküsü Üzerine Deneme) [1977]”.

Anlatı göstergebilimi üzerine makaleler: “Clement Légaré'ye yazdığı önsöz La Structure sémantique: Le Lexème cœur dans l'oeuvre de Jean Eudes (Semantik Yapı: Jean Eudes'in Çalışmasının Sözlükbirimsel Kalbi) [1976]”, Joseph Courtés'e yazdığı önsöz “Introduction a la sémiotique narrative discursive (Sözlemsel Anlatı

Göstergebilimine Giriş) [1976]”, “La 'lettre' dans le conte populaire merveilleux français-Contribution à la l'étude des motifs (Fransız Halk Hikayelerindeki 'Mektup'lar – Motif İncelemelerine Katkı) [1979]”, Agnes Gueuret'e yazdığı giriş “L'engendrement d'un récit: L'évangile de l'enfance selon Saint Luc (Bir Hikaye Ortaya Çıkarmak: St. Luc'un Çocukluğunun Hikmeti) [1983]”, Italo Calvino'nun teorik metni “If on a Winter's Night a Traveller (Bir Kış Gecesi Seyahat Eden Olursanız) [1984]” için yazdığı giriş metni (Peron, 1989: 523-524).

Yazdığı makalelerle birlikte Greimas, *Structural Semantics: An Attempt at a Method (Yapısal Göstergebilim: Bir Metot Denemesi)* [1966], *Dictionnaire de l'ancien français jusqu'au milieu du XIVe siècle (Antik Fransa'dan 14. Yüz Yıla Sözlük)* [1968], *Du sens, essais sémiotiques (Anlam: Göstergebilimsel Deneme)* [1970], *Maupassant: The Semiotics of Text (Maupassant: Metnin Göstergeleri)* [1976], *The Social Sciences. A Semiotic View (Göstergebilimsel Bir Bakıştan Sosyal Bilimler)* [1976], *Semiotics and Language: An Analytical Dictionary (Göstergebilim ve Dil: Bir Çözümlemeli Sözlük)* [1979], *Du sens. 2 (Anlam Üzerine 2)* [1983], *Des dieux et des hommes: études de mythologie lituanienne (Tanrılar ve İnsanlar: Litvanya Mitolojisi Çalışmaları)* [1985], *The Semiotics of Passions: From States of Affairs to States of Feelings (Tutkuların Göstergeleri: Vaka Durumlarından Duygu Durumlarına)* [1991], *Dictionnaire du moyen français (Orta Fransızca Sözlüğü)* [1992], isimli çalışmaların da altına imzasını atmıştır.

Yukarıda saydığımız çalışmalar ve çalışmaların ele aldığı konular bağlamında bakıldığında Aldirgas Julien Greimas'ın antropoloji (Claude Levi-Strauss), folklor (Vladimir Propp), dilbilim (Ferdinand de Saussure ve Louis Hjelmslev), mitoloji (Georges Dumézil) ve fenomenoloji (Marcel Merleau-Ponty) alanlarından yararlanarak görüşlerini geliştirdiği, kurduğu göstergebilimsel inceleme metodunun ilerleyen dönemlerinde, özellikle 1960 ve 1970 yılları arasında Roland Barthes, Emile Benveniste, Michel Foucault, Roman Jakobson, Jacques Lacan ve Hans Reichenbach gibi isimlerden de faydalandığı söylenebilir (Peron, 1989: 524). Frederic Nef, Greimas'ın görüşlerinin temellerini Fransız Algı Okulu, Saussure'den başlayan dilbilim geleneği ile mit ve halk hikayelerinde yapılan çalışmalar olarak üçe ayırmış, Fransız Algı Okulu'nun “sadece farklılıkları algılıyoruz” tezinden hareketle görüşlerini geliştiren Marcel Merleau-Ponty, Ferdinand de Saussure ile başlayan göstergebilim incelemeleri ve özellikle Hjelmslev'in biçim töz ayırımını, mit ve folklor araştırmaları konusundaysa Claude Levi-Strauss ve Vladimir Propp'u, Greimas'ın

görüşlerinin kaynakları olarak göstermiştir (Nef, 1977: 18-19). Tahsin Yücel ise yapısal dilbilim bağlamında Saussure, Hjelmslev ve Tesniere; halkbilim bağlamında Vladimir Propp; söylembilim bağlamında Claude Levi-Strauss, Georges Dumezil, Claude Coquet; Marcel Merleau-Ponty ve Nusret Hızır aracılığıyla öğrendiği Hans Reichenbach'ın Greimas üzerinde etkileri olduğunu belirtmiştir (Yücel, 2015: 125).

Birçok farklı alandan ve düşünürden etkilendiği görülebilen Aldirgas Julien Greimas'ın ortaya koyduğu göstergebilimsel çözümleme yönetimine dair yaptığı en önemli açıklamalarından biri Toronto Üniversitesindeki konuşmadır. 1989 yılında *On Meaning (Anlam Üzerine)* başlığıyla İngilizceye çevrilerek, *New Literary History (Yeni Edebiyat Tarihi)* dergisinde yayınlanan bu konuşma, Greimas Göstergebilimi olarak adlandırabileceğimiz çözümleme yönteminin tarihine ve gelişimine dair kaynaklık etmektedir. Bu konuşmadan hareketle çözümleme yönteminin dört ana gelişim devresine ayrılabilceği söylenebilir (Greimas, 1989: 539 – 550).

1956 yılında başlayan ilk aşama, dilbilim temelli yapısalcılıktan etkilenmiştir. V. Propp tarafından yazılan *Masalın Morfolojisi*³, ortaya çıkacak çözümleme yönteminin temelini oluşturmuştur. Propp'un modeliyle anlatıların yüzeysel anlamlarının çözümlenmesi çalışmaları başlamış ve bu çalışmalar Levi-Strauss'un mitoloji üzerine yaptığı araştırmalarla desteklenerek, geliştirilmiştir. Propp ve Levi-Strauss'un modellerindeki mantıksal ve semantik yapıların ortaya çıkarılmasının ardından anlatısal şema (narrative schema) olarak adlandırılan çözümleme yöntemi de gün yüzüne çıkmıştır. İkinci aşama 1964 yılında başlamış ve 1966 yılında *Sémantique structurale*'in yayınlanmasıyla doruk noktasına ulaşmıştır. Kitabın ilk iki bölümünü oluşturan Propp'un işlevlerinin yapısallaştırılması ve eyleyenler modeli çalışmaları, Paris Göstergebilim Okulu'nun naratolojik çalışmalarının da özetini mahiyetindedir. 1970'e doğru, anlatı bileşenlerini daha iyi inceleme adına kimi çalışmalar yapıldıktan sonra, Propp'un işlev olarak adlandırdığı durumların aslında işlev olmadığı, bunların bir tümce, diğer bir deyişle eyleyenler arasında ilişki belirten sözcükler olduğu söylenmeye başlanmıştır. Greimas Göstergebilimi'nin üçüncü aşaması 1970'lerin başında başlamış, söylem analizi ve naratoloji ile ilgili iki farklı açı üzerine odaklanmıştır. 1980 yılında başlayan dördüncü aşamadaysa Greimas'ın başında olduğu Paris Okulu, anlatı sözdiziminden (narrative syntax), söylemsel sözdizimine (discursive syntax) geçen bir ilerleyiş göstermiş ve en sonunda görünüşsel sözdizim

³ Propp, Vladimir. *Masalın Biçimbilimi*. Çev. Mehmet Rifat – Sema Rifat. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.

(aspectual syntax) üzerinde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Evet-hayır, siyah-beyaz gibi ikili karşıtıklardan ziyade görünüşsel sözdizimdeki öğelerin değerleri üzerinde durulmuştur. Yine aynı dönemde Descartes, Spinoza, Leibnitz, Neitzsche ve Freud birçok düşünürün üzerine durduğu tutkunun teorisi üzerinde çalışmalar yapılmış ve tutku tanımlanmaya, tutkunun öğeleri bulunmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalardan sonra Parret'in 1986 yılında çıkardığı *Les passion* ile Greimas ve Fontanille'nin birlikte yazdığı *Sémiotique des passion* gibi kitaplar ortaya çıkmıştır (Budniakiewicz: 1992, 8-14).

Greimas öncelikle *Genel Dilbilim Dersleri*⁴ kitabıyla tanınan ve dil/söz, biçim/töz, gösterilen/ gösteren, nedensizlik ve çizgisellik, eşsüremlilik/artsüremlilik, dizge ve değer gibi tanımlamalarını ortaya atan Ferdinand de Saussure (1857 – 1913) gibi önemli bir bilim insanının görüşlerinden hareketle ortaya çıkan yapısalcılıktan etkilenmiştir. Yapısalcılığın ve göstergebilimin gelişmesinde önemli katkısı olan Louis Hjelmslev (1899 – 1965) ise Greimas'ın görüşlerine giden yoldaki ikinci kilometre taşı olmuştur. “Herhangi bir dil ya da metin sisteminin bir oluşa, sürece mutabık olduğu fikrinin öncelikli olarak kabul gördüğünü (Hjelmslev: 1969, 9)” belirten ve “Süreçlerin bileşenlerden sınıflara değil; sınıflardan bileşenlere olacak şekilde, genelleyci ve bireşimsel (synthetic) olmaktan öte analitik ve belirleyici (Hjelmslev: 1969, 13)” olması gerektiğinin altını çizen Danimarkalı dilbilimcinin ortaya attığı bu varsayımsal-tümdengelimli ve deneysel kuram, göstergebilim incelemelerinde kullanılmış ve özellikle Greimas'ın görüşlerini oldukça etkilemiştir. “Düzensizliğin ardında bir düzen arayan (Lévi-Strauss: 2013, 45)” ve “düzen olmadan anlamı kavramanın kesinlikle imkânsız olduğunu (Lévi-Strauss: 2013, 45)” söyleyen Claude Lévi-Strauss, Greimas için bir başka dayanak noktası olmuştur. Yukarıda ismini andığımız birçok başka düşünür ve bilim insanıyla birlikte A.J. Greimas'ın görüşleri şekillenirken, tezimizde kullanacağımız eyleyenler modeli ve semiyotik dörtgen fikirlerinin Saussure, Hjelmslev, Lévi-Strauss ve Propp'tan hareketle ortaya çıktığı söylenebilir. Birçok isimden etkilenmesine rağmen Greimas'ın özellikle eyleyenler modelini daha iyi anlamak için V. Propp'a ayrı bir başlık açmak gerekmektedir.

⁴ Saussure, Ferdinand de. Genel Dilbilim Dersleri. Çev. Berke Vardar. Multilingual Yayınları, 1998.

III. Vladimir Propp

Rus Biçimcileri arasında öne çıkan isimlerden bir tanesi olan Vladimir Yakovlieviç Propp (1895–1970), Rusya'nın Petersburg kentinde doğmuş ve üniversite eğitimi Petersburg Üniversitesi Slav Filolojisi bölümünde tamamlamıştır. 1932 yılından sonra Leningrad Üniversitesi'nde Almanca öğretmeye başlamasının ardından halkbilim ile uğraşmaya başlamış ve 1970'ten sonra göstergebilimin metin çözümleme yöntemi ortaya koymasına kaynaklık edecek eseri *Morfologiya skazki (Masalın Biçimbilimi)*⁵ kitabını yine burada yazmıştır (Rifat: 2017, 176). Kendinden önce yapılan masal incelemeleri üzerinde durduktan sonra bu incelemelerin yeterli olmadığına karar veren Propp, Rus halk masalları üzerinde yoğunlaşmıştır. Halk masallarında biçimlerin incelenebileceği ve yapıyı düzenleyen kuralların ortaya konulabileceğini fark etmiş ve masalın biçimbilimi çalışmalarına başlamıştır (Propp: 2017, 3). Sorunun tarihçesine indikten sonra bütün halk masallarını incelemenin hacim olarak çok büyük olacağına kanaat getirdikten sonra olağanüstü masalları inceleme kararı almış ve “olağanüstü masalların iki özelliğine dikkat çekmiştir: Bunlardan bir söz konusu masalların çok renkli ve çeşitli görünüm sunması, öbürüyse görünürdeki bu çeşitlilik altında bir tekbiçimliliğin bulunmasıdır” (Rifat: 2017, 177). Masalları önce oluşturucu bölümlerine göre ayırt eden, sonra da masalları oluşturucu bölümlerine göre karşılaştıran Propp, bütün bu çalışmasının sonucunda ortaya biçimbilimsel bir yapı çıkarmıştır. Bir yandan oluşturucu bölümleri, bir yandan da bölümlerin kendi aralarında ve bütünle kurdukları bağlantıları tespit etmeyi başarmıştır (Propp: 2017, 22).

Olağanüstü masalarda kişi adları ve kişilerin özel nitelikleri değişse bile kişilerin eylemlerinin ve işlevlerinin değişmediğini gören Propp, masal incelemelerinin “kişilerin işlevlerinden kalkarak incelenmesi” gerektiğini söylemiştir (Propp: 2017, 23). Sonrasındaysa “işlev sözcüğünden, bir kişinin eylemini, olay örgüsünün akışı içinde taşıdığı anlam açısından tanımlanmış eylemini anlıyoruz” diyerek işlevi tanımlamış ve bütün gözlerini dört maddede bir araya getirmiştir (Propp: 2017, 24):

⁵ Propp, Vladimir. *Masalın Biçimbilimi*. Çev. Mehmet Rifat – Sema Rifat. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.

1- “Kişiler kim olursa olsun ve işlevler nasıl gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin, masalın değişmez, sürekli öğeleri, kişilerin işlevleridir. İşlevler masalın temel oluşturucu bölümleridir.

2- Olağanüstü masalın içerdiği işlevlerin sayısı sınırlıdır.

3- İşlevlerin dizilişi her zaman aynıdır.

4- Bütün olağanüstü masallar yapıları açısından aynı tipe bağlanırlar.”

Sınırlı sayıda bulunan ve değişenlerin yanında değişmeden duran işlevleri çözümlenmeye geçen Propp, nihayetinde 31 işlev belirlemiş ve bunları açıklamıştır. Propp, *Masalın Biçimbilimi* kitabında tespit ettiği değişmeyen işlevleri şöyle sıralamıştır (Propp: 2017, 29-65):

0. Başlangıç durumu: Aileden biri ya da kahraman tanıtılır.
1. Uzaklaşma: Aileden biri evden uzaklaşır.
2. Yasaklama: Kahraman bir yasakla karşılaşır.
3. Yasağın çiğnenmesi: Yasak çiğnenir. Saldırgan ortaya çıkar.
4. Soruşturma: Saldırgan bilgi edinmek için sorular sorar.
5. Bilgi edinme: Saldırgan gerekli bilgileri toplar.
6. Aldatma: Saldırgan kurbanını ya da servetini ele geçirmek için onun aldatmayı dener.
7. Suç ortaklığı: Kurban aldanır ve böylece istemeyerek düşmanına yardım etmiş olur.
8. Kötülük: Saldırgan aileden birine zarar verir.
- 8a: Eksiklik: Aileden birinin bir eksiği ya da bir isteği vardır.
9. Aracılık Geçiş Anı: Kötülüğün ya da eksikliğin haberi yayılır, bir dilek ya da bir buyrukla kahramana başvurur, kahraman gönderilir ya da gitmesine izin verilir.
10. Karşıt Eylemin Başlangıcı: Arayıcı kahraman eyleme geçmeye karar verir.
11. Gidiş: Kahraman evinden ayrılır.
12. Bağışçının ilk işlevi: Kahraman büyülü bir nesneyi ya da yardımcı edinmesini sağlayan bir sınama, sorgulama, saldırı vb. ile karşılaşır.
13. Kahramanın tepkisi: Kahraman ileride kendisine bağışta bulunacak kişinin (bağışçının) eylemlerine tepki gösterir.
14. Büyülü nesnenin alınması: Büyülü nesne kahramana verilir.

15. İki krallık arasında yolculuk, bir kılavuz eşliğinde yolculuk: Kahraman aradığı nesnenin bulunduğu yere ulaştırılır, kendisine kılavuzluk edilir ya da gösterilir.
16. Çatışma: Kahraman ve saldırgan, bir çatışmada karşı karşıya gelir.
17. Özel işaret: Kahraman özel bir işaret edinir.
18. Zafer: Saldırgan yenik düşer.
19. Giderme: Başlangıçtaki kötülük giderilir ya da eksiklik karşılanır.
20. Geri dönüş: Kahraman geri döner.
21. İzleme: Kahraman izlenir.
22. Yardım: Kahramanın yardımına koşulur.
23. Kimliğini gizleyerek gelme: Kahraman kimliğini gizleyerek kendi evine döner ya da bir başka ülkeye gider.
24. Asılsız savlar: Düzmece bir kahraman asılsız savlar ileri sürer.
25. Güç iş: Kahramana güç bir iş önerilir.
26. Güç işi yerine getirme: Güç işi yerine getirilir.
27. Tanı(n)ma: Kahraman tanınır.
28. Ortaya çıkarma: Düzmece kahramanın, saldırganın ya da kötünün gerçek kimliği ortaya çıkar.
29. Biçim değiştirme: Kahraman yeni bir görünüm kazanır.
30. Cezalandırma: Düzmece kahraman ya da saldırgan cezalandırılır.
31. Evlenme: Kahraman evlenir ve tahta çıkar.

Propp, işlevleri saymakla yetinmeyip, bunların masalarda belirtmiş ve her işlevin altına o işlevin masalarda nasıl ortaya çıkabileceğini de yazmıştır. Otuz bir işlev, her masalda görünmese ve bazı masalarda işlevlerin bir kısmı atlansa da olağanüstü masalların yüzey yapısında bulunan ilerleyiş, bu otuz bir işlevden öteye gitmemektedir.

Bütün işlevlerin mantıksal alanda bazı alanlarda bir araya geldiklerini belirten Vladimir Propp, eylem alanları olarak tanımladığı durumları da yediye ayırmıştır (Propp: 2017, 80):

1. Saldırgan
2. Bağışçı
3. Yardımcı
4. Prenses
5. Gönderen
6. Kahraman
7. Düzmece kahraman

1958’de İngilizce, 1966’da İtalyancaya ve 1970’te Fransızcaya çevrilen *Masalın Biçimbilimi*, kitabı tanıtan Levi-Strauss başta olmak üzere R. Barthes, T. Todorov, C. Bremond, Alan Dundes gibi bilim adamlarını etkilemiş ve A. J. Greimas’ın eyleyenler modeli fikrini ortaya atmasını sağlamıştır (Rifat: 2017, 179).

BİRİNCİ BÖLÜM

A. GREİMAS'IN ÇÖZÜMLEME YÖNTEMİ

Göstergebilim, anlamsal bütünlerin anlamlarının nasıl oluştuğunu ve bu bütünlerin nasıl bir araya gelerek dizgelendiklerini ortaya çıkarmak adına, farklı çözümleme yöntemleri ortaya koymuştur. Bu nedenle göstergebilim, “anlamları değil, anlamların eklenerek üretiliş biçimlerini araştırır, anlam üretim sürecini ortaya çıkarmaya çalışır. Bu nedenle, içeriğin biçimine yönelik içkin ve yapısal bir kuramdır (Rifat: 1996, 101).” Bu bağlamda içeriğin biçiminin üç farklı düzeyde biçimlendiğini ve üç aşamada incelenmesi gerektiğini önerir (İşeri: 2008). A.J. Greimas da “bir söylemin temelden yüzeye doğru gelen üç ana katmanda gerçekleştiğini, anlamın söylemin değişik öğelerinin eklenmesiyle, derin yapılardan başlayarak, yüzey yapılarla birleşerek oluştuğunu söyler (Kıran ve Kıran: 2011, 183).” Anlamlar, farklı katmanların üst üste eklenmesiyle bir araya gelmektedirler. Derin yapıdan başlayarak yüzey yapıda nihai hallerini alan anlam oluşumları, Greimas tarafından Üretici Süreç olarak isimlendirilir ve hemen aşağıdaki gibi tablolaştırılır (Rifat: 1996, 108).

ÜRETİCİ SÜREÇ			
Anlatsal Yapılar	Sözdizimsel Bileşke		Anlamsal Bileşke
	<i>Derin Düzey</i>	Temel Sözdizim Temel Anlam	<i>Değer Yarguları</i>
Söylemsel Yapılar	<i>Yüzeysel Düzey</i>	Anlatsal Sözdizim Eyleyenler Şeması ve İşleyişi	<i>Anlatsal Anlam</i>
	<i>Oyunculaşma</i>	Söylemsel Sözdizim <i>Zamansallaşma</i> <i>Uzamsallaşma</i>	<i>Söylemsel Anlam</i> <i>İzlekselleşme</i> <i>Betiselleşme</i>

Yüzey yapılardan başlayarak, derin yapılara doğru giden düzeyler şöyle adlandırılır: Mantıksal-anlamsal düzey, anlatsal düzey, söylemsel düzey. Bu düzeyler de kendi aralarında üretim süreci ve çözümleme süreci olmak üzere iki tür süreç içermektedirler. Göstergedizgelerinin üretim süreci ve çözümleme nesnesinin bir bakıma başlangıcı arandığından incelemede, derin yapıda yer alan ve anlam oluşumunun en soyut aşaması olan mantıksal-anlamsal düzeyden temel anlam yapılarının eyleyenlere dönüştüğü aşama olan anlatsal düzeye oradan da eyleyenlerin belirli zaman ve uzam içerisinde yer aldıkları söylemsel düzeye geçiş söz konusudur.

Söylemsel düzeyden sonraysa metinselleşme yani metin haline gelme durumu ortaya çıkmakta, dil düzeyi ya da anlatım düzlemine geçilmektedir (Rifat: 2007, 35). Anlamın oluşarak metne dönüşmesini örnekleyen ve Üretici Süreç olarak adlandırılan bu dönüşüm, Greimas tarafından yukarıda görülen şekilde çizilmiştir. Anlamalı bir bütünün yüzeyden derine doğru izleyeceği yol ise aşağıda anlatılan şekilde olmalıdır (Rifat: 1996, 27).

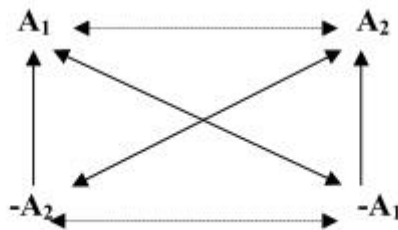
1. *Söylem kişilerinin, zamanların ve uzamların bir dil yetisi aracılığıyla nasıl düzenlendiği, sözgelimi sanatsal, yazınsal bir tasarının söylem aşamasına nasıl geldiğini araştırır.*

2. *Eyleyenlerin olay örgüsü içindeki işlevlerini saptamaya, kişilere bağlı bir eylem, olay ve duyguların nasıl düzenlendiğini, bir anlatı izlencesi içinde nasıl eklemlendiğini kavramaya çalışır.*

3. *Metnin ilk iki düzeyinde belirlenen anlam evreninin temellendiği, kaynaklandığı en soyut, en mantıksal, en derin düzeydeki gücül yapıların neler olduğunu görmeye ve göstermeye yönelir. Bütün bunların yüzeyden derine doğru adlandırılması da şu biçimde olmaktadır: 1. Söylem çözümlemesi, 2. Anlatı çözümlemesi, 3. Temel yapı (mantıksak-matematiksel) çözümlemesi.*

Anlamlandırmanın temel yapısını (elementary structure of signification) oluşturmak için gereken asgari koşullar, üretici süreç (generative trajectory) yoluyla sağlanmaktadır. Bu yapı aşağıda yer alan diyagramlarda görüldüğü gibi çelişki, içerme ve karşıtlık ilişkileriyle formüle edilebilir ve içerikler belirli bir söylemin semantik mikro evrelerini temsil edebilen semantik kategorilerde algılanabilirler. “Ölüm” ve “yaşam” karşılaştırmasında olduğu gibi bazı soyut kavramlar da derin yapılarda yapılan böylesine karşılaştırmalar sonucunda anlaşılabilir hale gelirler (Greimas ve Courtés, 1982: 314-315). Anlaşılır hale gelen anlamalı bütünlükler, en nihayetinde temel anlamsal yapıların (ikilikler) ve temel sözdizimsel yapıların (ikiliğin öğeleri arasındaki mantıksal ilişkiler, dönüşümler) değerlendirilmesi için kullanılabilirler (Rifat, 2017: 79).

Hem bir kavramsal ağ hem de bu ağın görsel bir sunumu olarak (Hebert, 2011: 41) adlandırabileceğimiz göstergebilimsel dörtgen (semiotic square), şu biçimde gösterilebilir:

Dörtgende gösterildiği üzere anlamın oluşması için öncelikle bir A anlamı bulunmalı ve A anlamının bir anlatıbilimsel eksen (iki terim arasında kurulan, mantıksal özelliği belirsiz) olarak ele alınması sonucunda, onun yokluğu olarak ifade edilebilecek bir karşıt anlamı belirlenmesi gerekmektedir. Bu ilk aşamada A anlamı Hjlemslev'in görüşlerinden hareketle içeriğin tözü olarak gösterilebileceği gibi içeriğin biçimi düzeyinde,

$$A1 <.....> A2$$

Biçiminde ikili karşıtlık oluşturacak şekilde gösterilir. Ortaya çıkan ikilikle birlikte onları değilleyen ögelerin de dörtgene eklenmesiyle şekilde gösterilen bağlantılar ortaya çıkartılabilir (Yücel: 2015, 135 – 136).

1. Eyleyenler Modeli

Tezimizin de başlığını oluşturan Eyleyenler Modeline kadar değerlendirdiğimiz bütün çözümleme yöntemleri, temelde derin yüzeyleri, göstergebirimler arasında kurulan bağlantıları ve bu bağlantılar sonucunda oluşturulan dizgeleri kapsamaktadır. Fakat bir göstergebilimsel çözümleme yapılmak için metnin derin düzeyleriyle birlikte, yüzeysel düzeylerinin de ele alınması gerektiği Greimas'ın kendisi tarafından söylenmiştir. Yüzey yapıda kullanılan örnekçe ise Eyleyenler Modeli olarak yine Greimas tarafından 1966 yılında önerilmiştir. (Yücel, 2015: 145).

İlk olarak Lucien Tesnière tarafından kullanılan eyleyen terimi, diğer bütün anlamlarından bağımsız olarak “eylemin belirttiği oluşa etken ya da edilgen şekilde iştirak eden varlık ya da nesnelendir” şeklinde tanımlanmıştır. Bu bakış açısından, “eyleyenler (actants)” karakterleri olması gerektiği gibi gösteren, sözdizimsel birimler olarak tanımlanırlar (Greimas ve Courtés, 1982: 5). Eyleyen terimi göstergebilimde kişi kavramının daha derin karşılığı olarak kullanılır.

“Tesnière'in kuramında olduğu gibi Greimas'ın kuramında da varlık ya da nesnenin gerçekleştirdiği eylem önemli olduğundan, eyleyen kavramı kişi kavramından çok daha kapsamlıdır: İnsan da olabilir, nesne de tekil de olabilir, çoğul da, somut da olabilir, soyut da. Öte yandan, gene eylemin ya da işlevin önde gelmesi nedeniyle, belirim düzleminde tek bir varlık ya da nesne olarak tanımlanan bu öge içerik düzleminde birkaç eyleyen işlevini birden yüklenebilir, bir başka deyişle, aynı zamanda birkaç eyleyin karşılığı olabilir. Bunun sonucu olarak, eyleyeni bir varlıktan çok, belirli bir 'bağlantının ögesi' olarak tanımlamak gerekir” (Yücel: 2015, 146).

Masalın Biçimbilimi kitabında Rus halk masallarını inceleyerek, otuz bir işlev ve yedi eylem alanı ortaya çıkararak V. Propp, Greimas'ın çalışmalarının dizimsel (syntagmatic) ve sözdizimsel (syntactic), bileşenlerini sağlamıştır (Greimas: 1989, 541). Özellikle Propp'un Rus masallarındaki kahramanları eylem alanlarına göre yediye ayırması, Greimas'ın eyleyenler modelinin başat dayanak noktalarındandır (Propp: 2017, 80). "Propp'tan esinlenen Greimas, bu işlevleri öncelikle bir eyleyen sorunu olarak ele alır ve Propp'un vardığı sonuçları geliştirerek eyleyenler modelini oluşturur" (Kıran ve Kıran: 2011, 272). Daha çok Propp'tan esinlendiğini kendi de söyleyen Greimas, eyleyenler modeli fikrini ortaya çıkarırken, Propp'un ayrımına benzer bir tutum izleyerek tiyatro oyunlarındaki altı "oyunsal işlevi" işaret eden Etienne Souriau'nun fikirlerinden de yararlanmıştır (Yücel: 2015, 146). En nihayetinde ortaya hemen aşağıdaki tabloda yer alan model çıkmıştır (Filizok, 2017):

Gönderici (Sender)	NESNE (Object)	YARARLANAN (Receiver)
YARDIMCI (Helper)	ÖZNE (Subject)	ENGELLEYEN (Opponent)

Anlatıdaki ilişkilerine ve işlevlerine göre belirlenen eyleyenler, anlatı dilbilgisinin ya da anlatı sözdiziminin değişik kişilerini oluşturmaktadırlar. Nesne arayışın konusunu ihtiva ettiği gibi anlatıda aranan eyleyen olarak tanımlanabilir. Özne, gönderinin eksikliğine dikkat çektiği nesneyi bulmak için gönderen ile anlaşma yapan eyleyendir (Rifat: 2017, 204). "Yardımcı, özne ile nesne arasında arzu edilen birleşmenin sağlanmasına destek verirken, engelleyici onları alıkoymaya çalışır. Greimas, *Structural Semantics*'te⁶, yardımcıyı görevin ya da bildirim yararlanana iletilmesine yardımcı olan eyleyen olarak görür. Engelleyen de ona göre bunun tam

⁶ Greimas, Aldrigas Julien. *Structural Semantics: An Attempt at a Method*. Nebraska: University of Nebraska Press, 1983.

tersidir. Gönderici, özne ve nesne arasında bir bağlantı kurulmasını sağlayan unsurdur... Yararlanan ise özne ve nesne arasındaki bağlantısının kurulmasından fayda sağlayan olarak tanımlanabilir. Geleneksel olarak gönderici, eylemi başlatan kişi olarak tasvir edilir. Fakat yol boyunca birleşme için arzu yaratan her şey, gönderici yerine yardımcı sınıfına ait olacaktır... Kanonik anlatı şemasında yönlendirici, teşvik oluşup oluşmadığına bakmaksızın ya yapılmak istenilen ya da yapılması gereken şeyleri manipüle ederek, eylemi başlatan kişi olarak yeniden tanımlanmıştır (Hébert: 2011, 71).” Eyleyenler modelinin oluşturulabilmesi için ise eyleyenlerden en az ikisinin anlatıda bulunması gerekir (Uçan: 2015, 118).

Tüm bu eyleyenler, üç eylem ekseni üzerinde bulunurlar. Gönderici, nesne ve yararlanan, iletişim ekseni; özne ve nesne, isteyim ekseni; destekleyici, özne ve engelleyici, edim ekseni üzerinde gösterilirler (Yücel: 2015, 147). Yardımcı ve öznenin, yardım ekseni, gönderici ve öznenin, sözleşme ekseni, engelleyen ve öznenin mücadele ekseni üzerinde yer aldığı söylenebilir (Uçan: 2015, 118). Hébert eksenleri isteyim, güç ve bildirişim olarak tanımlarken, Greimas ise son eksene bildirişim yerine bilgi ekseni dediğini de eklemiştir (Hébert: 2011, 71). İletişim, isteyim ve edim eksenlerini Tahsin Yücel, Daniel ve Aline Patte'den yararlanarak şöyle aktarmıştır (Yücel: 2015, 147):

İletişim ekseni (gönderici-nesne-alıcı) tüm iletim aktarım ve alım olgularının gerçekleştiği düzlemdir. Bu ekseninde göndericinin işlevi başka bir kişi ya da nesneye, alıcıya [yararlanana] bir şey iletme ya da onun hangi nesneye gereksinimi olduğunu belirtmektir. Nesneye bu ekseninde göndericinin 'iletildiği' ya da alıcının [yararlananın] 'yoksun bulunduğu' şey olarak tanımlanır. Örneğin masallarımızda derviş çoğu kez gönderici işlevini yüklenir.

İsteyim ekseni (özne – nesne) istekten kaynaklanan edimlerin eksenidir. Burada özne, iletimin kaynağı kendisi olmamakla birlikte, gerçekleştirdiği değişik eylemlerle önündeki tüm engelleri aşarak, nesnenin alıcıya ulaşmasını sağlar. Bu iletimin gerçekleşebilmesi için onun işe karışması zorunludur. Örneğin; masallarımızda çoğu kez şehzade özne, bulup evlenmek istediği kız da nesne olarak tanımlanır.

Edim ekseni (destekleyici – özne – engelleyici) öznenin isteyimden gerçekleştirime geçtiği, yani eylemini gerçekleştirmek için gerekli güçle donandığı düzlemdir. Bu gücü kendisine kimi kez bir kişi, kimi kez bir nesne, kimi kez bir nitelik, kimi kez bir bilgi olarak tanımlanan ya da bunların hepsini birden içeren destekleyici [yardımcı] sağlar. Engelleyici de aynı biçimde bir kişi, bir nitelik, bir bilgi olabilir ya da bunların hepsini birden içerebilir, temel özelliği öznenin işini güçleştiren olumsuz bir güç olmasıdır.

2. Anlatı İzlenesi

Özne ile nesne arasındaki her bağlantının bir eylemi içermesi durumu, eyleyenler modeli için temel geçerliliklerden bir tanesidir. Bittabi özne ile nesne arasındaki eylem, bir edim olgusunun oluşmasına ve temel sözcenin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Durum ve edim sözcüsü olarak ikiye ayrılabilen bu sözcüler, “gitmek”

sözlükbirimi çevresinde şu örnekle açıklanabilir (Greimas: 1983, 122, aktaran Yücel): “Bu giysi ona gidiyor, bu çocuk okula gidiyor.”

Cümlelerden ilkinde “giysinin birine yakışması” bir durumu ifade ederken, “okula gitme eylemi” bir edimi göstermektedir. Her halükârda ortaya çıkan durumun, ayrışım ve bağdaşım içermesinden ötürü bağlaşımsal durum sözcüğü ve ayrışımsal durum sözcüğü fikrine ulaşılmaktadır. Bunun sonucu olarak, bu durumların dönüşümleri, yani bağlaşımdan ayrışım ya da ayrışımdan bağdaşıma geçilmesi, anlatı kavramını tanımlar. Örnek cümlelerde yer anlatının olabildiğince yalınlaştırılmış olması, Greimas’ı geniş anlatı (macro-récit) ve dar anlatı (micro-recit) kavramlarına ulaştırır. En nihayetinde Greimas, “bir durum sözcüğüyle onu yönlendiren edim sözcüğünden oluşan dar anlatının yapısı[nı] anlatı izlencesi olarak benimser (Yücel: 2015, 150-151).” Ortaya çıkan dönüşümleriye Hjlemslev’in kuramını biçimlendiriş şeklinde benzer şekilde, “ $A\dot{I} = [\dot{O}1 \rightarrow (\dot{O}2 \wedge N)]$ ” ve “ $A\dot{I} = \dot{O}2 \rightarrow (\dot{O}2 \vee N)$ ” örneklerinde olduğu gibi görselleştirir. “Anlatı izlencesi ($A\dot{I}$), edim öznesi ($\dot{O}1$), durum öznesi ($\dot{O}2$), nesne (N), edim sözcüğü ([]), durum sözcüğü (()), edim işlevi ya da dönüşüm (\rightarrow), bağlaşım (\wedge) ve ayrışım (\vee)” olmak üzere açıklanacak görselleştirme, bize anlatı izlencesi tanımını verir. Anlatı izlencesi, “herhangi bir özneye ($\dot{O}1$), gerçekleştirilen ve herhangi bir özneyi ($\dot{O}2$) etkileyen durum değişimi” olarak kolayca tanımlanabilir (Yücel: 2015, 151).

“Greimas göstergebilimi, anlamlı bütünlere özgü anlamsal ayrılıkları, anlamsal eklemlenişi, anlamın üretilişini (anlamlama) bir üstdil aracılığıyla yeniden üreterek yorumlamayı amaçlar. Bu amaçla salt bildirişim dizgelerini ya da göstergeleri değil, anlamlı bütünlere (anlamlama dizgelerini) ele alır (Rifat: 2017, 192). Bunu yaparken Ferdinand de Saussure’den gelen dilbilim ve yapısalcılık görüşlerini, Hjlemslev’in uyguladığı matematik ve mantıksal formüller ile anlama ulaşma yollarını, budunbilimin metinleri inceleme yöntemlerini kullanır. Greimas tüm bunları yaparken, “betimsel düzey, yöntembilimsel düzey ve bilimkuramsal düzey” olmak üzere üç aşama oluşturarak, kavramsallaştırma ve mantıksal biçimselleştirme çabalarını gerçekleştirir.

Anlatı izlencesi, doğal olarak anlatıdaki diğer her birimin üstünde yer alır, onları kapsar ve metindeki dönüşümü göstermek adına kullanılır. “Başka deyişle, anlatı izlencesi birimlerinden daha üst bir düzlemde yer alıp onları kapsayan, tanımlı gereği de bir ilerleme, bir gelişim içeren bir bütün, T. Yücel’in deyişimiyle *anlatı izlemine* oluşturmaktadır. Anlatı izlencesinden anlatı izlemine yani birimlerden

birimlerin oluşturduğu bütüne geçildiği zaman bölünme ve dağılma gibi görünen durum yerini bütünlük ve belirginliğe bırakmaktadır (İşeri: 2008).”

Her anlatıda, anlatı örneğinde, bir karşıtlık söz konusudur. V. Propp bunu özne ve karşı-özne şeklinde gösterirken, benzer bir durum, Greimas tarafından da ele alınmıştır. “Belirli bir nesneye göre tanımlanan karşılıklı bağıntılarda, birinin yengisi diğerinin yenilgisi, birinin bulduğu ötekinin yitirdiği olarak belirmektedir. Böylece aynı anlatı birbirine karşıt, gene de birbirini bütünleyen iki anlatı izlemi: *izlem-karşı-izlem* biçiminde eklemlenmektedir (İşeri: 2008).” Buradan hareketle üç deneyim olduğu söylenebilir (Yücel: 2017, 157):

Yetilendirici deneyim: Öznenin görevini gerçekleştirebilmek adına gerekli edinci kazanmasıdır.

Sonuçlandırıcı deneyim: Öznenin, kendisine verilen görevi başarıyla sonuçlandırmasıdır.

Onurlandırıcı deneyim: Öznenin başarısının tanınmaması, bu başarının onaylanmasıdır.

“Greimas’a göre, bu üç temel deneyimden oluşan anlatı çizgesi, yalnızca her anlatıda karşımıza çıkan bir kalıp, yalnızca her anlatı kahramanının izlediği bir yol olarak değil, insan eyleminin, insan yaşamının anlamının aranması olarak yorumlanabilir (Yücel: 2015, 157).” Bu görüşlerden hareketle ortaya çıkan Anlatı İzlenesi fikri, hemen aşağıdaki tablodaki gösterilebilir (İşeri, 2008):

Anlatı İzlenesi			
Eyletim	Edinç	Edim	Yaptırım
<p>Değer dizgesi çerçevesinde yapılacak edimin programının önerisi ve kabulünün gerçekleştiği aşama</p> <p>Görevlendirici Özne ve gerçekleştirici özne arasındaki ilişki söz konusudur</p>	<p>Programı gerçekleştirebilecek yetinin edinimi Bu yeti şöyle ayrımlaştırılabilir: -<i>zorunda olmak</i>: zorunluluk -<i>istemek</i>: arzu, istek -<i>bilmek</i>: deneyim, bilgelik -gücünde olmak, yapabilmek: Araçlar, güç</p> <p>Gerçekleştirici Özne ile kiplik işlemlerin ilişkisi</p>	<p>İstenen Değer-Nesnenin edimi ve başlangıç durumundaki programın (sözleşmenin) dönüşümlerle gerçekleştirilmesi</p> <p>Gerçekleştirici Öznenin Değer-Nesnelere olan ilişkisi</p>	<p>Yapılmış sözleşmeyle gerçekleştirilmiş izlencenin karşılaştırılması, kahramanın(öznenin) tanınması</p> <p>Görevlendirici Özneyle Gerçekleştirici Özne arasındaki ilişki</p> <p>Görevlendirici Özneyle Durum Öznesi arasındaki ilişki</p>
<p>Eğilimler, kışkırtmalar meydan okumalar (bahse girme), kayırma (ayartma), değiştirme üzerine yoğunlaşmış anlatılar</p>	<p>İnsiyatif alma, biçimlenme, eğitime üzerine yoğunlaşmış anlatılar</p>	<p>Dönüşümler, olaylar, başarı ve başarısızlıklar, kazanç ve kayıplar üzerine yoğunlaşmış anlatılar</p>	<p>Memnuniyetler ya da kırgınlıklar, değerlendirmeler, elemeler, ödül ya da ceza üzerine yoğunlaşmış anlatılar</p>
Başlangıç Durumu	Dönüşümler	⇒	Sonuç Durumu
Edimsel Boyut			
Bilişsel Boyut			

İKİNCİ BÖLÜM

A. MEMLEKET HİKÂYELERİ METİNLERİNİN ÇÖZÜMLENMESİ

1. “Yatık Emine” Metninin Çözümlemesi

Yazar tarafından altı farklı kesit şeklinde ele alınan “Yatık Emine” metni, göstergebilimsel olarak iki ana plan üzerinden çözümlenebilir. İlk planda Yatık Emine karakterinin konaklamasına dair bir şema oluşturulabilirken, ikinci planda Yatık Emine’nin maddi hayatının devam etmesi üzerine bir şema ortaya çıkmıştır. Her iki plan için dört farklı kesit bulunmaktadır. Bu kesitlerden ilkinde başlangıç durumuna ve sözleşmenin planına yer verilir. İkinci kesitte sözleşme gerçekleştirilir. Üçüncü kesitte edim durumundan edinç durumuna geçiş aktarılırken, dördüncü kesitte sonuç durumu bulunmaktadır.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Uzam metinde, “kalem (s. 7)”, “oda (s. 7)”, “küçük bir kasaba (s. 8)”, “Haymana Ovası (s. 8)”, “vilayet merkezi (s. 10)”, “kadınlar hapishanesi (s. 11)”, “kalem odacılarından ihtiyarın evi (s. 13)”, “Ankara (s. 13)”, “Hastane (s. 16)”, “eczane (s. 17)”, “Tatar muhacirlere ayrılmış üçra mahalle (s. 21)”, ilk planın başlangıç ve sonuç durumlarını göstermek adına kullanılmıştır. İkinci planda ise “Hükümet konağının yan sokakları (s. 22)”, “ufak dükkanlar (s. 22)”, “arzuhalciler (s. 23)”, “fırın (s. 25)”, “bostan (s. 25)”, “kireç ocağı (s. 26)”, “oda (s. 27)”, “hamam (s. 29)”, “çarşı pazar (s. 33)”, “fırın (s. 34)”, uzam olarak kullanılmıştır. Metinde uzamın gerçek dünyaya gönderge yapacak şekilde seçildiği, bu durumun metnin gerçekliğini artırmak adına kullanıldığı dile getirilebilir.

Zamansallaşma: Metinde zaman “akşamüzeri (s. 7)”, “bir gün (s. 12)”, “bir gün (s. 15)”, “daha iki saat evvel (s. 17)”, “akşamüstü (s. 17)”, “iki ay evvel (s. 17)”, “ertesi günü (s. 21)”, “şimdi güneş kaybolduğunda (s. 22)”, “günlerce (s. 23)”, “bir gün (s. 23)”, “dört gündür (s. 23)”, “ertesi gün (s. 26)”, “o gün (s. 29)”, “ertesi gün (s. 29)”, “sıkıntılı bir gece (s. 32)”, “bir gün (s. 34)”, “iki gündür (s. 34)”, “ertesi gün (s. 35)”, “Teşrinievvel içinde (s. 35)”, “günler geçmişti (s. 37)” sözceleriyle belirtilmiştir. Kullanılan zaman sözcelerinden anlaşılacağı üzere metnin geçtiği zaman aralığı tam olarak söylenmemiştir. Zaman da uzam gibi metnin kurgusal dünyasının içinde yer almaktadır.

Oyunculaşma: Metindeki kişiler Dal Sabri, Yatık Emine, Gürcü Server, Arzuhacı İsmail ve bölge halkı olarak gösterilebilir. Dal Sabri, “yeni mektepten çıkmış (s. 7)”, genç ve yakışıklı bir Jandarma zabitidir. Görevini tam anlamıyla yerine getirmek isteyen Sabri, “acemiliğinden renk vermemek ve çapkın görünmemek için (s. 8)”, Yatık Emine’ye karşı mesafeli davranmaktadır. “Sabri, adeta hoşlandığı Emine’ye (s. 25)”, karşı sert tavırlar sergilemektedir. Bunun altında ise yatan neden ise “o kadar seviyesi düşük, adi bir kadını ki, elini sürebilmesine imkân yoktu; işte bu imkânsızlık onu böyle hain ve hasetçi ediyordu (s. 25)” şeklinde açıklanmıştır. Sabri aslında ilk gördüğü andan itibaren Emine’den hoşlanmış ve ona sahip olmak istemiştir; ancak görevi gereğı bu mümkün olmadığından, anlatı boyunca Emine’ye karşı farklı tutumlar sergilemiştir. İlk aşamada Emine’ye kalacak yer bulmak konusunda yardımcı bir tavır takınan Sabri, bir noktadan sonra “yatamadığı bu kadını dövmekten adeta lezzet (s. 30)” duyacak konuma gelmiştir. Dövmeye olayından sonra engelleyici konumuna geçtiğı görölen Jandarma zabiti, “bir aralık merhamete (s. 33)” gelerek, “kendi tayımından günde bir ekmek verilmek üzere fırıncıya emir (s. 33)” göndermiştir. O ekmeğın kesilmesinden sonra ise Emine bir başına kalmıştır. Dal Sabri’den sonra metinde gördüğümüz ikinci oyuncu olan Yatık Emine ise “uygunsuz takımından (s. 7)” olarak tanımlanan biridir. “Vilayet merkezinde bitip tükenmez uygunsuzluklara sebebiyet (s. 10)” vermesi sebebiyle sürgün edilen Yatık Emine, zihinlerde “İstanbul sokaklarında (s. 10)” rast gelinen kötü yola düşmüş bir kadın olarak resmedilmektedir. Buna rağmen Emine, düşünölenin aksine bir görünüşe ve yapıya sahip biridir. Yaşadığı olaylardan sonra “laubali bir tavır (s. 11)” sergileyebilecek olsa dahi, sessiz ve kendi halindedir. “Âdeti üzere hiç itiraz etmeyen (s. 21)” Emine, her şeyi kabul eder yapısı ve yalnız olması münasebetiyle hep kötü olaylarla karşılaşmıştır. Sürgün edildiğı kasabada da benzer bir tavır sergileyen Yatık Emine, çevresindekilerin kötü yaklaşımlarına rağmen sadece hayatta kalmaya çalışmaktadır. Anlatıda Emine’nin sürekli olarak Sabri’den yardım istediğı görölmektedir. Bu yardım talebinin altında Sabri’nin kendisiyle ilgilenen tek yetkili kişi olmasının yanı sıra Emine’nin, Sabri’ye karşı duygusal hisler beslemesi de vardır. Bu durum Yatık Emine’nin, “uslu oturmaması (s. 30)” sebebiyle Sabri’den dayak yemesine karşın, “elinde olmayarak hoşlandığı bu güzel delikanlıdan dayak yemekten (s. 30)” bile mutlu olur hale gelmesinden anlaşılmaktadır. Tüm bunlara rağmen Sabri’nin desteğı kesilince Emine, nesnesine ulaşmak adına yeni bir yardım aramış, kimi zaman bulduğı bu yardımların bölgede yaşayanların itirazları sonrasında

kesilmesiyle ölüme mahkûm edilmiştir. Hikâyeden anlaşılacağı üzere Emine, “uygunsuz takımından” olmaktan öte, sadece yalnız bir kadındır.

Yatık Emine’ye yardım eden isimlerden bir tanesi olan Gürcü Server ise Emine’den hoşlanmaktadır. Fakat bu hislerinin altında Emine’den yararlanma yoktur. Kasabanın yerlisi olmayan bu adam, zor duruma düşmüş bir kadına yardım etmekte ve onunla vakit geçirmek istemektedir. Böylesine duygulara sahip olmasına karşın yine yanlış anlaşılma, “Gürcü uşağının içeriye girdiğine alınan (s. 29)” Komşu Tatarlar ve Gürcü Server’in Emine’den yararlandığını düşünen hastanedeki çavuş gibi isimler, Server’in “köprü muhafızlığıyla iki gün uzağa (s. 29)” atılmasına sebep olarak, Emine’ye gelen yardımların önünü kesmişlerdir. Yatık Emine’nin devletten yardım istemesini sağlayan Arzuhalci İsmail Efendi ise yine bölgedekilerden farklı biri olarak tanıtılmıştır. “Reji kantarcılığından kovulmuş serseri ve yarı meczup (s. 23)” olarak gösterilen İsmail Efendi, para almayarak ve dilekçeyi yazarak Emine’ye yardım etmiştir. Hapishanede dayak yedikten sonra Emine’nin hayatta kalmasını sağlayan İhtiyar Rum Eczacı ise Emine’ye yardım etmektedir.

Metinde gördüğümüz Kaymakam, bölgenin nüfusluları, komşu Tatarlar, Tatar karıları, hastanedeki çavuş, diğer arzuhalciler, fırıncı, tablakâr ve diğerleri, Emine’nin hayatta kalmasını engelleyen ögeler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Emine’yi ahlaksız olarak görmelerine karşın, emirle verilmesi istenen “ekmeğini çalan (s. 34)”, “bir dilekçe bile yazmayan (s. 23)”, “eve girerek eşyaları çalan (s. 31)” ve “ondan yararlanmak isteyen (s. 35)” bölge halkı, aslında tek bir eyleyeni karşılamaktadırlar. Kendileri ahlaklı gibi görünüp, yalnız bir kadına her türlü kötülüğü yapan insanlar, aslında metnin temel yapısını da göstermektedirler.

Anlatısal Düzey

Yatık Emine metninde iki farklı plan olduğu daha önce söylemiştik. Bu planların ilkinde Kaymakam (G1) aracılığıyla Jandarma Zabiti Sabri (Ö1) arasında, Yatık Emine’nin maddi hayatının devamı (N) konusunda sözleşme yapılmaktadır. Bu sözleşme uyarınca Yatık Emine (Y1) ilk olarak kadınlar hapishanesine gönderilir. Özne bu aşamada nesnesine ulaşmış gibi görünmesine karşın, hapishanede yaşanan kavgadan sonra hapishanedeki diğer kadınlar (E1) engeli geçilemez ve bir başka yer aranmaya başlanır. Yatık Emine (Y1) için bulunan ikinci konaklama yeri ise yardımcı eyleyenini karşılayan ihtiyar odacı, evini Yatık Emine’ye (Y1) açar. Burada ise odacının karısı (E2) engeli baş gösterir ve özne Emine için yeni bir yer aramaya koyulur. İhtiyar Rum Eczacı’nın yardımıyla hayatta kalan Yatık Emine, yaşamına

hastanede çeşitli görevler yaparak devam eder. Fakat burada öznenin Yatık Emine'ye karşı bir şeyler hissettiğini anlamasından kaynaklanan kıskançlık (E3), Emine'nin yeniden yer değiştirmesine sebep olur ve anlatının sonuna kadar yaşayacağı boş eve götürülür.

Bu bağlamda bakıldığında metnin anlatı izlencesi göstergebilimsel olarak $A\dot{I} = [\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ $A\dot{I} = [\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)]$ şeklinde gösterilir. Özne kendisine verilen görevi başlangıç durumunda başaramazken, sonuç durumunda Yatık Emine'nin uzak bir Tatar mahallesine yerleştirilmesiyle görevi tamamlamış olur. Anlatının ilk planının eyleyenler şeması ise aşağıdaki gibidir.

Gönderici (Sender) Kaymakam	Nesne (Object) Yatık Emine'nin maddi hayatının devam etmesi	Yararlanan (Receiver) Yatık Emine
Yardımcı (Helper) İhtiyar odacı İhtiyar Rum Eczacı	Özne (Subject) Sabri	Engelleyen (Opponent) Hapishanedeki kadınlar, Odacının karısı, kıskançlık

Bir öznenin herhangi bir anlatıda başarılı ya da başarısız sayılabilmesi için bilgi, istek ve güç eksenleriyle donanması gerekmektedir. "Yatık Emine"nin ilk planında özne, başlangıç durumunda bilgi ve istek eksenlerine sahiptir; ancak karşısına çıkan kimi engelleri geçebilecek güce ulaşamamıştır. Hapishanedeki kadınlar (E1) engeli, çeşitli bürokratik sonuçlar sebebiyle aşılamamıştır. Odacının karısı (E2) engeli ise kişisel bir olay olması dolayısıyla geçilememiştir. Öznenin duyduğu olaylardan sonra hastaneye gitmesi ve Yatık Emine'yi kıskanması yeni bir engelken, bu engel aşılarak, Emine'ye sürekli kalacağı bir yer bulunmuştur. Böylece öznenin nesnesine ulaştığı ve anlatıyı başarılı şekilde tamamladığı dile getirilebilir.

Metnin ikinci planında ise açlık (G2) sebebiyle Yatık Emine (Ö2), yemek (N) aramaya koyulmuştur. Bölge halkının kendini istememesi (E4) sebebiyle yiyecek bir şeyler bulamayan Yatık Emine (Ö2), ilk iş olarak hükümete başvurmak istemesine karşın, arzuhalciler (E5) engelini geçmeyen Yatık Emine (Ö2), bu durumu Arzuhalci

İsmail Efendi'nin yardımı sayesinde atlatmıştır. Sonrasında Gürcü Server'in getirdiği yiyecek ve öteberi ile hayatına devam eden Yatık Emine (Ö2), komşu Tatarlar (E6), hastanedeki çavuş (E7) ve dedikodular (E8) sebebiyle yardımlarını kaybetmiştir. Tekrar yetkililere (E8) başvurmasına karşın beklediğini bulamayan Yatık Emine (Ö2), Sabri'nin yardımıyla bir süre daha hayatını devam ettirmesine karşın, fırıncının (E9) ekmeği kesmesi sonrasında adeta ölüme terk edilmiştir. Hastanedeki çavuşun Emine'den yararlanmak için evine gitmesiyle gün yüzüne çıkan sonuç durumunda ise Emine'nin öldüğü görülmektedir. Bu bağlamda ele alındığında ikinci planın anlatı izlencesi $A\dot{I} = [\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ $A\dot{I} = [\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ şeklinde bulunabilir. Eyleyenler şeması ise aşağıdaki gibidir.

Gönderici (Sender) Açlık	Nesne (Object) Yemek	Yararlanan (Receiver)
Yardımcı (Helper) Gürcü Server Arzuhalci İsmail Sabri	Özne (Subject) Yatık Emine	Engelleyen (Opponent) Kasaba halkı, arzuhalciler, komşu Tatarlar, Hastanedeki çavuş, vetkililer.

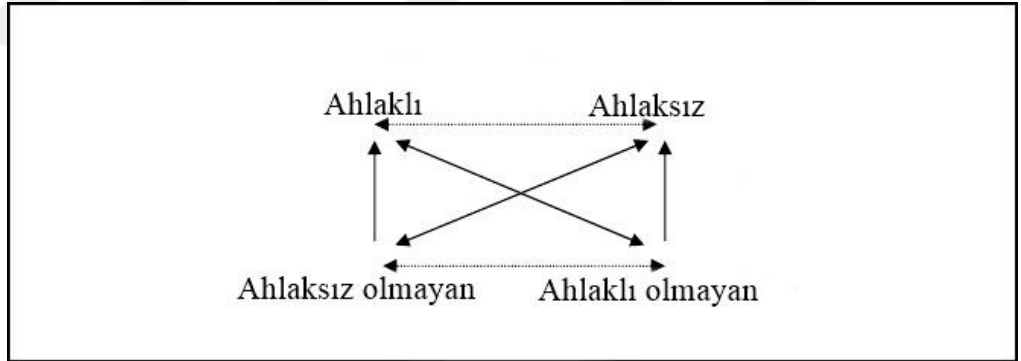
Özne, başlangıç durumunda nesnesinden uzakken, sonuç durumunda da nesnesine ulaşamamıştır. Nesnesine ulaşamayan özne hayatını kaybederek cezalandırılmış ve eksik özne olarak anlatıyı tamamlamıştır.

Temel Yapı

Yatık Emine metninin temel yapısında “ahlak ve ahlaksızlık” ikili karşıtlığı yatmaktadır. Bölgeye gelen Yatık Emine, “vilayet merkezinde bitip tükenmez uygunsuzluklara sebebiyet veren (s. 10)” biri olarak adlandırılmaktadır. Bu sebeple “Ankara’ya iki gün öte (s. 8)” küçük bir yerleşime sürülen Yatık Emine, burada hoş

karşılanmamıştır. Bölge halkı Emine için “Hele hükümetin ettiğine bak, kötü karıları gönderecek bizim memleketi mi bulmuşlar? (s. 12)” şeklinde düşünmektedir. “Kötü kadın” olarak nitelenen Yatık Emine’ye, “ahlaksızlığı” sebebiyle kimse ev vermek istememiştir. Kötü şöhretli olmasına karşın “kasaba kadınları kabile kabile (s. 13)”, Yatık Emine’yi görmeye gelirler, kasabanın erkekleri ise “meraklarından (s. 14)” sürekli Emine’yi konuşurlar. Hikâyenin girişinde Yatık Emine her ne kadar kötü yola düşmüş biri gibi anlatılsa da sadece hayatını sürdürmek isteyen bir kadındır. Yalnız olmasından ötürü korumasız olması, “hiç itiraz etmeyen (s. 21)” yapısı sebebiyle kolay elde edilebilir görülmektedir. Bu hal Yatık Emine’ye sürekli musallat olunmasına yol açmış, güzel bir kadın olması sebebiyle sürekli birilerinin ilgisini çekmiştir.

Yatık Emine “ahlaksız” olarak görülmesine karşın, kasabada yaşayanlar ondan farksız değildir. Kasabanın erkekleri bu “ahlaksız” kadına ilgi göstermekten geri kalmazlar. Sürekli kötü davrandıkları, hatta yemeğini çaldıkları (s. 34) bu kadın hakkında ölümüne sebep olacak dedikodular (s. 31) üretirler. Buradan hareketle metnin temel yapısında “ahlak” sorgulamasının yapıldığı söylenebilir. Metnin temelinde yatan karşıtlık ise gösterebilimsel dörtgen üzerinde aşağıdaki gibi gösterilir.

2. “Şeftali Bahçeleri” Metninin Çözümlemesi

“Şeftali Bahçeleri” ismini almış bu hikâyenin yüzey yapısı detaylıca incelendiğinde 4 kesite ayrıldığı görülebilir. Metnin birinci kesitinde başlangıç durumu betimlemelerle anlatılmakta ve sözleşmenin planı yapılmaktadır. İkinci kesitte özne, kendi kendine söz vererek sözleşmeyi gerçekleştirmektedir. Üçüncü kesitte özne edinç durumundan edim aşamasına geçerken, bu aşamada karşısına çıkan engelleri aşamaması sebebiyle görevini ifa etmekten vazgeçer. Anlatının dördüncü kesitindeyse sonuç durumu aktarılır ve öznenin nesnesine ulaşamadığı görülür.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: “Akdeniz sırtında (s. 48)” bir kasabada geçen metin, “ırmak (s. 38), daire (s. 38), ve meyve bahçeleri (s. 41)” uzamlarında geçmektedir. Anlatının yaşandığı kasabanın çevresinden geçen ırmak ve ırmağın yakınlarında bulunan meyve bahçeleri, anlatının uzamını oluşturmaktadır. Metinde uzam, anlatılanların kurmaca olduğunu göstermek adına gerçek dünyaya gönderge yapacak şekilde seçilmiş, oyuncuların dönüşümleri üzerinde önemli etkileri olmuştur.

Zamansallaşma: “Şeftali Bahçeli” hikâyesinde bir yıllık bir süre anlatılmaktadır. “Dört ay zaptiye nezaretinde (s.40)” kalan özne sonrasında sürgün edilerek, merkezden uzak bir kasabaya sürülmüştür. “Daha geçen sene (s. 49)” sözcüyle anlatının bir yazdan diğer yazıya uzandığı görülmektedir. Uzamın aksine zaman sözcüleri metnin kurgusal dünyasına aittir.

Oyunculaşma: Metinde Agah Bey ve diğer memurlar yer almaktadır. Agah Bey, eğitimini yurtdışında almış ama yurda döndüğünde sürgün edilmiştir bir karakterdir. Sürgüne giderken memlekete yardım etme kararı vermiş, gittiği kasabayı ve çevresini düzeltmek adına çeşitli önerilerde bulunmuştur. Buna rağmen merkezden uzakta, herhangi bir baskı yaşamadan ve “Anadolu’nun Sadabat’ı (s. 39)” olarak anılan bu kasabada çalışmak isteyen kimse yoktur. Hatta kasabada “mubah görülmeyen günah (s.39)” kalmaması sebebiyle oldukça zevk düşkünü bir hayat sürülmektedir. Agah Bey ise başta görevini layıkıyla yerine getirmek adına uğraşmış; ancak karşısına davetleri kabul ederek, eyleysel olarak karşısına çıkan engelleri geçememiştir. Bu geçemeyiş, Agah Bey’in karakteriyle doğrudan ilgilidir. Metindeki diğer oyuncuların ise merkezden uzak vilayetlerde çalışan memur tiplmesi olarak, karşımıza çıktıkları söylenebilir.

Anlatısal Düzey

Anlatıda Agâh Bey (Ö), sürgün yerine giderken kendine verdiği memlekete hizmet etme (N) sözüyle gönderici rolünü de üstlenmiştir. Kendi kendisiyle yaptığı sözleşme gereğince, görevini layıkıyla yerine getirecektir.

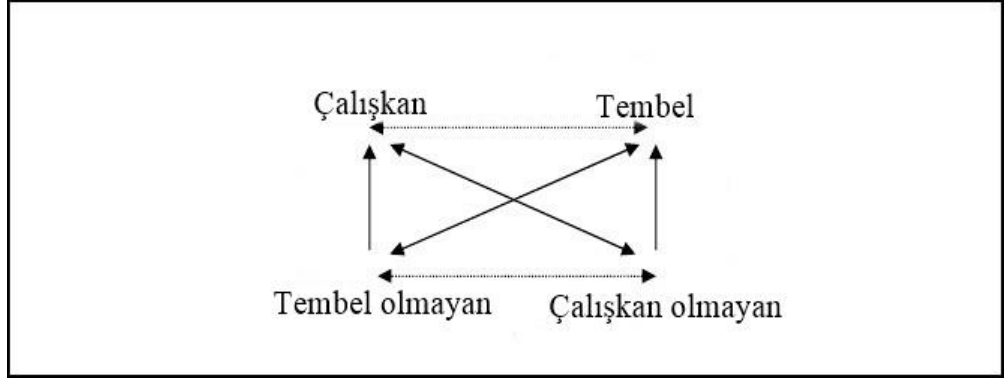
Göstergebilimsel olarak metnin anlatı izlencesine bakıldığında $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)]$ $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ şeklinde olduğu görülebilir. Özne başlangıç durumunda nesnesine bir şekilde ulaşmış ve yaptığı önerilerle memlekete hizmet etme (N) nesnesine bir şekilde ulaşmıştır. Buna rağmen karşısına çıkan engeller onu sonuç durumunda nesnesinden ayrı düşürmüştür.

Gönderici (Sender) Agah Bey	NESNE (Object) Memlekete hizmet etme	YARARLANAN (Receiver)
YARDIMCI (Helper)	ÖZNE (Subject) Agah Bey	ENGELLEYEN (Opponent) Zevk düşkünlüğü Diğer memurlar

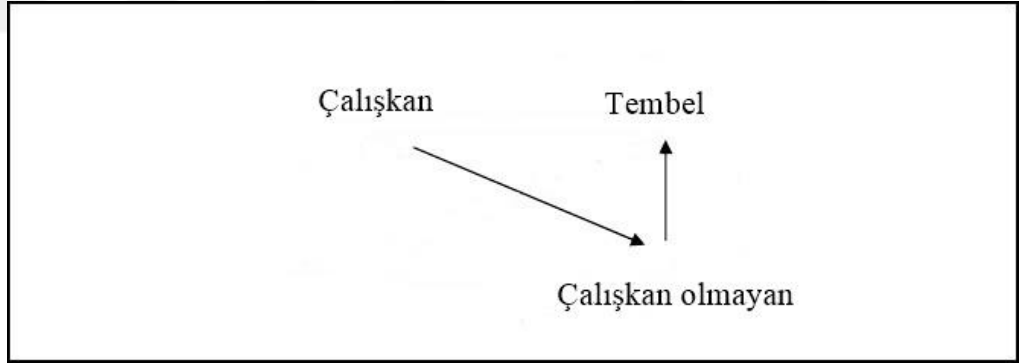
Anlatısal şema, bir şekilde karşısına çıkan engelleri aşamayan öznenin başarısız olmasıyla sonuçlanmıştır. Memlekete hizmet etme nesnesiyle görev yerine giden özne, burada var olan zevk düşkünlüğüne ayak uydurmayarak, nesnesine tam anlamıyla ulaşmak için gayret etmiştir. Buna rağmen diğer memurların ısrarları sonucunda, zevk düşkünlüğüne başlayan özne, en sonunda her ne kadar cezalandırılmamış gibi görünse de istek-bilgi-güç ekseninde, güç kısmını yerine getiremeyerek, eksik özne konumuna düşmüştür.

Temel Yapı

Anlatının temel yapısının “tembellik ve çalışkanlık” ikili karşıtlığı üzerine kurulduğu söylenebilir. Çeşitli badirelerden sonra metindeki kasabaya atanan Agâh Bey’in (Ö), henüz yoldayken, “Anadolu içinden hanlarda kalıp köylerde yatarak memuriyetine gelirken yüreğini keder, gam kaplamış, memlekete ciddî hizmet etmek kararını almıştı (s. 40)” şeklinde kendine söz verdiği görülmektedir. Nitekim kasabaya gelmesiyle “Mutasarrıfa ilk hevesle beldenin imarına, sapan ve tırpanlarının ıslâhına, kağnı arabalarının değiştirilmesi lüzumuna dair mufassal lâyhalar” vermiştir. Agâh Bey (Ö), her ne kadar çalışmak istese dahi çevresinde memurların üzerinde vazgeçilmez bir tembellik ve zevke düşkünlük vardır. “Kasabada kimsesizlikten, işsizlikten de boğulan (s. 43)” Agâh Bey (Ö), eğlenceye gitme teklifini ret edemediği bir gün bahçelere gitmiştir ve bir daha o eğlence anlayışından kurtulamamıştır. Bu karşıtlık göstergebilimsel dörtgen üzerinde aşağıdaki gibi gösterilebilir.

Eğlencelere iyiden iyiye alışan Ağâh Bey (Ö), kendi kendine verdiği göreve ulaşmak adına ilk günlerde çok çalışmış olmasına karşın, sonunda zevk düşkünlüğü (E1) karşısında yenik düşmüştür. Bu durum metinde, “Daha geçen sene dar redingotu sırtında uyuşukluk aleyhine nutuklar veren Ağâh Bey şimdi bu rayihalı havayı ciğerlerine kadar derin derin çektikten sonra yenleri sıvalı bol entarisi içinde rahat rahat geriniyor, yeni atılmış minderin üzerine yan gelip: -Gel keyfim gel!... diye söyleniyordu (s. 49)” şeklinde aktarılmıştır. Bittabi Ağâh Bey’in (Ö), çalışkan olarak başladığı anlatıda, yaptığı işlerin karşılık bulamayacağını anlamasıyla çalışkan olmayan konumuna geçtiği ve anlatıyı tembel olarak bitirdiği söylenebilir. Bu değişim göstergebilimsel dörtgen üzerinde hemen aşağıdaki gibi aktarılabilir.

3. “Koca Öküz” Metninin Çözümlemesi

“Koca Öküz” hikayesinin yüzey yapısı incelendiğinde, ortaya dört farklı kesitin çıktığı görülmektedir. Birinci kesitte başlangıç durumu anlatılmaktadır ve sözleşme yapılmaktadır. İkinci kesitte sözleşme gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Üçüncü kesitte edim durumundan edinç durumuna geçmeye çalışılmaktadır. Dördüncü kesitteyse sonuç durumu aktarılmaktadır.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde uzam ismi belirsiz bir köydür. Buna rağmen gerçek hayatta var olan, “Hicaz (s. 51) ve “Kayseri (s. 51)” gibi yerlere yapılan göndergeler, metnin gerçekçiliğini artırmak adına kullanılırken, köy ve kasabanın isimlerinin geçmemesi, anlatının kurgusal yönüne işaret etmektedir.

Zamansallaşma: “Haziran içinde (s. 50), üçüncü günü (s. 50), yeni doğan güneş (s. 54), öğleyin (s. 54), bütün gece (s. 56), öğleyin (s. 56), bir sabah (s. 56)” gibi metinde yer verilen zaman belirteçleri, anlatının gerçeklik duygusunu kuvvetlendirmek için seçilmiştir. Bütün anlatı birkaç günlük süre içerisinde geçtiği gibi izlencenin aktarımında zaman önemli bir yer tutmuştur. Ayrıca uzamda olduğu gibi anlatının gerçek hayatta kullanılan zaman öğelerine gönderge yapılarak, anlatıya gerçeklik duygusu katılmıştır. Bununla birlikte zaman, metnin kurgusal bir dünyada olduğunu göstermek için kullanılmıştır.

Oyunculaşma: Metindeki kişiler “Hacı Mustafa, Çiçek Emine, Ali, Cavga Rıza, Öküz” olarak gösterilebilir. Hacı Mustafa, “her işin ehli ve meraklısı, gözü açık ve hilekâr (s. 51)” bir karakterdir. İşlerini sorunsuz halledebilmek ve kendi yararına sonuçlar almak isterken her türlü yola başvurmaktadır. “Kayseri’de pastırma, Çerkez köylerinde peynir yapmayı (s. 51)”, rüşvet verirken kullanabilmek için öğrenmiştir. Bu sebeple her işinde bir hilekarlık bulunmaktadır. Çiçek Emine ise kendisini oldukça kötü bir durumdan kurtaran Hacı Mustafa’nın bir dediğini iki etmemektedir. Çok iş yapmasa bile elinden geleni yapmaktadır. Bu yanı kendisini yardımcı eyleyen olmaya itmiştir. Keza Ali de babasına yardım etmeyi bir görev bellediğinden, yardımcı eyleyen rolündedir. Cavga Rıza isimli “yarı sersem (s. 57)” olarak betimlenen kasap öküzü satın alarak, Hacı Mustafa’nın halledemediği bir sorunu çözmek suretiyle yardımcı eyleyen olmuştur. Öküz ise bir insan gibi konuşturulmamasına rağmen bir şekilde metinde kişiselleştirilmiştir. Oldukça asi bir şekilde resmedilen öküz, aynı zamanda zekidir. Sahiplerinin olmadığı anlarda diğer hayvanların yemlerini yiyerek, gününü gün etmektedir. Fakat kendisini engelleyen eyleyeni haline getiren etken ise anlatının sonunda ortaya çıkmaktadır. “Sanki damarlarındaki son kuvveti toplamış, son dermanını, kendisini senelerce süren yorgunluklardan sonra bir bıçakta ebedi rahata ulaştıracak (s. 58)” şeklinde aktarılan cümleyle öküzün yaşamaya takatinin kalmadığı, bir insan gibi ölüp gitmek istemesinden engelleyici olduğu görülmektedir.

Anlatısal Düzey

Metinde işlerini rahatça halletmek isteyen Hacı Mustafa (G, Ö), hem gönderici hem de özne rolünü üstlenmektedir. Kendisine böyle bir görevi kimse vermemiş, daha rahat yaşamak için kendisi böyle bir yol seçmiştir. Yapılan sözleşme, daha iyi bir hayat yaşamak adına işlerini halletmek (N) olarak belirtilmiştir.

Bu bakış açısıyla ele alındığında anlatı izlencesi, $Aİ=[Ö \rightarrow (Ö \wedge N)]$ $Aİ=[Ö \rightarrow (Ö \vee N)]$ şeklinde gösterilebilir. Her sene olduğu gibi bir öküz alarak, harmanı halledeceğiniz düşünen metnin başkişisi (Hacı Mustafa, Ö), karşısına çıkan engelleyeni atlatmak yeterli gücü sağlayamaması sebebiyle nesnesine ulaşamamıştır. Böylece sonuç durumunda nesnesinden bir şekilde ayrı düşmüş ve öküzün para ettiğini anlayarak, cezalandırılmıştır.

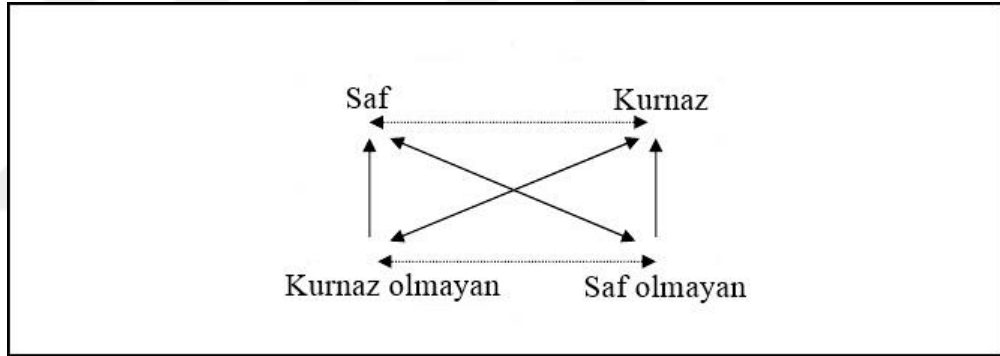
Gönderici (Sender) Hacı Mustafa	NESNE (Object) İşlerini halletmek	YARARLANAN (Receiver) Çiçek Emine
YARDIMCI (Helper) Köylüler Ali Bekir Fatma Teyze Kasap	ÖZNE (Subject) Hacı Mustafa	ENGELLEYEN (Opponent) Öküz

Anlatısal şema, öznenin başarısızlığıyla sonuçlanmıştır. Her sene olduğu gibi kötü bir öküzle tarladaki işlerini halletmek isteyen özne, öküzün (E) direnç göstermesiyle, nesnesine ulaşamamıştır. Hacı Mustafa (Ö), öznenin başarılı sayılabilmesi için gereken istek, bilgi ve güç üçlüsünden, ilk ikisine sahiptir: Tarladaki işleri kötü bir öküze yaptıрма isteğinin yanı sıra bu öküzü nasıl bulup getireceğini bilmektedir. Buna rağmen öküze (E) işlerini yaptıramamış ve yeterli gücü olmadığı görülmüştür. Öküze iş yaptırmak için yardımcı eyleyenlerden yeteri kadar yardım almasına karşın, anlatısal şema öznenin başarısızlığıyla sonuçlanmıştır. Bittabi özne

başarısız özne durumuna düşmüştür. Kasabın (Y5), öküzü (E) oldukça ucuza satın almasıyla da öznenin cezalandırıldığı söylenebilir.

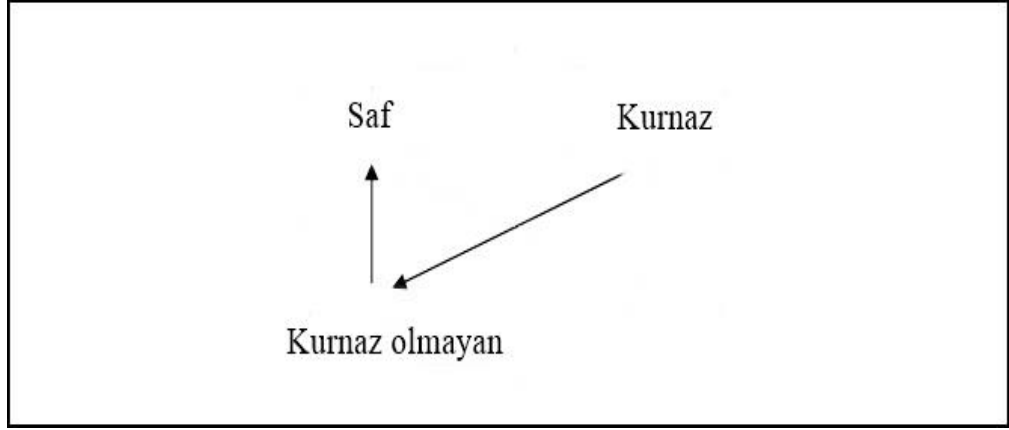
Temel Yapı

Metnin ana izleğinin “saflık – kurnazlık” çatışması üzerine kurulduğu dile getirilebilir. Hacı Mustafa (Ö), işlerini halletmek (N) için her yola başvurmasıyla bilinmektedir. Metinde “hilekâr bir adam (s.50)” olarak tanımlanan Hacı Mustafa (Ö), memurlara “hediye (s. 51)” vermek için üzerine vazife olmayan işler dahi öğrenmiştir. Hediyeleri memurlara dağıtan Hacı Mustafa (Ö), zamanı geldiğinde verdiği hediyelerin karşılığını “tarlalarını başkasının zararına genişletmek, su vakfına mütevellî olmak ve eski vergi borçlarını kapatmak (s. 51)” gibi yollarla misliyle almıştır. Bütün bu cümlelerden de görüleceği gibi Hacı Mustafa (Ö) kurnaz bir adamdır ve kurnazlığıyla işlerini halletmektedir. Anlatının ana izleği göstergebilimsel dörtgen üzerinde gösterilmeye çalışıldığında aşağıdaki gibi bir sonuç elde edilebilir.

Metnin temel yapısında Hacı Mustafa (Ö), kurnaz biri olarak aktarılmaktadır. İşlerini halletmek (N) için her türlü yolu deneyen ve akla gelmeyecek yollar bulan Hacı Mustafa (Ö), buna rağmen öküz (E) engelini geçememiştir. Öküzün (E) işleri yapmak istememesi ve direnmesi sonucunda kasapla (Y5) anlaşma yapan Hacı Mustafa (Ö), kurnaz olmayan konumuna geçmiştir.

Oldukça saf biri olarak resmedilen kasabın, öküzü değerine satması ve yeteri kadar kar etmesi sonucundaysa Hacı Mustafa'nın (Ö) saf konumunda anlatıyı tamamladığı belirtilebilir. Bu durum göstergebilimsel dörtgen üzerinde aşağıdaki gibi gösterilmektedir.

4. “Vehbi Efendinin Şüphesi” Metninin Çözümlemesi

Metnin yüzey yapısı incelendiğinde dört farklı kesite ayrıldığı görülebilir. Birinci kesitte başlangıç durumu, Vehbi Efendi'nin haletiruhiyesi ve Hanife'nin durumunun aktarılmasıyla verilmiştir. İkinci kesitte gönderen ile özne arasında sözleşme gerçekleştirilmiştir. Üçüncü durumda özne edinç durumunda edim durumuna geçmiş ve arzuladığı nesneye ulaşır. Dördüncü kesitteyse sonuç durumu gerçekleşir ve özne nesnesine ulaşır.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde uzam için “ufak kaza (s. 59), Düyunu Umumiye idaresi (s. 59), Tabakhane semti (s. 59), oturduğu bina (s. 59), oda (s. 61)” sözcelerinin kullanıldığı söylenebilir. Hikâyeye gerçeklik izlenimi vermek adına gerçek hayata göndergeler yapılmış ve uzam ona göre seçilmiştir.

Zamansallaşma: Metinde zaman; “akşam (s. 59), bir zamandır (s. 60), mayıs içinde (s. 61), ta sabahleyin (s. 64), bugün (s. 65), Nikah günü (s. 67), altı ay sonra (s. 68)” gibi sözcelerle belirtilmiştir. Anlatı geçmiş zaman ekiyle okuyucuya aktarılmasına karşın, hangi tarihte geçtiği tam olarak belirtilmemektedir. Bununla birlikte zaman da uzama benzer şekilde anlatıya gerçeklik izlenimi katmak ve öykünün yaşandığına inandırmak adına kullanılmıştır.

Oyunculaşma: Metindeki kişilerin Vehbi Efendi, Hanife ve Tabakların Kâmil olduğu söylenebilir. Vehbi Efendi, anlatının hemen başında “durgun, bön ve ürkek bir adamdı (s.59)” şeklinde betimlenir. Tatilde dahi evinden çıkmayan, evinden işine gelip giden, çokça “düz” bir kişi olarak gösterilmektedir. Oldukça saf olduğu söylenebilecek Vehbi Efendi, bu durumun farkında olmasına karşın, hayatında değişiklik yaparak, kazanımlarını kaybetmek istememektedir. Keza bu istek, kendisinin memuriyeti

kaybetmeme isteğine dönüşecek ve anlatı izlencesinin sonlanmasına vesile olacaktır. Hanife ise “sabırsız ve taşkın” olarak gösterilmiştir. Kendini belli etmek adına çeşitli cilveler yapan Hanife, sabırsız ve taşkın tavrıyla anlatının doğmasına sebep olmuştur. Tabakların Kâmil ise “mahalleyi alt üst eden çapkın (s. 61)” olarak gösterildiği gibi oldukça kurnaz bir adamdır. Anlatının sonunda “yutturduk öküze” sözüyle hikâyeyi ortaya çıkarmıştır.

Anlatısal Düzey

Metinde Tabakların Kâmil (G) ile Hanife (Ö) arasında bir sözleşme yapılmıştır. Yapılan sözleşmeye göre yasak aşk sonucu olan çocuğu, Vehbi Efendi’yi kandırarak (N) baştan savmaktır.

Anlatı izlencesine bu açıdan bakıldığında $A\dot{I} = [\ddot{O} \vee N \rightarrow \ddot{O} \wedge N]$ şeklinde gösterilebilir. Özne, anlatının başında nesnesinden uzaktır; ancak yaptığı eylemlerle nesnesine bir şekilde ulaşmayı başarmış ve gerekli dönüşümü geçirmiştir. Yapılan sözleşmeye göre bakıldığında eyleyenler şeması hemen aşağıdaki gibi aktarılabilir.

Gönderici (Sender) Tabakların Kamil	NESNE (Object) Vahbi Efendi’yi Kandırmak	YARARLANA N (Receiver) Hanife Tabakların Kamil
YARDIMCI (Helper) İmam Kadı Müdür Vehbi Efendi’nin Şüphesi	ÖZNE (Subject) Hanife	ENGELLEYEN (Opponent) Bebek

Anlatısal şemanın işlemci-edici öznenin başarısıyla tamamlandığı söylenebilir. Özne, nesnesini belirledikten sonra ona ulaşmak için gerekli olan bilgiyi de edinmiştir. Ortada bir çocuk olmasından ve bu çocuğun doğmasının yaratacağı sorunlardan ötürü yeterli isteğe kavuşan öznenin, sadece güce ulaşması gerekmektedir. Bu güceyse kapının kırıldığı gece sahip olmuş, sonrasında nesnesine ulaşmaya çalışmıştır.

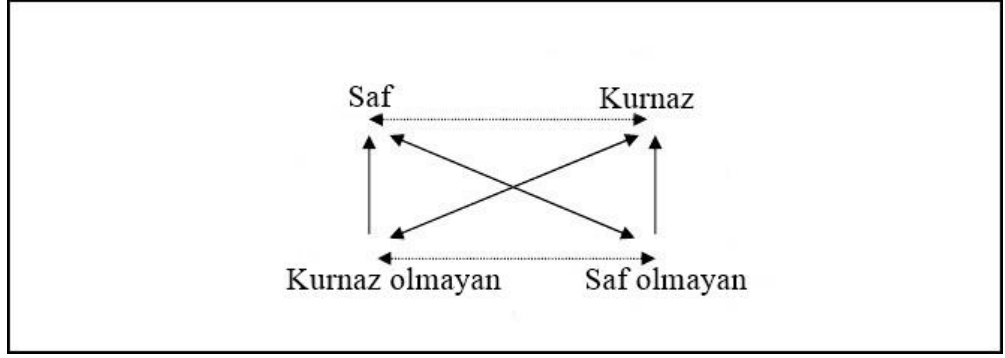
Nesnesine ulaşma yolunda imam, kadı ve müdür gibi eyleyenlerin yardımlarını alan özne, son olarak Vehbi Efendi'nin şüpheye düşmesinin yardımını alarak, nesnesini elde etmiştir.

Anlatının sonundaysa özne, fark edilmesi durumunda aşılabilir bir engelleyici konumuna gelmesi muhtemel bebeğini doğurarak, bir şekilde ödüllendirilmiştir.

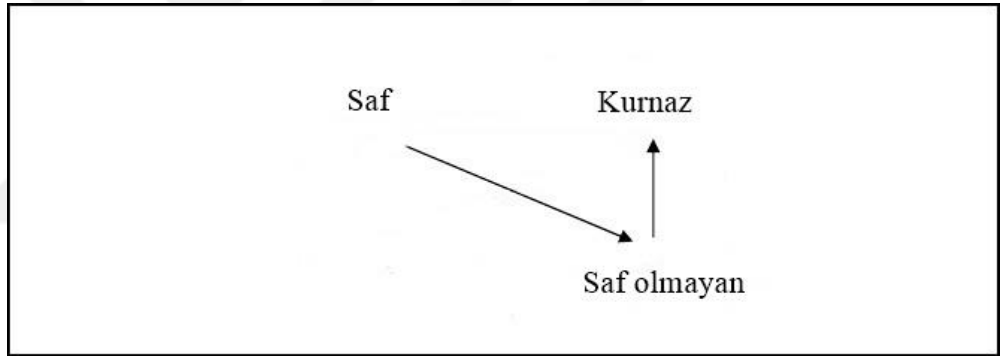
Temel Yapı

Metinde ana izleğin “safılık” olduğu söylenebilir. Anlatının “kurnazlık ve safılık” ikiliği üzerine kurulduğu son cümlede Tabakların Kâmil (G) tarafından, “Yutturduk öküze (s. 68)” şeklinde açık şekilde söylenmiştir. Hanife (Ö) ve Tabakların Kâmil (G) arasında yaşanan gayrimeşru ilişki sonucunda olan çocuk, başka birisinin üzerine yapılmaya çalışılmış ve bu kişi Vehbi Efendi (N) olarak seçilmiştir. Hanife (Ö), onu ayartmak için “Komşunun kızında, bir zamandır, sabırsızlık, taşkınlık alâmetleri çoğalmıştı. Türkü sesleri içinde evi sarsan yürüyüşler, merdivenlerden atılıp inişlerle, incecik bölmenin arkasında hasta bir ördek gibi uyuklayan Vehbi Efendiyi dürtmeye çalışıyordu (s. 60)” cümlesinde görülebileceği gibi türlü oyunlar yapmıştır. En sonunda bir gece, “Salhane önünde durup tâ yukarı mahalledeki seslere cevap yetiştiren köpeğin inatçı, üşenmez havlamaları arasında birden yan duvar, öbür evin bölmesi vurulur gibi oldu, sonra vaktiyle yan tarafa açılan, şimdi destekli, mıhlı duran kapının önünde biri, yalancı öksürüklerle üç kere seslendi. Vehbi Efendi yatağından başını kaldırdı, dinledi. Öksürük kesilmişti, lâkin anahtar deliğine yapıştırılmış olması lâzım gelen bir ağız içeriye derin, uzun, yanık ahlar yolluyordu (s. 61- 62)” şeklinde bir olay yaşanmış ve Hanife (Ö), Vehbi Efendi'ye (N) ulaşmak için son kozunu oynamıştır.

Gelen seslere dayanamayarak, iki ev arasındaki kapıyı kıran ve kapıyı kırdıktan sonra yaptığından pişman olarak, herhangi bir eyleme geçmeden odasına geri dönen Vehbi Efendi (N), buna rağmen çocuğun babası olmak durumunda kalmıştır. Bununla birlikte Tabakların Kâmil (G) ve Vehbi Efendi (N) arasındaki fark “halbuki onun yerinde bir başkası, meselâ Tabakların Kâmil, mahalleyi altüst eden şu çapkın olsaydı, çoktan atılır, tehlikesiz, zahmetsiz bir maceraya meydan verilirdi. Lâkin Vehbi Efendide o cür'et yoktu (s. 61)” cümlesinde de kendini göstermiştir. Anlatının temellendirildiği ikilik ise göstergebilimsel dörtgen üzerinde aşağıdaki gibi gösterilebilir.

“Vehbi Efendi’nin Şüphesi” isimli bu anlatıda Hanife (Ö) saf bir genç kız olarak başlangıç durumunda yerini almıştır. Sonrasında Tabakların Kâmil (G) etkisinde önce saf olmayan konumuna geçmiş, sonuç durumundaysa bütün kurnazlığıyla ön plana çıkmıştır. Vehbi Efendi’yi (N) kandırmak adına her türlü yola başvurması, memurlardan kadınlara kadar uzanan bir şikâyet zinciri oluşturması, onun kurnaz bir oyuncuya dönüştüğünün göstergesi sayılabilir. Bu değişim göstergebilimsel dörtgen üzerinde aşağıdaki gibi gösterilebilir.

5. “Sarı Bal” Metin Çözümlemesi

“Sarı Bal” isimli metinde, iki farklı özne yer aldığı görülmektedir. Ö1 ve Ö2 olarak adlandıracağımız özneler, aynı nesneye ulaşmak için harekete geçmişlerdir. Ö1, sonuç durumunda nesnesine ulaşırken, Ö2 nesnesini kaybederek, eksik özne konumuna düşmüştür.

Kişi, süre ve uzam açısından metne yaklaşıldığında Ö1 (Kulahçızade Hilmi Ağa) açısından dört farklı kesit olduğu görülebilir. İlk kesitte başlangıç durumu aktarılır ve sözleşmenin planı yapılır. İkinci kesitte özne nesnesine ulaşmak adına gerekli sözleşmeyi tamamlar. Üçüncü kesitte özne edim ve edinç aşamalarını geçerek, görevini tamamlar. Dördüncü kesitte sonuç durumu aktarılır.

Ö2 (Kaymakam) açısından bakıldığında üç farklı kesit olduğu görülebilir. Birinci kesitte sözleşme gerçekleştirilirken, ikinci kesitte nesneye ulaşmak için gerekli edim ve edinç aşamalarından geçilir. Sonuç durumundaysa Ö2 nesnesini kaybederek, cezalandırılır.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Hikâyede uzam; “kasaba (s. 69), ışısız bir mahalle (s. 69), ev (s. 70), oda (s. 70), Akka (s. 74), Camiikebir (s. 74), Hicaz (s. 76), Yıldız (s. 76), İstanbul (s. 79)” biçimde yüzey yapıda kendilerine yer bulmuşlardır. Kasaba, mahalle, Sarı Bal’ın evi gibi tam olarak nerede olduğu belli olmayan muğlak uzamlar, metnin kurgu olduğunu belirtmek için kullanılmıştır. Akka, Yıldız [Sarayı], İstanbul gibi uzam belirteçleri metne gerçeklik izlenimi vermek adına tercih edilmişlerdir.

Zamansallaşma: Metinde zaman; “karlı gece (s. 69), saat beşe doğru (s. 69), gece yarısı, eve girdikleri zaman (s. 77), ertesi günü (s. 79)” gibi sözcelerle belirtilmiştir. Öykünün zamanı geçmiş zaman ekiyle belirtilir; ancak bu zamanın yer aldığı süre tam olarak belirtilmemektedir. Uzam ile aynı şekilde zaman da kurgusal dünyaya aittir.

Oyunculaşma: Metindeki kişiler Sarı Bal, Külâhçızade Hilmi Ağa, Kaymakam ve Komiser şeklinde gösterilebilir. Sarı Bal metinde güzel olmasının yanı sıra oldukça zeki biri olarak resmedilmiştir. Kasabada miras yiyen kişilerin kendi evine eğlenceye gelmeleri sebebiyle bütün miraslardan pay almıştır. Sarı Bal isimli karakterlerin kandırmadığı kimsenin olmadığı görülmektedir. Bu kurnaz yapısı, kaymakamı odaya saklama fikriyle anlatının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Külâhçızade Hilmi Ağa ise bölgede tanınan, ismi ve ağırlığı olan, eğlenceye düşkün biridir. Anlatılan özellikleri sebebiyle kaymakamın geldiği gün eve zorla girebilmiş ve olayların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yine güçlü bir kişi olması sebebiyle sonuç durumunda komiserin elinden kaçabilmiş ve nesnesine ulaşmış şekilde odadan ayrılmıştır. Kaymakam ise dışarıda sert davranmasına, eğlencelere izin vermemesine ve görevini yerine getiriyor gibi görünmesine karşın, tam tersi özelliklere sahiptir. Sarı Bal’ın evinin çevresinde denetleme amacıyla geziyor gibi görünmesine karşın, amacı farklıdır. Kendisinin görevini yerine getiren bir profil çizmesi, sonuç durumunda cezalandırılmasının da önünü açmıştır. Komiser oyuncusu ise Yıldız Sarayı’nda çalışmasından ötürü geldiği söylenen görev bilinciyle kendisine söylenenleri yerine getirmiş ve bu özelliğiyle engelleyici eyleyen olmuştur.

Anlatısal Düzey

Metinde Ö1, “Ne duruyoruz be, haydin gidip Sarı Bal’ı oynatalım! (s. 69)” diyerek hem özne hem de gönderici eyleyenini üstlenmiştir. Kendi arasında yaptığı sözleşme gereğince misafirleriyle birlikte Sarı Bal (N) ile eğlenecektir. Ö2 ise yine kendi kendine görev vererek, Sarı Bal (N) nesnesine ulaşmaya çalışmıştır.

Anlatı izlencesine Ö1 açısından bakıldığında $A\dot{I}=[\dot{O}1 \rightarrow (\dot{O}1 \vee N)]$ $A\dot{I}=[\dot{O}1 \rightarrow (\dot{O}1 \wedge N)]$ şeklinde gösterilebilir. Anlatının başında nesnesini belirleyen Ö1, Sarı Bal’ın evine giderek ve içeriye girmeye çalışarak nesnesine ulaşmıştır. Komiser (E1) eğlenceyi bozmuş olmasına karşın yeteri kadar eğlenen Ö1, görevini tamamlamıştır.

Anlatı izlencesine Ö2 açısından bakıldığında $A\dot{I}=[\dot{O}1 \rightarrow (\dot{O}1 \wedge N)]$ $A\dot{I}=[\dot{O}1 \rightarrow (\dot{O}1 \vee N)]$ şeklinde bir değişim olduğu söylenebilir. Ö2 her ne kadar eğlenceye ve Sarı Bal’a karşı gibi görünse de kendi belirlediği nesnesine sürekli ulaşmakta, evin çevresinde denetleme yapar gibi gezdiği sanılsa da aslında eve girmektedir. Fakat Külâhçızade (E2) ve Komiser (E3) sırrını ortaya çıkarmışlar ve öznenin nesnesinden ayrı düşerek, cezalandırılmasını sağlamışlardır.

Gönderici (Sender) Külâhçızade Hilmi Ağa	NESNE (Object) Sarı Bal	YARARLANAN (Receiver) Hilmi Ağa’nın arkadaşları
YARDIMCI (Helper) Sarı Bal’ın evindekiler	ÖZNE (Subject) Külâhçızade Hilmi Ağa	ENGELLEYEN (Opponent) Komiser

Anlatısal şema ilk durumda işlemci-edici öznenin başarısıyla sonuçlanmıştır. Dürüst olması ve ne yaptığını bilmesi, anlatının sonucunda cezalandırılmadan kurtulmasını sağlamış ve o gün kendine belirlediği nesneye ziyadesiyle ulaşmıştır. Sonuç olarak “Sarı Bal’ı oynatma” sözleşmesi gerçekleşmiş ve yeteri kadar eğlence yapılmıştır.

Gönderici (Sender) Kaymakam	NESNE (Object) Sarı Bal	YARARLANAN (Receiver)
YARDIMCI (Helper) Sarı Bal'ın evindekiler	ÖZNE (Subject) Kaymakam	ENGELLEYEN (Opponent) Komiser Hilmi Ağa

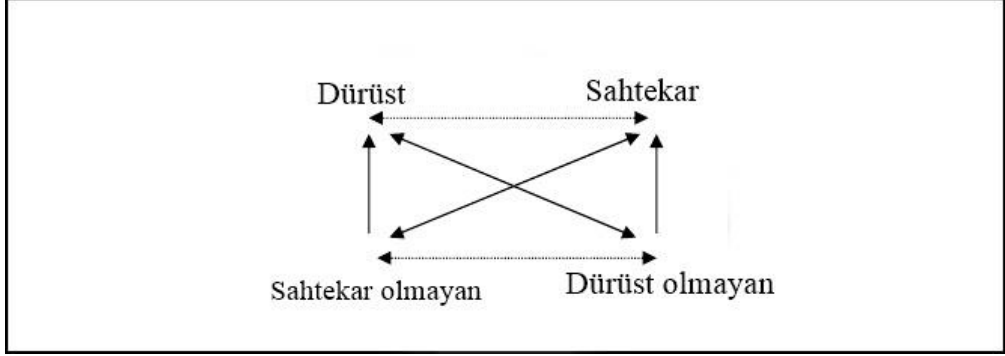
Anlatısal şema işlemci-edici özne olan Ö2 açısından değerlendirildiğine başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Dürüst olmaması sonunda cezalandırılmasını yol açmıştır. Herhangi bir öznenin güçlü özne olarak adlandırılabilmesi için istek, bilgi ve güç üçlüsüyle donanması gerekmektedir. Ö2 istek ve bilgi ikilisiyle donanmışken, nesnesine ulaşmasını ve nesine ulaşmaya devam etmesine yardımcı olacak güce erişememiştir. Bunun sebebiyse karşısına çıkan engelleri geçememesi ve gerekli dönüşüm sürecini gerçekleştirememiştir. Anlatının sonunda görevinden olması ve kendisine İstanbul'dan yeni görev verilmemesiyle birlikte cezalandırılmış ve anlatıyı eksik özne olarak tamamlamıştır.

Temel Yapı

Metnin temel yapısının “dürüstlük” üzerine kurulduğu söylenebilir. İlk eyleyenler şemasında Külahçızade öznesinin değişim yaşamadan, metnin başından sonuna kadar benzer bir çizgide gittiği görülebilirken, ikinci eyleyen şemasının öznesi konumunda olan kaymakamın, iki zıtlık karşısında değişim gösterdiği aktarılabilir. “Şimdiki kaymakam sert davranıyordu. Polise şiddetli emirler vermiş, ‘İçeride yakaladığımızı tıkın hapse!’ demişti” cümleleriyle anlatıldığı gibi kaymakam kendine dürüst ve işine sadık bir rol çizmektedir. Buna rağmen, “Galiba geceleri kendisi de devre çıkıyordu geç vakit, bu mahalleden, yüzü sarılı geçtiğini, hatta Sarı Bal'ın evi etrafında dolaştığını görmüşlerdi.” cümleleriyle aktarıldığı gibi kaymakamın işine ne kadar sadık olduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

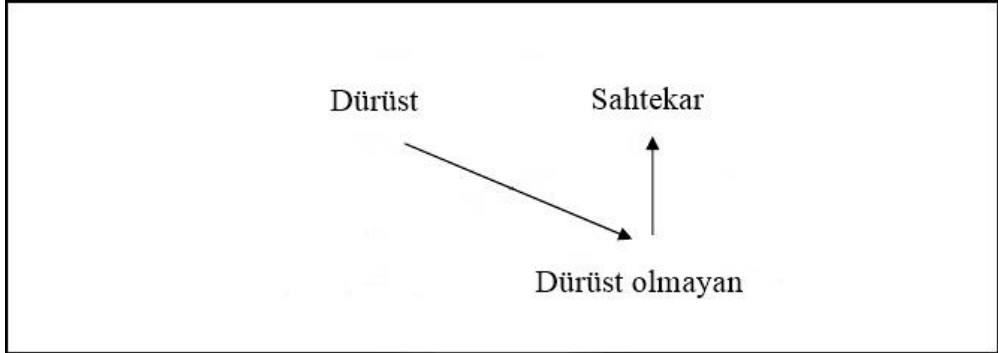
Kaymakama dair anlatılanların gerçeği yansıtmadığıysa sonuç durumunda ortaya çıkmaktadır ve kaymakamın aslında mahalleye devriye için değil; Sarı Bal için geldiği ortaya çıkmıştır. Hikâyenin başında betimlenen ve altında çocukların yattığı düşünülen yorganlardan kaymakam çıkmıştır. Böylece dürüst gibi görünen

kaymakamın aslında öyle olmadığı ve çeşitli sahtekarlıklar peşinde olduğu görülmüş, sonuç durumundaysa kaymakam, başka bir yere atanmayarak, kinayeli şekilde cezalandırılmıştır. Bu durum göstergebilimsel dörtgenle gösterilmek istendiğinde aşağıdaki zıtlıkların olduğu söylenebilir.

Kaymakam öznesi başlangıç durumunda “dürüst” biri gibi gözükmekteyken, mahalle çevresinde gezdiği ve Sarı Bal’ın çevresinde dolaştığına dair yapılan kimi imalarla “dürüst olmayan” konumuna geçmiştir. Anlatının sonunda yorganın altından çıkmasının ardından sahtekâr olduğu anlaşılmıştır.

Metnin temel yapısında insanların gördükleri gibi olmayacakları vurgusu yapılırken, işini yapar gibi görünen memurların dahi kendi zevklerinin peşinde olduğu anlatılmaya çalışılmış denebilir. Bu değişim ise göstergebilimsel dörtgen üzerinde aşağıdaki gibi gösterilmektedir.

6. “Şaka” Metin Çözümlemesi

Metnin yüzey yapısı kişi-uzam-zaman ekseninde incelendiğinde, metinde üç kesit olduğu görülebilir. Birinci kesitte başlangıç durumu aktarılmaktadır. İkinci kesitte özne ile gönderici arasında sözleşme yapılmaktadır. Üçüncü kesitteyse sonuç durumu yer almakta ve öznenin nesnesine neden ulaşamadığı belirtilmektedir. Özne,

nesnesine ulaşmak için yeterli güce ulaşamaması sebebiyle cezalandırılmış ve eksik özne olarak izlenceyi tamamlamıştır.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde yer alan uzam, “Yalı (s. 80), Balıkpazarı (s. 80), meyhane (s. 80), Pazar meydanı (s. 80), kasaba (s. 80), yakın bir kumsal (s. 81), Barba'nın gazinosu (s. 84), Samatya (s. 85), gündüz geçtikleri yollar (s. 86), Gümrük kulübesinin önü (s. 87),” sözceleriyle belirtilmiştir. Metinde uzam gerçek dünyaya göndergede bulunarak, anlatıya gerçeklik izlenimi katmak için kullanılmıştır. Bununla birlikte tercih edilen uzam, eyleyenlerin eylemlerini rahatça gerçekleştirebilmeleri için onlara yardımcı olmuştur.

Zamansallaşma: “Sabahtan beri (s. 81), otuz senedir (s. 82), sıcak bir ağustos akşamı (s. 82), geç vakte kadar (s. 85), akşamüstü grubu (s. 87), geceki (s.90)” şeklinde kullanılan kelimelerle metinde zamanı oluşturulmuştur. Metinde iki farklı zaman anlatılmaktadır. İlk zaman kesitinde mesai sonrasında akşama kadar geçen süre, ikinci kesitte olayın yaşandığı günün ertesi aktarılmaktadır. Bittabi ilk kesit için başlangıç durumunun ikinci kesitteyse sonuç durumunun betimlenmesi için böyle bir yol tutulduğu söylenebilir. Öykünün zamanı geçmiş zaman olarak belirtilmiş; ancak herhangi bir zaman belirteci kullanılmamasından ötürü öykü zamanı muğlaktır. Böylece zaman kurgusal dünya ait olarak kalmıştır.

Oyunculaşma: Metindeki kişileri Nedim Bey, Servet Efendi, Tüccar Şakir Efendi ve Despina olarak gösterebiliriz. Nedim Bey, Servet Efendi ve Tüccar Şakir Efendi'nin kadın tahassürünün yanı sıra Nedim Bey ve Servet Efendi'nin İstanbul'da yaşadıkları rahat hayatın karakterlerine yansımaları, özne eyleyenini karşılayan üç oyuncunun nesnelere ulaşmak adına eyleme geçmelerine sebep olmuştur. Despina ise rahat tavırları ve arkadaşlarıyla kimseyi umursamadan denize girmesiyle öznenin eyleme geçmesi için yeterli isteğe ulaşmasına yol almıştır. Tüm bunların yanı sıra metinde geçen oyuncular, gerçek dünyada görebileceğimiz insanlar gibi aktarılarak, yine metnin gerçek olduğu izlenimi yaratılmaya çalışılmıştır.

Anlatısal Düzey

Şaka isimli metinde kadınsızlık (G) soyut bir gönderen eyleyeni olarak karşımıza çıktığı gibi Nedim Bey, Servet Efendi ve Tüccar Şakir Efendi (Ö) tek bir eyleyeni karşılamaktadırlar. Gönderici ile özneler arasında yapılan anlaşmaysa direkt olarak belirtilmediğinden nesnenin kadınlara ulaşmak ya da Despina olduğu dile getirilebilir.

Bu bağlamda bakıldığında anlatı izlencesi $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ olarak gösterilir. Metnin başkişileri Nedim Bey, Servet Efendi ve Tüccar Şakir Efendi, anlatının başında nesnelere ayırıyorlar ve bundan şikâyet ederler. Anlatının sonundaysa tüm çabalarına rağmen yine nesnelere ulaşamazlar ve izlenceyi nesnelere ayrı olarak tamamlarlar.

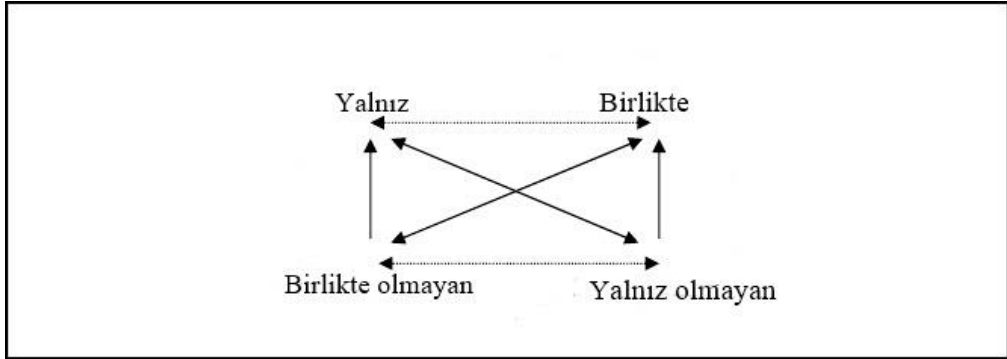
Gönderici (Sender) Kadınsızlık	NESNE (Object) Despina	YARARLANAN (Receiver) Nedim Bey, Servet Efendi Tüccar Şakir Efendi
YARDIMCI (Helper)	ÖZNE (Subject) Nedim Bey, Servet Efendi ve Tüccar Şakir Efendi	ENGELLEYEN (Opponent) Karanlık Balık ağı

Anlatısal şema işlemci-edici öznenin başarısızlığı son bulmuştur. Kadınsızlıktan şikâyet eden özne, istek-bilgi-güç üçlüsüyle donanarak anlatıyı bitirmek isterken, karşılıklarına çıkan engelleyicinin üstesinden gelemeyerek, anlatıyı sonlandırmıştır. Metnin hemen başında kadınsızlık problemini aşmak adına yeterli isteği bulunan özne, sonrasında Despina ve arkadaşlarına dair bilgiyi edinerek, üçlünün ikinci aşamasına gelmişlerdir. Ardından Despina'yı yıkanırken gördükten sonra yeterli güce sahip olduklarını düşünerek eyleme geçmişler; ancak karanlığın ve balık ağının geçit vermemesi sebebiyle istediklerine ulaşamamışlardır. Özne nesnesine ulaşamadığı için eksik özne olarak adlandırılmış ve bir insanın ölümüyle cezalandırılmışlardır.

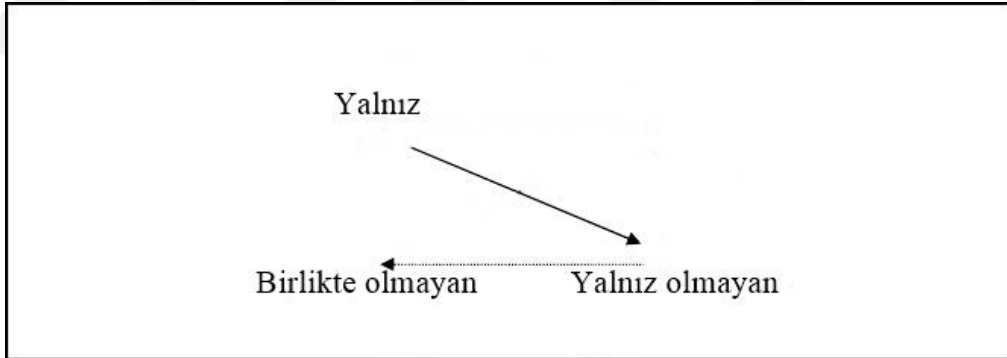
Temel Yapı

Metnin ana izleğinin “yalnız ve birliktelik” karşılığı üzerine kurulduğu söylenebilir. Yüzeysel yapıda görüldüğü üzere, “memlekette kadınsızlıktan şikâyet (s. 81)” eden, yalnız kalmaktan şikâyetçi olan ve yanlarına birilerini arayan arkadaşlar, “Despina” hikayesini duyduktan sonra yalnızlıklarını gideceklerini düşünerek, aksiyona geçmişlerdir. Deniz kenarında yıkanan kızların yanına gitmek ve onlarla muhabbet kurmak isteyen üç arkadaştan Servet Efendi, yalnız duygusunun getirdiği

çabayla hayatını dahi riske atmış ve bu olay sonrasında anlatı sonuç durumuna bağlanmıştır. Bu durum gösteregebilimsel dörtgen üzerinden aşağıdaki gibi gösterilebilir.

Anlatının en başında öznelerin “yalnız” olduğu net olarak betimlenmektedir. Çevredeki kızlara bakan, eski günlerini hatırlayan ve kendilerini yalnızlıktan kurtaracak eğlenceler arayan özneler, deniz kenarında eğlenen kızları duymalarıyla yalnızlıklarından kurtulmaya bir adım daha yaklaşarak, yalnız olmayan durumuna geçmişlerdir. Buna rağmen karşılıklarına çıkan engeli geçecek güce erişememişler ve birliktelikle sonuçlanacak anlatı, birlikte olmayan konumunda sonuçlanmıştır. Bu değişimin gösteregebilimsel dörtgende aşağıdaki gibi gösterilebilir.

7. “Küs Ömer” Metninin Çözümlemesi

“Küs Ömer” anlatısının iki farklı özne açısından ele alınması gerekmektedir. İlk özne Zehra (Ö1) olarak gösterilebileceği gibi Zehra'nın nesnesinin kadınlık görevlerini yerine getirmek (N1) şeklinde belirlendiği söylenebilir. İkinci özneyse Küs Ömer (Ö2) denebilir. Küs Ömer'in nesnesinin en iyi olmak (N2) olarak belirlendiği aktarılabılır. Her iki özne için de dört kesit görülmektedir. Zehra için ilk kesitte genç kızlıktan kadınlığa geçişini anlatan başlangıç durumu verilmiştir. İlk kesitte yapılan sözleşme planı ikinci kesitte sözleşmeye dönmüştür. Üçüncü kesitte Zehra nesnesine

ulaşmak için edim ve edinç durumlarından geçmiş, dördüncü kesitteyse sonuç durumu aktarılmıştır. Küs Ömer öznesi için de benzer bir yol izlenmektedir. Ömer'in küçüklüğüyle başlangıç durumu belirtilmektedir. İkinci kesitte sözleşme yapılmış ve Ömer'in nesnesi “en iyi olmak” şeklinde kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Üçüncü kesitte Küs Ömer, nesnesine ulaşmak için görevini yerine getirmek için harekete geçmiştir; ancak dördüncü kesitteki sonuç durumunda nesnesine ulaşamadığı görülmüştür. Her iki özne için de benzer sonuç durumu kesitlerinin olduğu söylenenler arasına alınabilir.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde uzam; “çeşme başı (s. 91), Kandil Hamamı (s. 91), kasabanın orta caddesi (s. 92), mahalle (s. 95), kocasının evi (s. 95), Saathane Meydanı (s. 97), Gugukluk'taki köprünün önü (s. 97), Şadırvanlı Medrese'nin avlusu (s. 98), dört vilayet aşırı uzak memleket (s. 101)” sözceleriyle metnin yüzey yapısında ortaya çıkmıştır. Uzamı belirtmek için seçilen sözceler, metnin gerçekçiliğini artırmak için kullanılmış, özel isimlerle birlikte gerçekçilik desteklenmiştir.

Zamansallaşma: Metinde zamanı belirtmek adına, “haftaya (s. 92), yaz sonu (s. 92), Bıldırdan beri (s. 92), bu gece (s. 93), bir hafta sonra (s. 93), evvelleri (s. 93) bir aydır (s. 95), kış sonuna doğru (s. 96), bir haftadır (s. 97), ikindiden sonra (s. 97), bir senedir (s. 101)” sözceleri kullanılmıştır. Zaman iki öznenin başlangıç, edim, edinç ve sonuç durumlarını gösterir şekilde aktarılmıştır. “Bıldırdan beri” sözcüsüyle Zehra'nın başlangıç durumu aktarılırken, “evvelleri” sözcüsüyle başlayan anlatım Ömer'in başlangıç durumunu vermektedir. “Bir senedir” sözcüsüyle metnin en son paragrafında sonuç durumu aktarılmaktadır. Bu bağlamda metinde üç ana zaman aralığı olduğu söylenebilir. Tüm bunlarla birlikte seçilen sözceler, kurgunun gerçekliğini sağlamak için kullanışlardır.

Oyunculaşma: Metinde yer alan kişiler Zehra, Ömer, Semercilerin Hürmüz, Aktarın Abbas, Kürküzade Eşref Ağa olarak gösterilebilir. Metindeki kişilere yakından bakıldığında, kişilerin karakterlerinin eylemlerini etkilediği açıkça görülmektedir. Zehra, toplumun kendisine biçtiği kadın rolünü oynamak için elinden geleni yapmaktadır. Bu rollerden biri olan “kocasını küstürmemek” için çaba sarf etmektedir. Küs Ömer ise yapısı itibarıyla inatçı ve kırılığandır. Yaptığı işte en iyi olmak isteyen Ömer, en iyi olamadığını gördüğü anda kendini insanlardan soyutlama yolunu seçmiştir. Bunun altında yatan sebebin ise güçlü bir erkek profili çizmek için uğraşması olduğu söylenebilir. Nitekim karakterinin inatçı ve kolay küsen tarafı,

eylemlerini direkt olarak etkilemiştir. Semercilerin Hürmüz ise meraklı yapısıyla Zehra'nın "iyi bir evlilik" üzerine olan nesnesinin oluşmasını sağlamıştır. Kürkçüzade Eşraf Ağa ise çevrede "güçlü" ve sözü geçen biri olmasıyla gönderici rolünü üstlenmiştir.

Anlatısal Düzey

Metinde iki ayrı özne ve öznelerin iki ayrı eyleyenler şemasına sahip olduğu görülmektedir. Zehra (Ö1) kendine biçilen görevleri yerine getirmek (N1) nesnesine ulaşmak istemektedir. Küs Ömer (Ö2) ise en iyi olma (N2) nesnesine ulaşmak için uğraşmaktadır. Metinde Zehra (Ö1), toplumun baskıları (G1) ile bir sözleşme yaparken, Küs Ömer (Ö2) Kürkçüzade Eşraf Ağa (G2) ile sözleşme yapmıştır.

Anlatı izlencesi, bu açıdan bakıldığında iki özne için ayrı ayrı gösterilir: Anlatı izlencesi göstergebilimsel olarak Zehra için $A\dot{I} = [\dot{O}1 \rightarrow (\dot{O}1 \wedge N1)]$ $A\dot{I} = [\dot{O}1 \rightarrow (\dot{O}2 \vee N1)]$, Küs Ömer için $A\dot{I} = [\dot{O}2 \rightarrow (\dot{O}2 \wedge N2)]$ $A\dot{I} = [\dot{O}2 \rightarrow (\dot{O}2 \vee N2)]$ olarak gösterilir. Eyleyenler şeması Ö1 açısından ele alındığında aşağıdaki gibi gösterilir.

Gönderici (Sender) Toplum	NESNE (Object) Kadınlık görevlerini yerine getirmek	YARARLANAN (Receiver) Küs Ömer
YARDIMCI (Helper) Semercilerin Hürmüz	ÖZNE (Subject) Zehra	ENGELLEYEN (Opponent) Kör Kaz

Hikâyeye Ö2 açısından bakıldığında farklı bir eyleyenler şeması ortaya çıktığı görülmektedir. Öznenin zaafını bilen ve bunu kullanarak kendisine yeni bir görev yaratan gönderici, ikinci eyleyensel şemasının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bir önceki planda özne olan Zehra, ikinci planda yardımcı olmuş ve kazları sayesinde öznenin görevini yerine getirecek edimi ortaya koymasını sağlamıştır. Ö2 açısından eyleyenler şemasıysa aşağıdaki gibidir.

Gönderici (Sender) Kürküzade Eşref Ağa	NESNE (Object) En iyi olmak	Yararlanan (Receiver)
YARDIMCI (Helper) Zehra	ÖZNE (Subject) Küs Ömer	Engelleyen (Opponent) Aktarın Abbas Kör Kaz

Anlatısal şema her iki durumda da öznenin başarısızlığıyla sonuçlanmıştır. Ö1 açısından bakıldığında, başlangıç durumunda özne, nesnesinden uzaktır. Gönderici eyleyenini karşılayan toplum ile özne arasındaki sözleşme, öznenin belirli bir yaşa gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Kadınlık görevlerini yerine getirmek olarak belirlenen nesne, “Yüreğinin ateşinde bir azgınlık vardı ki bazen, elini basmadan dindiremiyordu (s. 93)” sözcüğüyle yüzey yapıda da kendini belli etmiş, öznenin istek-bilgi-güç üçlüsünden istek kısmını aştığını göstermiştir. “Günden güne kocasına ısınıyordu (s. 95)” cümlesi öznenin yeterli bilgiye eriştiğini ortaya koymuştur. Buna rağmen sonuç durumunda özne, kocasını evinde tutamayarak yeterli güce ulaşamamış ve anlatıyı eksik özne konumunda tamamlamıştır.

Şemaya Ö2 açısından bakıldığında ise öznenin yine başarısızlıkla anlatıyı tamamladığı görülebilir. Başlangıç durumunda özne, “Fırıncı Rüstem (s. 94)” ve “Terzi Veli (s. 94)” karşısında güçlülüğünü kanıtlamış ve nesnesine ulaşmak yolunda yeterli isteği olduğunu göstermiştir. Karşısına çıkan bir başka engel olan “Aktarın Abbas ve kazları (s. 97)” konusunda yeterli bilgiye erişerek, nesnesine tam anlamıyla ulaşmak için kaz dövüşünü seçmiştir. Her ne kadar dövüş başta öznenin istediği gibi gitse de “Kör Kaz (s. 95)” tarafından alınan mağlubiyet, öznenin yeterli güce ulaşamadığını kanıtlamıştır. Başlangıç durumunda “en iyi olma” nesnesine ulaşamayan özne, terki diyar ederek eksik özne olmuştur.

Her iki özne de sonuç durumunda başarısız olmaları sebebiyle cezalandırılmışlardır. Ö1, nesnesine ulaşmaya yetecek güce sahip olmamasının ardından kocasını kaybederek cezalandırılmıştır. Ö2 ise dövüşü kaybetmesinin

ardından nesnesinden uzaklaşmış, itibarını ve evini kaybederek cezaya maruz kalmıştır.

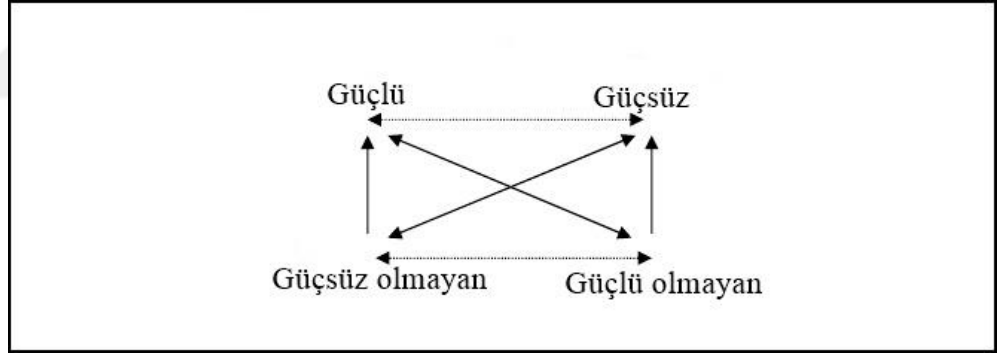
Temel Yapı

Anlatıda izlek olarak güç ve güçsüzlük çatışması ele alınmıştır. Her iki özne için de güçlü ile güçsüz olmak arasında giden bir anlatı çizilmiştir. Zehra için güçlü olmak “Küs Ömer’i küstürmemek” olarak belirlenirken, Küs Ömer için ise “her işte iyi olmak”, “en iyi olmak” güçlü durumunu belirlenmiştir.

Zehra anlatıda genç kızlıktan kadınlığa geçen bir yola girmiş ve bir kadın olarak ana görevinin, asıl gücünün, kocasını memnun etmek olarak belirlemiştir. Toplumun ona dayattığı bu bakış açısı için Zehra elinden geleni yapmaktadır.

Küs Ömer ise Zehra’dan farklı olarak, kendi karakterini kendi oluşturmuştur. Yaptığı her işte en iyi olmak isteyen Küs Ömer, herhangi bir durumda birisinin gerisine düştüğü durumlarda köyü terk ederek, kendisine bir tür ceza vermiştir.

Her iki özne için de benzer bir durumun söz konusu olduğu ele alınırsa, anlatının temel yapısı göstergebilimsel dörtgen üzerinde tek seferde, aşağıdaki gibi gösterilebilir.

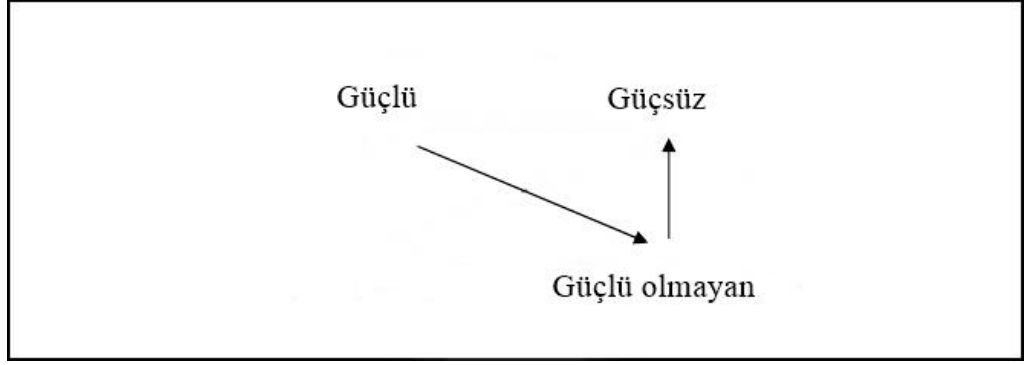

Anlatı izlencesiyse güçlü ve güçsüz arasında bir değişimi içermektedir. Her iki özne de güçlü olarak başladıkları, nesnelere ellerinde tuttıkları halde sonuç durumunda nesnelere ayrı düşmüşlerdir.

Zehra açısından, “Küs Ömer’i küstürmemek” nesnesiyle anlatının başlangıç durumunda bir birliktelik vardır. Fakat Ömer’in terki diyar etmesiyle nesnesiyle olan bağı kopmuş ve güçsüz konumuna düşmüştür.

Ömer açısından da benzer bir ilerleyiş vardır. Yaptığı işte en iyisi olarak bilinen, “jandarmalar” tarafından dahi gücü sebebiyle hürmet gören Ömer, sonuç durumunda güçsüz konumuna düşmüş ve anlatıyı bu şekilde tamamlamıştır.

İki öznenin de anlatı izlencesindeki durumlarının benzer olduğu düşünülürse, izlencedeki durumları göstergebilimsel dörtgende aşağıdaki gibi gösterilebilir.

8. “Boz Eşek” Metninin Çözümlemesi

“Boz Eşek” metni yüzey yapıda incelendiğinde dört ana kesitten oluştuğu görülebilir. İlk kesitte başlangıç durumunun aktarıldığı görülmektedir. İkinci kesitte gönderici ile özne arasında sözleşme gerçekleştirilir. Üçüncü kesite gelindiğindeyse görevi alan öznenin, belirlediği değer nesnesine ulaşmak için edinç aşamasından edim aşamasına geçmesi görülmektedir. Sonuç durumunun gerçekleştiği dördüncü kesitteyse anlatının tamamlandığı ve öznenin bir şekilde cezalandırılarak, eksik özne durumuna düştüğü görülür.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde uzam; “dağ yolu (s. 102), iki derenin birleştiği yer (s. 102), patika (s. 102), köy (s. 103), Anadolu’nun çıplak yolsuz viran bir köyü (s. 104), Kızılırmak (s. 104), oda (s. 105), Hicaz (s. 105), han (s. 106), minimini kasaba (s. 106), hükümet konağı (s. 106), pazar yeri (s. 109)” sözceleriyle yüzey yapıda kendine yer bulmuştur. Metinde uzam kurmaca dünyaya aittir, hangi köy ya da hangi kasaba olduğu detaylandırılmamıştır. Buna rağmen uzam gerçek hayata gönderge yapacak şekilde seçilerek, anlatıya gerçeklik izlenimi verilmiştir.

Zamansallaşma: Metinde zaman, “akşam yakındı (s. 102), güneş gitmiş (s. 103), bir sabah (s. 105), gecenin sabahı (s. 106), erkenden (s. 106), beş gündür (s. 107), iki haftaya (s. 107), vakanın yılında (s. 109)” sözceleriyle aktarılmıştır. Anlatıda zaman yine kurgusal dünyaya aittir. Hikâye geçmiş zaman ekiyle anlatılmış olmasına karşın, olayların hangi zaman aralığında geçtiği bilinmemektedir. Buna rağmen kadının ve kaymakamın bulunması, hikâyenin zamanının Cumhuriyet öncesi olduğuna işaret etmektedir. Bunlarla birlikte zaman başlangıç ve sonuç durumlarına gösterir şekilde kullanılmıştır. Başlangıç durumunda anlık zaman sıfatlarına yer verilirken,

edim ve edinç durumlarının yaşandığı kesitte “beş gün” ve “hafta” gibi zamanlardan bahsedilmiştir.

Oyunculaşma: Metnin kişileri Hüsmen Hoca, İhtiyar, Kaymakam, Kabak Kadı, Jandarma Çavuşu olarak tanımlanabilir. Başkişi diyebileceğimiz Hüsmen Hoca, köyün ileri geleni olması ve olayları çözme kabiliyetinin bulunması sebebiyle anlatıda kendini özne konumunda bulmuştur. Köylünün işini yerine getirmek istemesi sebebiyle göndericiyle sözleşme yapmış ve eşeği teslim etmek için uzun uzadıya yolculuklar etmiş, hükümet yetkilileriyle tartışmıştır. İhtiyar adam hakkında hikâyede çok ayrıntı olmamasına karşın, göğsünde var olan hastalık ölümüne sebep olmuş ve kendisini gönderici konumuna geçirmiştir. Kaymakam ve Jandarma Çavuşu ise memur olarak oldukça meşakkatli görünen bu işi üstlenmemek için ellerinden geleni yapmışlar ve engelleyen konumuna geçmişlerdir. Yine engelleyen konumunda olan Kabak Kadı ise metinde yer aldığı gibi “her işi halleder, her kördüğümü çözer (s. 107)” bir yapıdadır. Buradan anlaşılacağı üzere işleri halletmek için her yolu denemektedir. Nitekim “boz eşek” sorununu çözmek için de benzer bir yol bulmuş, köylünün zorlukla beslediği eşeği alarak, kendi hizmetine geçirmiştir. Metindeki oyuncular bu yönleriyle kurgusal dünyaya ait olmalarına karşın, isimleri, lakapları ve görevleri olması sebebiyle gerçeklik izlenimi uyandırmak adına uzam ve zamanda olduğu gibi bilinçli seçilmişlerdir.

Anlatısal Düzey

Metinde İhtiyar (G) aracılığıyla Hüsmen Hoca (Ö) arasında sözleşme yapılır. Sözleşme uyarınca özne, kemerdeki altınları ve boz eşeği Hicaz’a gönderilmek üzere teslim edip, vasiyetine yerine getirme (N) görevini tamamlayacaktır.

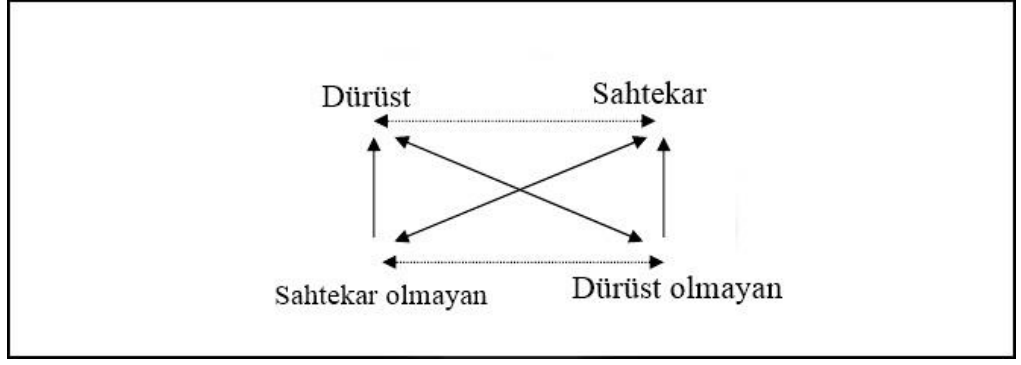
Göstergebilimsel olarak bakıldığında anlatı izlencesi $A\dot{I} = [\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ $A\dot{I} = [\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)]$ şeklinde gösterilebilir. Metnin başkişi olan Hüsmen Hoca (Ö), sözleşmeyi yaptığı anda değer nesnesinden ayrıdır. Sonuç durumundaysa sözleşmesini tamamladığını sanmış ve değer nesnesiyle birleşmiş bir konuma gelmiştir. Yapılan sözleşme dikkate alınırsa eyleyenler şeması hemen aşağıdaki gibi resmedilebilir.

Gönderici (Sender) İhtiyar	NESNE (Object) Vasiyeti yerine getirmek	YARARLANAN (Receiver) Eşek
YARDIMCI (Helper) Köylüler	ÖZNE(Subject) Hüsmen Hoca	ENGELLEYEN (Opponent) Jandarma Çavuşu, Kaymakam Kabak Kadı

Yukarıda gösterdiğimiz şema, öznenin başarısızlığıyla sonuçlanmıştır. Özne, güçlü özne sayılabilmesi için ihtiyaç duyduğu istek, bilgi ve güç üçlüsünü, edim durumundan edinç durumuna geçerken elde etmiştir. Eşeğin ve paraların Hicaz'a teslim edilmesi istenmesi dini bir vazife olduğundan özne, sözleşmenin yapılmasının hemen ardından görevi yerine getirmek için istekli konuma gelmiştir. Sonrasında görevi nasıl yerine getireceğine dair bilgiyi elde etmiş, hükümete giderek konu hakkında yardım istemiştir. Buna rağmen çavuş ve kaymakam, engelleyici görevlerini üstlenmelerinden ötürü özneyi geri çevirmeye çalışmışlardır. Buna rağmen özne yeterli güce ulaşıp engelleri aşmıştır. Bir sonraki engelleyici olan Kabak Kadı'yı da benzer şekilde atlatan özne, görevi başarıyla tamamladığını düşünmüştür. Oysa özne, engelleyici tarafından kandırılmış ve görevi yerine getirmesi engellenmiştir. Sahip olduğu güce aslında sahip olmadığı görülen özneyse sonuç durumunda eksik özne konumuna düşmüştür.

Temel Yapı

Metnin ana izleğinin “dürüstlük” üzerine oturtulduğu söylenebilir. Aldığı dini içerikli görevi yerine getirmek isteyen özne, “dürüst” tarafından yer alırken, halihazırda dini bir görev üstlenen ve kadılık yapan oyuncu ise “sahtekâr” tarafındadır. Bu ikili çatışma metnin ortaya çıkmasının müsebbibi olarak aktarılabilir. Bu ikili karşıtlık ise göstergebilimsel dörtgen üzerinde aşağıdaki gibi gösterilir.

9. “Yatır” Metninin Çözümlemesi

Metine yüzey yapıdan bakıldığında ve kişi-sürem-uzam açısından incelendiğinde dört farklı kesitte incelenebildiği görülür. “Yatır” hikâyesinin birinci kesitinde başlangıç durumu aktarılmaktadır. İkinci kesitte sözleşme gerçekleştirilir. Üçüncü kesitte görevi gerçekleştirmek adına özne engelleyiciyi geçmeye çalışır. Dördüncü kesitteyse sonuç durumu ortaya çıkar.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde uzam; “hükümet konağı altındaki sıra kahveler (s. 110), kasaba (s. 110), Maslak’taki orman (s. 111), hamam (s. 111), küçük çam ormanı (s. 112), pazar yeri (s. 116), Malatya (s. 117)” sözceleriyle yüzey yapıda belirlemiştir. Metinde uzam kurmaca dünyaya ait olsa bile Malatya ve Maslak gibi yerleşim yerlerinin isimlerinin anılmasıyla kurguya gerçeklik izlenimi verilmiştir.

Zamansallaşma: Metinde zaman; “kış (s. 110), eylül (s. 110), etlik (s. 110), kırk gün (s. 110), muharebeye tesadüf eden bu sene (s. 110), iki sene (s. 111), haftalardan beri (s. 112), iki günde (s. 113), Nisan yağmurları (s. 114), ertesi gün (s. 115), bugün (s. 116), üç gecedir (s. 117), ertesi gün (s. 118), üç sene sonra (s. 119)” sözceleriyle aktarılmıştır. Zaman metinde iki farklı kesite ayrılmıştır. İlk kesitte öznenin nesnesine ulaşmak için gösterdiği çabalar aktarılmış, ikinci kesitte nesneye ulaşmasının sonrasında yaşananlardan bahsedilmiştir. Öykünün geçtiği zaman geçmiş zaman ekiyle belirtilmiş; ancak “muharebeye tesadüf eden bu sene (s. 111)” sözcüsüyle gerçekliğe gönderge yapılmıştır.

Oyunculaşma: Metnin kişileri İlistir Nuri, Abdi Hoca ve bölgenin sakinleridir. İlistir Nuri, işsiz güçsüz gezegen, her işini bir şekilde yaptıran, mizacı dolayısıyla herkesle dost olan ve bölgedeki herkesi tanıyan biri olarak betimlenmiştir. İlistir Nuri’nin söylemsel düzeyde yer alan bu özellikleri, eyleyenler şemasında

gerçekleştireceği eyleme direkt olarak etki etmiş ve değer nesnesine ulaşmak için bu özelliklerini kullanmıştır. Abdi Hoca olarak anılan ve hikâyenin geçtiği kurgusal yerde “yarı ermiş (s. 116)” olarak tanınan kişiyse dini bilgisi zayıf biri olarak resmedilmiştir. Dini bilgisinin zayıflığı sebebiyle kendini ön plana çıkarmak için elinden geleni yapan Abdi Hoca, bu özelliği sebebiyle engelleyen eyleyen olarak başarılı olamamış ve kandırılmıştır.

Anlatısal Düzey

Metinde kış ayları (G) sebebiyle telaşa düşen İlistir Nuri'nin (Ö), hamamını işletmek (N) adına Maslak'taki çam ormanı (Y1) içindeki ağaçları kesmek için Abdi Hoca (E1) ve bölge halkını (E2) ikna etme çabası aktarılmıştır.

Bu bağlamda anlatı izlencesi, $Aİ=[Ö \rightarrow (Ö \vee N)]$ $Aİ=[Ö \rightarrow (Ö \wedge N)]$ şeklinde göstergebilimsel olarak gösterilir. Metnin başkişisi İlistir Nuri (Ö), başlangıç durumunda değer nesnesinden ayrıken, sonuç durumunda değer nesnesiyle birlikte. Metne böyle yaklaşıldığında eyleyenler şeması aşağıdaki gibi gösterilebilir.

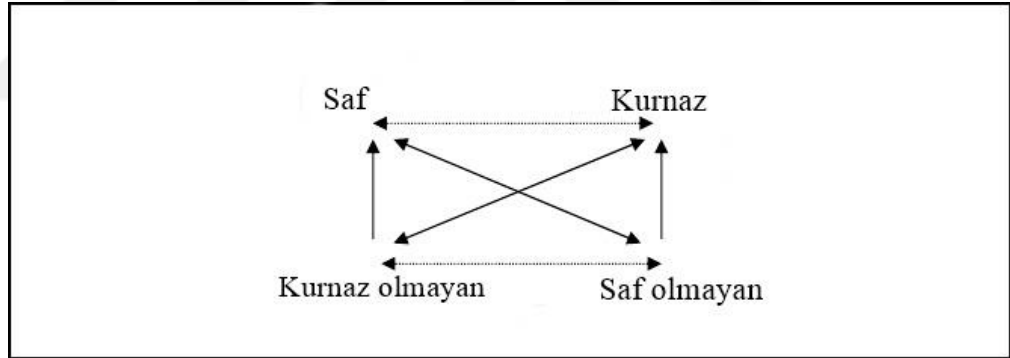
Gönderici (Sender) Kış ayları	NESNE (Object) Hamamı işletmek	YARARLANAN (Receiver) Bölge halkı
YARDIMCI (Helper) Köylüler Abdi Hoca	ÖZNE (Subject) İlistir Nuri	ENGELLEYEN (Opponent) Uzak ormanlar Katır eksikliği Genç eksikliği Yatırım kutsallığı

Anlatısal şemada öznenin değer nesnesine ulaştığı görülmektedir. Hamamını işletmek (N) isteyen İlistir Nuri (Ö), değer nesnesine ulaşmak için yeterli isteğe sahip olmasına karşın, yatırım kutsal görülmesi (E1) ve bu sebeple çevresindeki ormanın kestirilmemesi karşısında ne yapması gerektiğine dair yeterli bilgi ve güce sahip

olamamıştır. Sonrasında Abdi Hoca (Y1), her ne kadar ilk etapta engelleyen gibi görünse de İlistir Nuri (Ö), söylemsel düzeyde yer alan özellikleri sayesinde Abdi Hoca (Y1) engelini aşmış, yeterli bilgi ve güçle donanmıştır. Böylece daha uzak ormanlara gitmeye gerek kalmadan, ormanların uzaklığı (E2), katır eksikliği (E3) ve genç eksikliğini (E4) de gidermiş ve değer nesnesine ulaşmıştır.

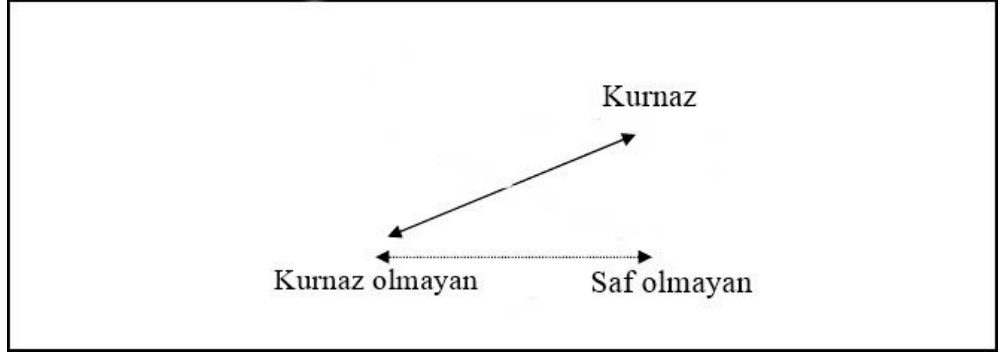
Temel Yapı

Metnin derin yapısında yer alan ana izleğin “saflık” olduğu söylenebilir. Yüzeysel yapıda “saf” olarak nitelendirilebilecek Abdi Hoca ile “saf olmadığı” aşıkâr olan İlistir Nuri arasındaki çatışma aktarılmaktadır. Bölge halkı İlistir Nuri’yi “Şeytanın bilmediğini bilirdin ülen İlistir...” şeklinde tanımaktadır. Abdi Hoca ise İlistir Nuri tarafından alay etmek için soruların mahiyetini dahi anlamayan ve “hemen kanan” bir yapıdadır. Abdi Hoca’nın saflığı karşısında İlistir Nuri’nin kurnazlığı galip gelmiştir. Buna rağmen İlistir Nuri, amacına ulaşmak münasebetiyle ilk etapta saf gibi görünerek, Abdi Hoca’yı kandırmış ve değer nesnesine ulaşmasını bilmiştir. Bu durumu göstergebilimsel dörtgen üzerinde göstermeye alıştığımızdaysa aşağıdaki gibi bir durum ortaya çıkmaktadır.

Temel yapıda öznenin saf olmadığı görülmektedir. Bölge halkının özneyi tanıma biçimlerinden çıkarılabilecek bu sonucun yanı sıra öznenin kurduğu plan sonucunda kurnaz olmayan yönüne doğru bir gelişim sergilediği söylenebilir. Anlatının sonundaysa özne başlangıç durumuna göre özne sonuç durumunda kendini kurnaz olarak konumlandırmayı başarmıştır.

Metnin izlencesinin beklendiği şekilde ilerlediği söylenebilir. Özne istediğine ulaşmış ve orman yakıtı dönüşmüştür. Bu durumun göstergebilimsel izahı ise aşağıdaki gibi aktarılabilir.

10. “Komşu Namusu” Metninin Çözümlemesi

“Komşu Namusu” isimli hikâyenin yüzey yapısı incelendiğinde, kişi-süre-uzam açısından yapılan değerlendirmeye dört kesite ayrıldığı görülebilir. Birinci kesitte başlangıç durumu anlatılmakta ve gönderici sözleşmenin planını hazırlamaktadır. İkinci kesitte gönderici ve özne arasındaki sözleşme gerçekleştirilir ve görev verilir. Üçüncü kesitte özne görevini gerçekleştirmek adına gerekli istek, bilgi ve güçle donatılarak, edim durumundan edinç durumuna geçer. Dördüncü kesitteyse sonuç durumu gerçekleşir ve öznenin değer nesnesine ulaştığı görülür.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde uzam; “Ufak kalem odası (s. 120), Hamidiye Köyü (s. 120), Beykoz (s. 121), Osman Paşa’nın köşkü (s. 121), birahane (s. 123), Sirkeci (s. 123), Tokatlıyan (s. 123), Şakir Efendi’nin evi (s. 127), bakkalın sırası (s. 128)” sözceleriyle aktarılmıştır. Bütün sözceler yüzey yapıda belirledikleri gibi metinde uzam gerçek dünyaya gönderde bulunmak üzere seçilmiştir. Böylece anlatıya gerçeklik izlenimi verilmiştir.

Zamansallaşma: Metinde zaman; “ikinci güneşi (s. 120), o gece (s. 121), üçe yakın (s.121), ikinci ezanı (s. 122), saat on (s. 123), bir saat (s. 125), biraz evvel (s. 129), bugün (s. 129), dün gece (s.130)” sözceleriyle yüzey yapıda belirtilmiştir. Şakir Efendi ve Osman Bey’in Baki ile konuştukları gün ve ertesi olmak üzere metinde iki günün anlatıldığı; ancak geçmiş zaman ekiyle anlatılan günlerin, hangi tarihe tekabül ettiğinin belli olmadığı söylenebilir. İlk gün başlangıç durumu, ikinci gün ise sonuç durumu olarak nitelendirilebilir. Uzamda görülene benzer şekilde metinde zaman da kurgusal dünyaya aittir.

Oyunculaşma: Metnin kişileri Şakir Efendi, Osman Bey, Baki, Baki’nin eşi ve doktordur. Şakir Efendi ve Osman Bey, gönderici eyleyenini üstlenmişlerdir. Baki

metinde özne, Baki'nin ve eşinin "namusu" değer nesnesi, doktor ise engelleyici eyleyendir. Metinde oyuncu olarak karşımıza çıkan eyleyenlerin, oyuncu rolünde yaptıklarının ve karakteristik özelliklerinin eylemlere etki ettiği düşünüldüğünde, Şakir Efendi ve Osman Bey'in meraklı hallerinin gönderici eyleyenini üstlenmelerine yol açtığı söylenebilir. Çevresinde olup bitenlerle oldukça ilgili olan ve bunu bir "namus meselesi" olarak gören iki oyuncu, bu özellikleriyle özneyi harekete geçirmişlerdir. Özne eyleyenini karşılayan Baki ise kendi halinde, hayatı evi ve işinde geçen, buna rağmen çevresindekilerin görüşlerine kulak asan biridir. Şakir Efendi ve Osman Bey'in söylediklerinden sonra "namus" meselesini temizlemek adına harekete geçmiş, sonrasında işin anlatılan gibi olmadığını görmüştür. Metinde çok bahsedilmeyen Baki'nin eşi ve doktor ise kendine biçilen rolü yerine getirmekte ve kendileri hakkında çok bilgi verilmemektedir.

Anlatısal Düzey

Metinde Şakir Efendi ve Osman Bey (G) ile Baki (Ö) arasında bir sözleşme yapıldığı görülür. Gönderici eyleyenler aralarında yaptıkları konuşmanın ardından yapılan temel işi belirlemişler ve özneye görevi vermişlerdir. Özne, namusunu korumak (N) değer nesine ulaşmak için harekete geçmiştir.

Verilen görevden hareketle anlatı izlencesi, göstergebilimsel olarak $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)]$ şeklinde gerçekleşmiştir. Metnin başkişisi Baki (Ö), başlangıç durumunda Şakir Efendi ve Osman Bey (G) tarafından anlatılardan sonra değer nesnesinden ayrı görünmektedir. Sonuç durumundaysa Baki (Ö) bir yanlış anlaşılma sonucunda namusunu korumak (N) değer nesnesinden ayrı olmadığını görür. Yapılan sözleşme sonucunda eyleyenler şeması aşağıdaki gibi gösterilebilir.

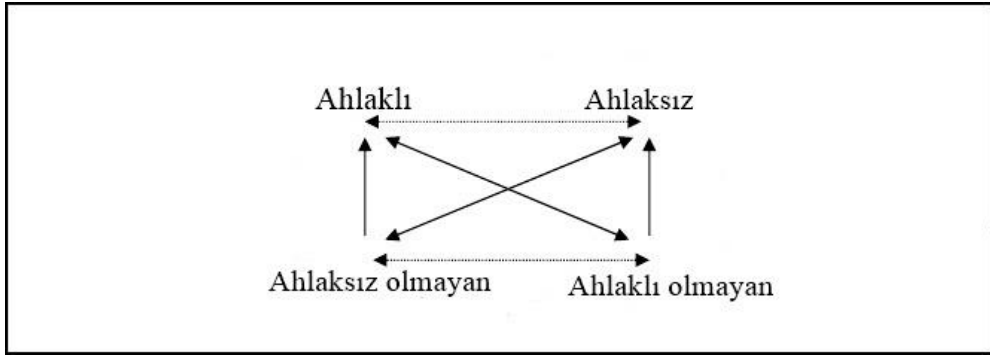
Gönderici (Sender) Şakir Efendi Osman Bey	NESNE (Object) Namusu korumak	YARARLANAN N (Receiver)
YARDIMCI (Helper) Baki'nin eşi	ÖZNE (Subject) Baki	ENGELLEYEN (Opponent) Doktor

Anlatısal şema öznenin başarısıyla sonuçlanmıştır. Başlangıç durumunda nesnesinden ayrı olduğunu düşünen özne, istek-bilgi-güç üçlüsüyle donandıktan sonra eyleme geçmiştir. Sonuç durumunda değer nesnesiyle birlikte olduğu görülen öznenin, “namusunu koruma” vesilesiyle ödüllendirildiği söylenebilir.

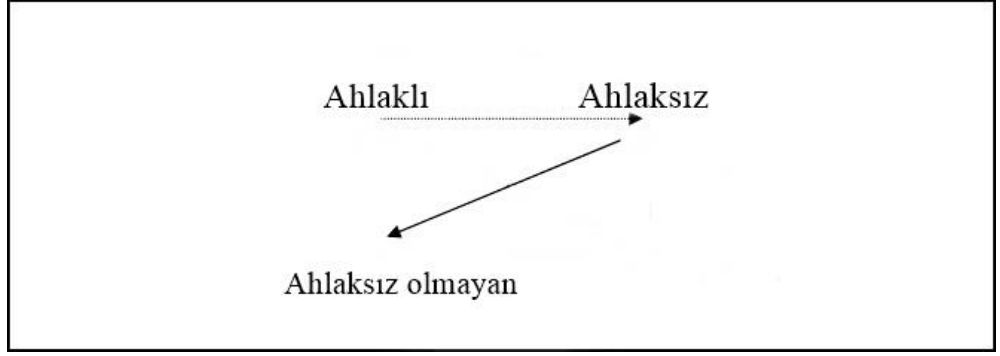
Temel Yapı

Metinde temel yapı “ahlak” üzerine kurulmuştur. Toplumsal ahlakı çokça önemseyen iki komşu, iş arkadaşlarının “ahlakını korumak”, “namusuna sahip çıkmak” adına harekete geçmişlerdir. Bunu yapma sebepleri ise özne tarafından şöyle aktarılır: “O zaman düşündü ki insanlar yalnız kendi saadetlerini iyice duymak için yalnız başkalarının felaketlerini arar ve hodbinliklerinin böyle bazı nevilerine fazilet unvanı vererek mesela aldatılan bir kocayı ikaz etmeyi ‘ahlak’ addederler. Halbuki aslı, başkasının felaketinden duyulan vahşi zevk, kendisini ondan mesut görmek için hazırlanmış garip bir delildir (s. 126).”

Olaylar karşısında çaresiz kalan ve komşularının dediklerini izlemek durumunda bırakılan özne, göndericiler tarafından kendine verilen görevi yerine getirmek için harekete geçtiğindeyse durumun beklenenden farklı olduğunu görmüştür. Bu göstergebilimsel dörtgenle gösterilmek istendiğinde aşağıdaki gibi bir sonuca ulaşılmaktadır.

Metnin temel yapısında açık olarak belirtilmemiş olsa da özne “ahlaksız” konumundadır. Her ne kadar eşinin yaptıklarından dolayı bu duruma düşmüş olsa bile aldatılması sebebiyle “ahlaksız” olarak gösterilen özneye var olan durum anlatılarak, aslında suçun onda olmadığı söylenmiş ve “ahlaksız olmayan” olarak görülmeye başlanmıştır. Sonuç durumundaysa özne ve öznenin eşinin düşünüldüğü gibi olmadıkları görülünce, öznenin “ahlaklı” konumuna geçtiği söylenebilir. Bütün bunlar ise göstergebilimsel dörtgen üzerinde aşağıdaki gibi aktarılabilir.

11. “Yılda Bir” Metninin Çözümlemesi

“Yılda Bir” isimli hikâyenin yüzey yapısı incelendiğinde üç kesite ayrıldığı görülebilir. Birinci kesitte başlangıç durumu verilmiş ve öznenin hali anlatılmıştır. İkinci kesitte özne nesnesine ulaşır ve nesneyle birliktelik süre devam eder. Üçüncü kesitteyse sonuç durumu gerçekleşir ve öznenin nesnesinden ayrıldığı görülür.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde uzam; “iki dağ arasında sıkışmış sulak arazi (s. 131)”, su değirmeni (s.131), Aydın (s. 132), Teselya (s. 131)” şeklinde belirtilmiştir. Metinde uzam yüzey yapıda belirlediği gibi gerçek dünyaya göndergede bulunmak için kullanılmıştır. Su değirmeni ve çevre köyler ise gerçeklik izlenimi vermek amacıyla tercih edilmişlerdir.

Zamansallaşma: Metinde zaman; “akşam olmuş, çok sıcak gece, bir yıl sonra, koca bir yıl, akşama doğru, ilk gece, bir gün, haftalarca, bir gece, ertesi günü, bir sene sonra, ertesi yıl” gibi sözcükle belirtilmiştir. Öykünün zamanı geçmiş zaman ekiyle belirtilir; ancak bu zamanın yer aldığı süre tam olarak gösterilmemektedir. Uzam ile aynı şekilde zaman da kurgusal dünyaya aittir.

Oyunculaşma: Metindeki kişiler Teselyalı Bekir, Elif ve Çeribaşı olarak gösterilebilir. Teselyalı Bekir, köyünden oldukça uzak olması sebebiyle yalnızlık çekmektedir ve yalnızlığı kimi zaman onu dertlendirmektedir. Sadece köyünden uzak olmasıyla değil; çevresinde de yerleşim birimi bulunmaması sebebiyle tam anlamıyla bir başınadır. Bu sebeple yüzey yapıdaki Teselyalı Bekir karakterinin kişisel özellikleri, eyleyenler şemasında ona bir değer nesnesi belirletmiş ve karakterin anlatıda eylemleriyle özne olmasına yol açmıştır. Bir diğer karakter olan Elif ise Bekir’in nesnesine ulaşmasını engelleyecek yapıda değildir. Her yıl aynı yere geldiklerinde tekrar Bekir’in olur. Buna rağmen “hastalığı” tekrar gelmesini engeller

ve Bekir değer nesnesinden ayrılır. Çerçibaşı ise çevresindekilerin rahat yaşaması ve işlerin yürümesi için görevler dağıttığından, Elif'i un öğretmeye göndererek, Bekir'in nesnesine ulaşmasına yardımcı olmuştur. Metinde oyuncular kurgusal dünyaya ait olmasına karşın adlarının, sosyal konumlarının ve işlerinin olması sebebiyle gerçek dünyayla bağlantı kurularak, gerçeklik izlenimi uyandırmak adına seçilmişlerdir.

Anlatısal Düzey

Metinde yalnızlık (G), Bekir'in (Ö) değer nesnesinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Cinsel birliktelik (N) olarak değer nesnesini belirleyen özne, Çerçibaşı'nın (Y1) yardımıyla Elif'e (Y2) ulaşmıştır. İlk buluşmanın ardından her yıl bir kere tekrarlanan birliktelik ise Elif'in hastalanması (E) sonrasında nihayete ermiştir.

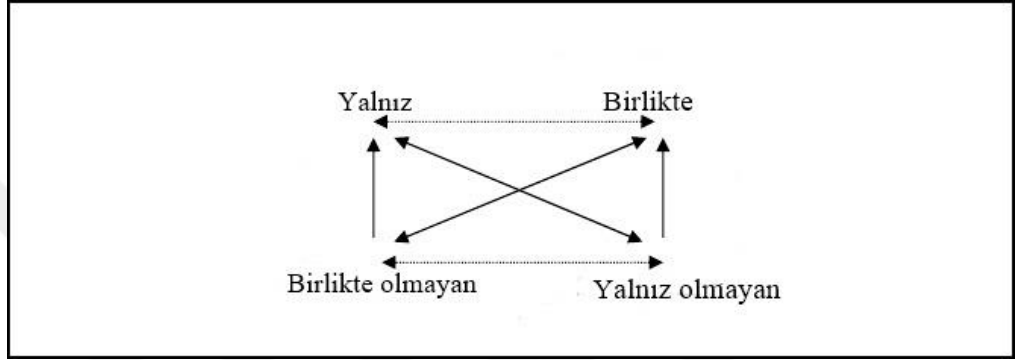
Anlatı izlencesi, göstergebilimse olarak $A\dot{I} = [\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ $A\dot{I} = [\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ olarak gösterilebilir. Metnin başkişisi Bekir (Ö), başlangıç durumunda değer nesnesinden ayrıdır. Metnin ikinci kesitinde değer nesnesine ulaşmayı başaran özne, sonuç durumundaysa engelleyeni geçememesi sebebiyle değer nesnesinden yine ayrılmıştır. Bu bağlamda ele alındığında eyleyenler şeması aşağıdaki gibi gösterilebilir.

Gönderici (Sender) Yalnızlık	NESNE (Object) Cinsel birliktelik	YARARLANAN (Receiver)
YARDIMCI (Helper) Elif Çerçibaşı	ÖZNE (Subject) Bekir	ENGELLEYEN (Opponent) Elif'in hastalığı

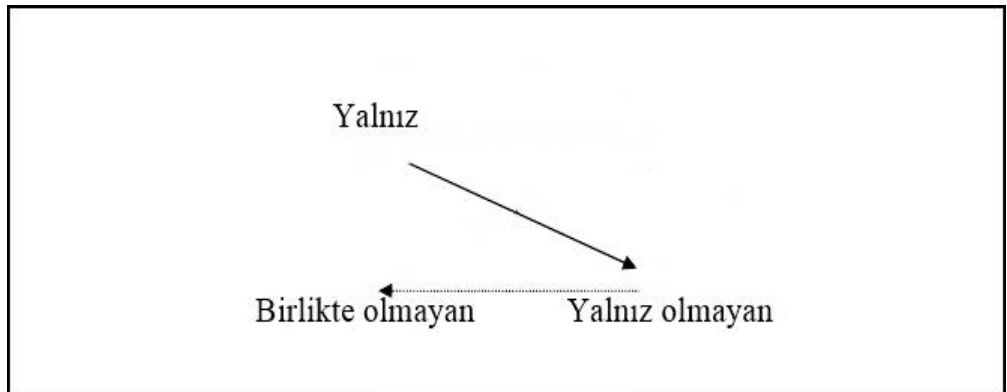
Anlatısal şemaya genel olarak bakıldığında işlemci edici öznenin başarısız olduğu söylenebilir. Değer nesnesine ulaşabilmek için gerekli istek, bilgi ve güç ekseniyle donanan özne, sonrasında karşısına çıkan engeli geçememiş ve değer nesnesini yitirmiştir. Buna rağmen anlatı izlencesinin son aşamasına geldiği ve yolcuğunu tamamladığı söylenebilir. Sonuç durumunda işlemci edici özne, yine eski günlerine dönmüş, tekrar yalnız kalarak bir nevi cezalandırılmıştır. Bu durumda öznenin sonuç durumunda eksik özne konumuna geldiği ifade edilebilir.

Temel Yapı

Anlatıda ana izlek olarak “yalnızlık” seçilmiştir. Metnin yüzey yapısında Bekir, “köylerden hayli içerde (s. 131)” bir tür “su değirmeni (s. 131)” işletmektedir. Yerleşim yerlerinden uzak olan bu “su değirmeni” ile birlikte Bekir, kendi yaşadığı yerden de bir hayli uzaktır. “Teselyalı Bekir (s. 131)” olarak adlandırılmasından anlaşılacağı üzere günümüzde Yunanistan’da yer alan bir bölgeden “Aydın (s. 132)” civarına taşınmıştır. Tek başına yaptığı bu yolculuk sebebiyle karısını “Teselya’nın bir köyünde (s. 132)” bırakmıştır ve yalnızlığa mahkum olmuştur. Bu durum göstergebilimsel dörtgen üzerinden aşağıdaki gibi gösterilebilir.

Metnin temel yapısında öznenin başlangıç durumunda “yalnız” olduğu görülmektedir. Memleketinden ve çevre yerleşim yerlerinden uzakta yaşayan özne, tam bir yalnızlık içindedir. Uzun yıllar devam eden yalnızlığıysa işlettiği değirmenin yanına “çingenelerin (s. 134)” gelmesiyle birlikte yalnız olma durumundan kurtulan özne, “yalnız olmayan” konumuna geçmiştir. Her yıl belirli bir süre yalnızlığından kurutulması sebebiyle “yalnız olmayan” şeklinde nitelendirilebilecek özne, ona yardımcı olacak yönde eylemler geliştiren Elif’in hastalanması sebebiyle “yalnız olmayan” durumundan, Elif’in hastalıktan kurtulma şansı olduğu düşünüldüğünde “birlikte olmayan” durumunda geçmiştir. Bu geçiş aşağıdaki gibi gösterilebilir.

12. “Hakkı Sükût” Metninin Çözülmesi

Metnin yüzey yapısına bakıldığında dört ayrı kesit olduğu görülebilir. Birinci kesitte başlangıç durumu aktarılmış ve değer nesnesi belirlenmiştir. İkinci kesitte özne görevini belirlemiştir. Üçüncü kesitte yardımcı eyleyenin telkinleriyle edinç aşamasından edim aşamasına geçilmiştir. Dördüncü kesitte ise sonuç aşaması gerçekleşmiştir.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde uzam “Bursa (s. 139), Keşişdağı (s. 139), Yıldırım Beyazıt Camii (s. 140), Balıkesir (s. 142), Mecidiye Caddesi (s. 144), Mudanya’ya inen yol (s. 144), Fildar köyü (s. 144)” gibi şehir ve şehre ait uzamların yanı sıra mekâna ait “ipek fabrikası (s. 139), böcekthane (s. 140), karanlık oda (s. 143), dairenin önü (s. 147)” gibi uzamlar kullanılmıştır. Metinde uzam çeşitli yerleşim yerlerine ve kapalı alanlara yapılan göndermelerle gerçeklik izlenimi verilmek için kullanılmıştır.

Zamansallaşma: Metinde zaman; “öğle güneşi (s. 139), öğle paydosu (s. 139), ta akşam (s. 139), bir iki saat (s. 140), kırk senedir (s. 141), hususiyle bugünlerde (s. 141), bir gün (s. 141), bazı akşamlar (s. 142), bir buçuk senedir (s. 142), iki ayın içinde (s. 143), bir sabah pek erken (s. 143), bu sabah (s. 144), saat dokuza yaklaşmış olmalıydı (s. 144), uzun karlı günleri takip eden (s. 144), aylarca (s. 145), yarın akşam (s. 145), bu saatte (s. 145), ertesi sabah (s. 145), ilk kış fırtınaları (s. 147), saat on birdi (s. 147), dün (s. 148), iki gün (s. 149), dört gün sonra (s. 149), ılık bir bahar (s. 149), yaz geliyordu (s.149), saat dörde doğru (s. 150), yıldızlı bahar seması (s. 150)” gibi kelimelerle aktarılmıştır. Hasip Efendi ile fabrika sahibi Saatçizade Hidayet Bey, arasında yaşanan diyaloglardan önce zamanın net olarak verildiği görülürken, metinde geçen diğer olaylar muğlak zaman aralıklarıyla aktarılmıştır. Bütün olaylar geçmiş zaman ekleriyle anlatılmış ve yaşananlara gerçek izlenimi katmak üzere kullanılmışlardır.

Oyunculaşma: Metinde Hasip Efendi, Fotika, Fotika’nın ninesi, Saatçizade Hidayet Bey kendine yer bulmaktadır. Hasip Efendi, kendi halinde sorumluluklarını bilen ve görevini yerine getirmek isteyen birisidir. Fotika ile tanıştıktan sonra görevini yerine getirmeye devam etse de değer nesnesine erişmesiyle birlikte olaylara bakış açısı değişmiş ve işçilere yardım etmek için uğraşmıştır. Buna rağmen boyun eğen ve söylenenleri yerine getirmeye uygun olan yapısı, değer nesnesine ulaşmak için gerekli

edinci yapmasını engellemiştir. Fotika ise kendi halinde, biraz daha rahat yaşamak isteyen bir kızdır. Metinde Fotika'ya dair ayrıntılı betimlemeler olmaması sebebiyle eylemlerine karakterinin etkisi net olarak ortaya çıkmazken, oyunculaşma aşamasına Fotika'nın silik bir karakter olarak kaldığı görülebilir. Fotika'nın ninesi ya da metinde geçen ismiyle ihtiyar kadın, torununa yardım etmek isteyen bir nine olarak resmedilmiştir. Eyleyenler şemasında engelleyen olarak karşımıza çıkan Saatçizade Hidayet Bey ise işlerini sürdürerek, daha fazla kar elde etmek için işçilerini göz ardı eden bir patrondur. Karakterin bu bakışı, kendisini engelleyen eyleyeni olarak karşımıza çıkarmış ve maaş yükseltme teklifiyle birlikte öznenin değer nesnesine ulaşmasını başarıyla engellemiştir. Engelleyen olması işlerini devam ettirmek isteyen bir patron olmasından ötürü doğal bir dönüşüm sergilemesini sağlamıştır.

Anlatsal Düzey

Metinde işçi ölümleri (G) sonrasında Hasip Efendi (Ö), değer nesnesine ulaşmak için Fotika (Y1) ve Papazın (Y2) yardımıyla işçi ölümlerini engellemek (N) için çabalayacaktır; ancak Saatçizade Hidayet Bey (E1) ve maaş artışı (E2) özneyi değer nesine ulaşmasını engellemiştir.

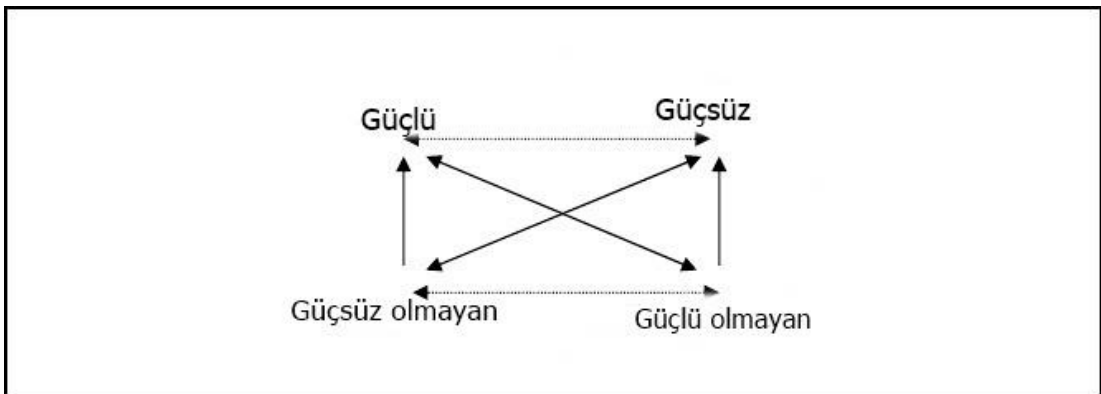
Anlatı izlencesi, göstergibilimsel olarak $A\dot{I} = [\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ $A\dot{I} = [\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ şeklinde gerçekleştirmiştir. Metnin başkişisi Hasip Efendi, değer nesnesine erişmek için yeterli gelen dönüşümü sergileyememiştir. Başlangıç durumunda ayrı olduğu değer nesnesinden sonuç durumunda da ayrı kalmıştır. Bu bağlamda bakıldığında eyleyenler şeması aşağıdaki gibi görünüm sergileyebilir.

Gönderici (Sender) Ölümler	NESNE (Object) İşçileri Koruma	YARARLANA N (Receiver)
YARDIMCI (Helper) Papaz Fotika	ÖZNE (Subject) Hasip Efendi	ENGELLEYEN (Opponent) Saatçizade Hidayet Bey Maaş Artışı

Anlatısal şemada edici öznenin başarısız olduğu görülmektedir. İstek, bilgi ve güç üçlüsüyle donanmış olması gereken özne, Fotika ile tanışmasından sonra isteği elde etmiş, papaz ile muhabbetinden sonra bilgiyi edinmiş olsa bile patronuyla yaptığı görüşmenin ardından nesnesine ulaşacak güce kavuşamamıştır. Sonuç durumunda işlemci-edici özne, tam anlamıyla cezalandırılmamış olsa da “hakkı sükût” denilerek, ödül gibi görülen “maaş artışının” ceza olduğu gösterilmektedir. “Maaş artışı” sonucunda özne izlencesini tamamlayamamıştır ve eksik özne konumuna gelmiştir.

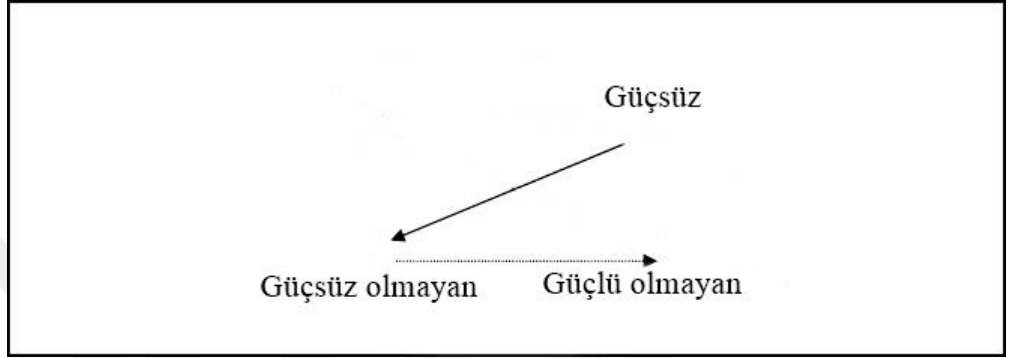
Temel Yapı

Metnin ana izlek olarak iletmek istediği “güçsüzlük” olarak gösterilebilir. “Katil fabrikanın öldürdüğü, öldüreceği kızları (s. 140)” düşünmeye başlayan, “fabrikanın cinayetlerine (s. 141)” lanet okuyan, “amelesini düşünen (s. 141)” Hasip Efendi, papazla konuşmasından sonra hakiki bir dönüşüm geçirir. Papazın Avrupa fabrikalarını detaylıca anlatmasının ardından Hasip Efendi, hükümetin işçi ölümlerine müdahalesinin olmadığını düşünür. “Bunlar yalnız fabrika sahiplerinin takdirine, merhametine; halkın ricasına, niyazına bağlıdır; amele hamisizdir, ölüme mahkumdur, amir daima, daima zenginlerdir. Şimdi anlıyordu ki milletin menfaatleri üzerine titreyen kuvvetli bir kalp lazımdı, onu ikaz etmeli, icbar etmeliydi (s. 146 – 147)” şeklinde bir kaniya ulaşır. O zamana kadar yaşanan olaylar karşısında hiç gücü olmadığını varsayan Hasip Efendi, güçsüz olmadığını fark ederek, fabrika sahibiyle konuşmaya gider. Fabrikanın sahibi Saatçizade Hidayet Bey ile yaptığı konuşmanın sonucundaysa işi bırakma kararı almış olmasına karşın, maaş artışıyla birlikte “hakkı sükût” ile nesnesine ulaşamaz ve amaçlarını yerine getiremez. Bu durum göstergebilimsel dörtgende ifade edilmek istendiğinde karşımıza aşağıdaki gibi bir karşıtlık çıkabilir.

Metnin temel yapısında güçsüz rolünü Hasip Efendi (Ö) ve bütün işçiler üstlenirler. Başlangıç durumunda Hasip Efendi (Ö), yaşanan olayları engelleme konusunda kendini güçsüz olarak görür. Sonrasında Papaz (Y1) ile konuşmasının ardından yeterli istek ve bilgiyle donanır, karşı çıkar. Buna rağmen güçlü rolünü üstlenen Saatçizade Hidayet Bey (E1), öznenin nesnesine ulaşmasını engeller.

Metinde öznenin tersine bir dönüşüm izlediği görülebilir. Güçsüzken, güçlü olmak isteyen özne, istediğini alamaz. Bu durum göstergebilimsel dörtgende aşağıdaki gibi gösterilebilir.

13. “Kuvvete Karşı” Metninin Çözümlemesi

“Kuvvete Karşı” metni incelendiğinde kişi-zaman-uzam ekseninde dört kesite ayrılarak ele alınabilir. Dördüncü kesitte başlangıç durumu aktarılmakta ve durum anlatılmaktadır. İkinci kesitte sözleşme gerçekleşir ve nesneye ulaşılması konusunda karar verilir. Üçüncü kesitte güç eksikliğinden dolayı görevi gerçekleştiremeyen özne, gücü elde ederek, görevi gerçekleştirmek üzere harekete geçer. Dördüncü kesitte sonuç durumu gerçekleşir.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde İstanbul’un çeşitli semtleri uzam olarak kullanılmıştır. “Tarlabaşı (s. 151), Tokatlıyan (s.151), Fındıklı (s. 151), Yeniçarşı (s. 151), Kağıthane (s. 152), Tepebaşı (s. 153), Hamalbaşı Sokağı (s. 153), tiyatro (s. 153) ve İzmiro’nun evi (s. 153)” gibi yüzey yapıda beliren uzamlar kullanılmıştır. İstanbul’un tamamen aciz olduğunu göstermek adına farklı semtlerin isimleri zikredilmiş ve gerçek yerler tercih edilerek, metne gerçeklik izlenimi verilmek için kullanılmıştır.

Zamansallaşma: Metinde zaman, “her pazar gecesi (s. 151)”, “her hafta (s. 152)”, “bazı geceler (s. 153)”, “üç aydır (s. 153)” gibi geneli kapsayan zaman anlatımlarından sonra “bu gece (s. 154)”, “biraz evvel (s. 154)”, “şimdi (s. 154)”, “bu

gece (s. 156)”, “beş dakika içinde s. 157)”, “bu sırada (s. 157)”, “eve girdikleri zaman (s. 157)” gibi zaman kalıplarının kullanımına geçilmiştir. Başlangıç durumunun anlatıldığı kesitlerde genel zaman kalıpları kullanılırken, edimin ve sonucun gerçekleştiği kesitlerde o anı anlatan kalıplara yer verilmiş ve uzama koşut olarak zaman da kurgunun gerçek dünyaya ait olduğu hissini vermek için araç olmuştur.

Oyunculaşma: Metnin başkışı olan ve özne eyleyenini karşılayan Suphi, Amerikalılar karşısında bütün bir şehrin “aciz” şekilde durmasını içine yediremeyen bir gençtir. Denizcilerin gelmesinden önceki hayatına geri dönmek isteyen Suphi, birkaç denizcinin yaptığı taşkınları engellemek, onlara ders vermek istemektedir. Bunu gerçekleştirmek için İstanbul halkından beklediği desteği alamaması sonrası, kız arkadaşının ondaki yetersizliği görmesi, kendisinde bulamadığı gücü bulmasını sağlamış ve sonucunu düşünmeksizin Amerikalı denizcilere saldırmıştır. İzmaro ise farkında olmadan da olsa yardımcı eyleyen rolünü üstlenmiştir ve ağlamasıyla Suphi’deki güç eksikliğini tamamlamış, görevin gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Amerikalı denizciler ise “kötü Amerikalı” rolünü hep birlikte üstlenerek, o zamanki devletin durumunu ve halkın konuya bakış açısını gözler önüne sermişlerdir.

Anlatısal Düzey

Metinde İstanbul halkının aciz durumu (G), Suphi’nin (Ö), Amerikalı denizcileri engelleme (N) görevini edinmesini sağlamıştır. Her ne kadar diğer hikayelerde örneklerini gördüğümüz şekilde direkt olarak görev verilmemiş olsa da işin yapılmasına sebep olan acizlik durumu, nesnenin oluşmasını sağlamıştır.

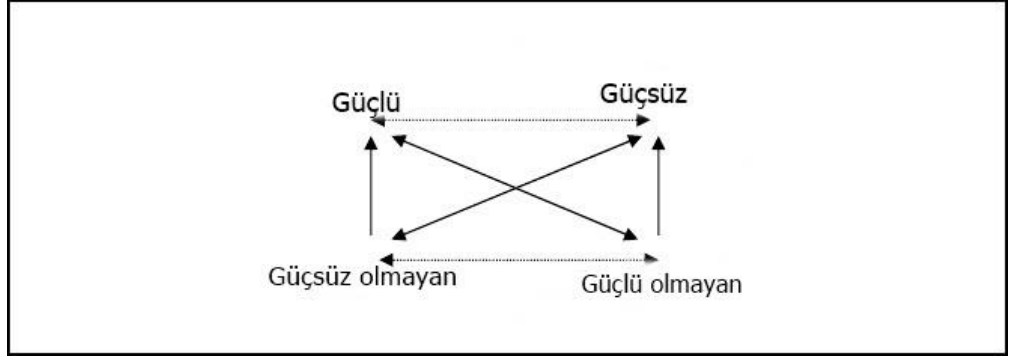
Buradan hareketle anlatı izlencesi $A\dot{I} = [\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ $A\dot{I} = [\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)]$ şeklinde göstergebilimsel olarak gösterilebilir. Metnin başkışı Suphi (Ö), başlangıç durumunda nesnesinden ayrıyken, sonuç durumunda nesnesine bir şekilde ulaşmıştır. Yapılan sözleşmeden hareketle eyleyenler şemasıysa şöyle gösterilebilir.

Gönderici (Sender) İstanbul halkının aciz durumu	NESNE (Object) Amerikalı denizcileri engelleme	YARARLAN AN (Receiver)
YARDIMCI (Helper) İzmaro	ÖZNE (Subject) Suphi	ENGELLEYE N (Opponent) Amerikalı Denizciler

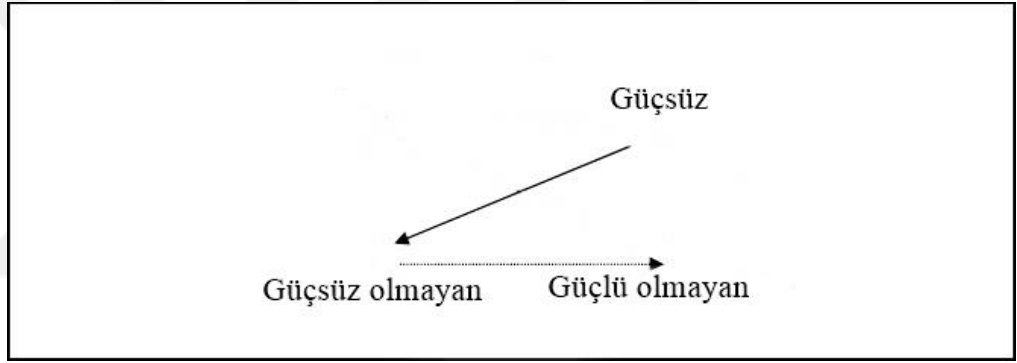
Şema, öznenin başarısızlığıyla sonuçlanmıştır. Amerikalı denizcileri engellemek nesnesine ulaşmak isteyen özne, istek-bilgi-güç ekseninde yeterli seviyeye gelememiştir. Özne, Amerikalı denizcilere karşı koyamamış ve izlencenin son aşamasına gelmesine karşın başarılı olamamıştır. Değer nesnesine bir şekilde ulaşmış olan özne, engelleyicilerin sayısına yenik düşmüş ve hayatından olmuştur.

Temel Yapı

Metinde ana izlek “güçsüzlük” olarak gösterilmiştir. Anlatının hemen girişinde “Bizim neferlerimizin çevreleri ucuna bağlanmış zavallı silik mecidiyelerine alışan halkımız, onların yelek ceplerinde dizili liralari karşısında küçülürler (s. 151)” şeklinde İstanbul halkının durumundan bahsedilirken, durumlarının farkında olan halkın “hazmetmeyi tercih ederek (s. 152)” olanlara göz yumdukları söylenmiş ve “aciz insanlarla çürümüş bir gemi enkazına sıkışan şişkin cesetler (s. 155)” arasında benzerlik kurulmuştur. “Her zaman mağlubiyete mahkûm bulunmaktan intikam hissi (s. 156)” duyan Suphi ise kendisine bu yolla yeni bir görev edinmektedir. İzmaro’nun “elleriyle yüzünü örtmüş (s. 158)” şekilde ağlamasından sonra Suphi, “zilleti daha iyi (s. 158)” duymak suretiyle yeterli istek ve güce ulaşarak, “kendisini öldüren haksız, sefil kuvvete, bir Rus anarşisti kiniyle (s. 158)” bakmaya başlamıştır. Ardından Amerikalı denizcileri beklemeye başlamış ve değer nesnesine ulaştığını anlayarak, “elleriyle, bacaklarıyla, yandan, arkadan tekmeleriyle hepsine, önüne gelene (s. 159)” vurmaya başlamış, tüm bunlardan sonraysa “keskin bir şeyin beyni üzerinden geçtiğini anlayarak (s. 159)” hayata gözlerini yummuştur. Tüm bu durum göstergebilimsel dörtgen üzerinde aşağıdaki gibi gösterilebilir.

Metnin temel yapısında güçlü ve güçsüz karşıtlığı üzerinden kurgu yapılmıştır. Güçsüz olanların durumundan yararlanarak gücünü kötüye kullanan denizciler, en sonunda karşılarında bu duruma boyun eğmek istemeyen birini görmüşlerdir. Başlangıç durumunda bahsedilen güçlülük durumu, öznenin hareketlerinden sonra ne gibi değişim göstermiştir aktarılmamış olsa da öznenin durumunda yaşanan değişim ve hikâyenin gidişatı aşağıdaki gibi resmedilebilir.

14. “Cer Hocası” Metninin Çözümlemesi

Metin yüzey yapıda incelendiğinde dört kesite ayrıldığı görülebilir. İlk kesitte, başlangıç durumu yer almakta ve sözleşmenin hazırlığı yapılmaktadır. İkinci kesitte özne, değer nesnesine ulaşma yolu belirleyerek, sözleşmeyi gerçekleştirir. Üçüncü kesitte özne edinç durumundan edim durumuna geçer. Dördüncü kesitteyse sonu durumu gerçekleştirir.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde bir yolculuk anlatıldığı için çok sayıda uzam yer almaktadır. “Bristol Oteli”nde (s. 165) başlayan metin “Vezirhanı”nda (s. 161) devam etmiştir. Ardından “İstanbul”dan (s. 165) yola çıkan kabile, “Kartal (s. 166)” ve “Gebze”den (s. 166) geçerek “İzmit”e (s. 166) gelmiş ve “Karamürsel”den (s. 167), “Pınarlı (s. 170)” köyüne ulaşmıştır. Yüzey yapıda kendini gösteren mekanlar, anlatıda

önemli yer kapladıkları gibi anlatıya gerçeklik izlenimi vermek adına var olan yerleşim yerlerinden seçilmiştir.

Zamansallaşma: Metin, Asım'ın memuriyetten atılmasından sonraki ilk "on gün (s. 160)" ile başlar. On gün içerisinde parası biten Asım, üç gün boyunca düşünür ve arkadaşlarının yanına gittikten "iki gün (s. 166)" sonra yola çıkar. "On bir gün (s. 166)" süren yolculuktan sonra İzmit'e gelen Asım ve arkadaşları, Pınarlı Köyü'ne ulaşana kadar geçen süre ise belirtilmemiştir. "Üç gün (s. 167)" boyunca hasta yatan ve "Ramazan'ın (s. 168)" başlangıcını kaçıran Asım, Ramazan ayı boyunca orada kalır ve Ramazan'dan sonra belirsiz bir süre daha köyde kalmıştır. Metinde bahsi geçen ilk on gün başlangıç durumunu, on gün sonrasındaki beş gün sözleşmenin yapılmasını, köye gidilene kadar geçen süre edinç ve edimi, köyde geçen süreyse sonuç durumunu göstermiştir. Ramazan ayı gibi gerçek dünyaya yapılan göndergeler ile anlatıya gerçeklik izlenimi katılmıştır.

Oyunculaşma: Metindeki kişiler Asım, Osman, Ahmet, Feyzi, İmam ve Lazoğlu'dur. Anlatının derin yapısı incelendiğinde anlatı içinde eylemleriyle eyleyenleşmiş oyuncuların, dönemin yapısına ışık tuttıkları söylenebilir. Asım, bir şekilde memuriyet elde ettikten sonra geçimini iyi denilebilecek seviyede sağlayabilen; ancak Meşrutiyet geldikten sonra fakirliğe sürüklenen bir gençtir. Hiçbir dini eğitimi olmaması rağmen, birkaç haftalık yolculuk esnasında öğrendikleriyle imamlık görevine talip olmuştur. Keza dini olarak yeterli eğitimi alamamış köylüyse Asım'ın kısa sürede öğrendiklerini ve sade dille, kendilerinin anlayabileceği dille anlatılanları önemseyerek, Asım'ı imam yapmak istemişlerdir. Asım aslında sadece işini görmek isteyen, aç kalmaktan korkan bir karakterdir. Osman, Ahmet ve Feyzi ise dönemin dini eğitim alan öğrencilerini tipleştirilmiş halleridir. Yardıma muhtaç olana yardım etmekten geri kalmıyor gibi görünseler de onların asıl amaçları karınlarını doyurmaktır. Lazoğlu olarak anılan ve köyün ileri geleni olduğu anlaşılan oyuncuysa Birinci Dünya Savaşı yıllarında fakirleşmiş İstanbul karşısında hâlâ misafirlere yer ve yiyecek açacak kadar ambarları dolu Anadolu halkının görselleştirilmesidir. Metinde yer alan oyuncular, anlatının yer aldığı zamanda görülebilecek gerçek kişilere gönderme yapmak için kullanılmış ve anlatıya gerçeklik izlenimi vermiştir.

Anlatsal Düzey

Metinin başkışisi Asım (Ö), başlangıç durumunda iyice fakirleşmesinden sonra maddi hayatını devam ettirme (N) konusunda kendisiyle bir sözleşme yapmıştır. Bu değer nesnesine ulaşmak için Osman, Feyzi ve Ahmet (Y1) ile Lazoğlu ve köylülerden

(Y2) yardım görmüştür. İmam'ın (E1) durumundan bahsetmesi ve vicdanı (E2) mütemadiyen nesnesiyle birliktelik göstermesini engellemiştir.

Anlatı İzlenesi göstergebilimsel olarak $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)]$ $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ gösterilir. Başlangıç durumunda, maddi durumunu devam ettirme nesnesiyle ayrılık gösteren özne, sözleşme planını yaptıktan sonra yardımcılarla edim durumuna geçer. Vaazından sonra edinç durumunu tamamlayan özne, köye yerleşmesi ve iş teklifiyle ödüllendirmeye sonuç durumuna gelecekmış gibi görünse de engelleyiciler karşısında duramaz. Böylece sonuç durumunda öznenin cezalandırıldığını görürüz. Metnin eyleyenler şemasıysa aşağıdaki gibi gösterilebilir.

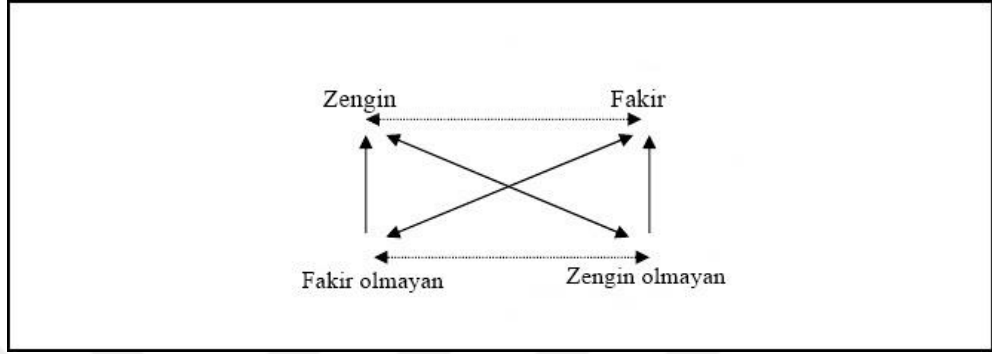
Gönderici (Sender) Asım	NESNE (Object) Maddi durumun devamı	YARARLANAN (Destinataire) Asım
YARDIMCI (Adjuvants) Osman, Feyzi, Ahmet, Lazoğlu, Köylüler	ÖZNE (Subject) Asım	ENGELLEYEN (Opponent) İmam, vicdan

Asım (Ö), memuriyetten atılmasının ardından maddi durumunu devam ettirecek yeni yollar aramış, bunu da uzaktan tanıdığı Osman, Feyzi ve Ahmet sayesinde bir şekilde başarmıştır. Köylülerin desteğiyle değer nesnesine ulaşan özne, sonuç durumunda ise İmam (E1) ve ailesinin durumunu görerek, kendisine verilen görevi devam ettirmeyi vicdanına (E2) kabul ettiremeyerek, eksik özne konumuna düşmüştür. Yeniden parasız kalması ise cezalandırıldığı anlamına gelmektedir.

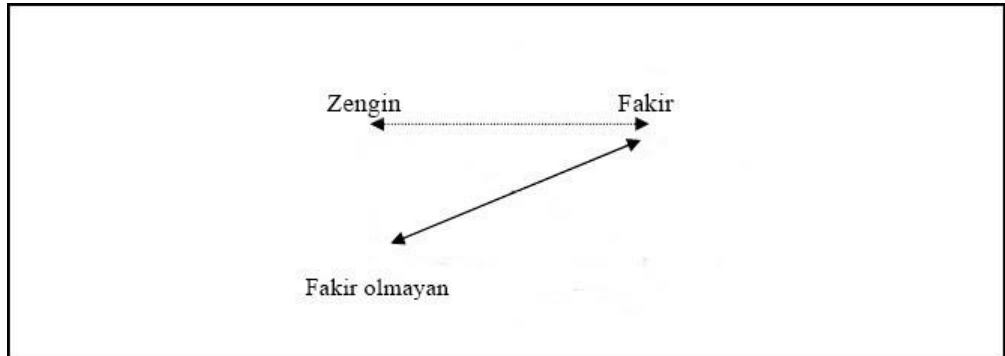
Temel Yapı

Metnin temel yapısında ana izlek olarak “zenginlik – fakirlik” ikili karşıtlığı kullanılmaktadır. “Maarif”te bir memuriyet (s. 160)” bulmuş olan Asım, “ilk tensikatta açığa (s. 160)” çıkarıldıktan sonra maddi durumunun hızla geriye gittiğini görmüş ve “on günde serseri halini (s. 160)” almıştır. Maddi durumunu devam ettirmek adına yeni yollar arayan anlatının başkişisi, “Vezirhanı’nda oturan hemşerilerine müracaat (s. 161)” etme kararı aldıktan sonra fakir halinden kurtulmak için yol aradığını göstermiştir. “On beş gün evvel Bristol Oteli’nde temiz bir gece geçiren Asım, başının

altına heybeyi alarak (s. 165)” uyumasıyla birlikte tam olarak fakirleştğini göstermiştir. Zorlu geçen bir yolculuktan sonra bulduğu köyde, “imamlığa tayini için bir kâğıt (s. 170)” alan Asım, maddi durumunu tekrar sağlamış görünse de “altı çocuğu ve iki karısı (s. 173)” ile birlikte aç kalacak imamın durumunu düşünerek, “İstanbul’un, açlığın zulmün (s. 174)” yolunu tutmuştur. Bu değişim göstergebilimsel dörtgende şöyle gösterilmek istendiğinde aşağıdaki gibi bir durum ortaya çıkar.

Başlangıç durumunda zengin durumunda olan ve “Bristol Otelinde” konaklayacak kadar maddi durumu yerinde olan özne, birkaç gün içerisinde maddi durumunu yitirmiş ve bir han odasında heybede uyuyacak duruma gelmiştir. Eski durumunu geri kazanmak için kendine yeni bir yol arayan özne, bulduğu yeni işle birlikte fakir olmayan konumuna geçmiştir. Her ne kadar köyü terk ederek tekrar İstanbul’a dönecek olsa da elinde yeni bir meslek olduğundan, fakir olmayan ama zengin de olmayan konumunu sürdürecektir. Bu değişim göstergebilimsel dörtgen aşağıdaki gibi gösterilebilir.

15. “Garip Bir Hediye” Metninin Çözümlemesi

“Garip Bir Hediye” metni değerlendirildiğinde, üç kesite ayrılacağı görülmektedir. İlk kesitte ihtiyar Yahudi, Feridun’a bir hediye vermekte. İkinci kesitte Feridun bu hediyenin değerini öğrenmeye çalışmakta ve üçüncü kesitte hediyenin

değerini bulmaktadır. Birinci kesitte eyletim gerçekleşmekte, ikinci kesitte edinç ve edim dönüşümü görülmekte, üçüncü kısımdaysa sonuç durumu oluşmaktadır.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde uzam, “çarşıdaki (s. 175)”, “ufacık bir dükkân (s. 176)”, “Mısır (s. 176)”, “Ahırkapı Feneri arkasına düşen çukur ve rutubetli mahalle (s. 177)” biçiminde yüzey yapıda kendine yer bulmaktadır. Uzam gerçek dünyaya göndergede bulunmaktadır. Çarşı, mahalle ve Mısır gibi uzamlar ise gerçek dünyayı anımsatarak, kurgusal anlatıya gerçeklik kazandırmak amacıyla kullanılmıştır.

Zamansallaşma: Metinde “iki saat (s. 175)”, “on sene evvel (s. 176)”, “üç sene (s. 177)”, “uzun bir cenk, bir esaret ve felaket devresinden sonra (s. 177)”, “bir gün evvel (s. 178)” sözceleriyle gösterilmiştir. Zamansal olarak üç kesit bulunmaktadır. On yıl evvel Mısır’da yaşanan ilk kesit, Feridun’un savaşta geçirdiği üç sene ikinci kesit ve fırçayı satmak için uğraştığı iki gün üçüncü kesiti teşkil etmektedir. Zamanı ifade eden sözceler, uzamı ifade edenlerde olduğu gibi gerçek dünyaya göndergelere bulunmak suretiyle anlatıya gerçeklik katmak ve olayın geçmişte yaşandığını aktarmak için kullanılmıştır.

Oyunculaşma: Metinde özne eyleyenini karşılayan Feridun, anlatının oyunculaşma kısmında savaştan geri dönmüş ve ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya kalmış birini tasvir etmektedir. Savaşmak için Mısır ve Selanik gibi evinden uzak yerlere giden, üç senesini askeriyede geçiren Feridun, evine döndüğünde Mütareke zamanlarında birçok askerın başına geldiği gibi işsiz ve parasız kalmıştır. Derin yapıda savaş yıllarında evine dönen askerlerin yaşadığı sıkıntıları göstermek adına Feridun’un hali tasvir edilmiştir. Bunlarla birlikte Feridun, kendisine hediye veren Yahudi’nin söylediklerine hiçbir zaman ehemmiyet vermemiştir; ancak ekonomik durumu, savaş sırasında üç sene boyunca kullandığı fırçayı satacak kadar kötü hale gelmiştir. Gönderen konumunda olan Yahudi ise kaçakçılık yoluyla para kazanmaya çalışan ve hayatını kurtaran kişiye dahi kaçakçılık yöntemini söylemeyen bir adamdır. Metinde oyuncular Feridun haricinde, ihtiyar Yahudi, kuyumcu gibi belirleyici özellikleriyle tanıtılmış, Feridun ise ismiyle anılmıştır. Bunun müsebbibi ise metinde Feridun haricindeki oyuncuların gerçek tasvirlerinin yapılmamasıdır. Metinde oyuncular zaman ve uzamda olduğu gibi kurgusal dünyaya ait olmalarına karşın gerçeklik izlenimi uyandırmaktadırlar.

Anlatısal Düzey

Anlatıda Yahudi (G) ile Feridun (Ö) arasında tıraş fırçasının değeri (N) konusunda bir sözleşme mevcuttur. İhtiyar Yahudi, “Değerlidir, kadrini bil, sakın atma, zamanında işine yarar (s. 175)” sözcüyle görevi belirlemiştir. Sözleşme, tıraş fırçasının değerinin anlaşılması üzerine yapılmıştır.

Anlatı izlencesi göstergebilimsel olarak $A\dot{I}=[\ddot{O} \vee N]$ $A\dot{I}=[\ddot{O} \wedge N]$ şeklinde gösterilir. Metnin baş kişisi, başlangıç durumunda fırçanın değerini görememiş, kuyumcuya giderek bu değeri öğrenme adına edinç gerçekleştirmiş, fırçayı kale duvarına attıktan sonra ortaya çıkan iki elmas parçasını görmesiyle gerekli bilgi edimini sağlamış ve elmasların değerini öğrenerek ödülünü almıştır. Yapılan sözleşme ele alındığında eyleyenler şeması aşağıdaki gibi bir görünümde olur.

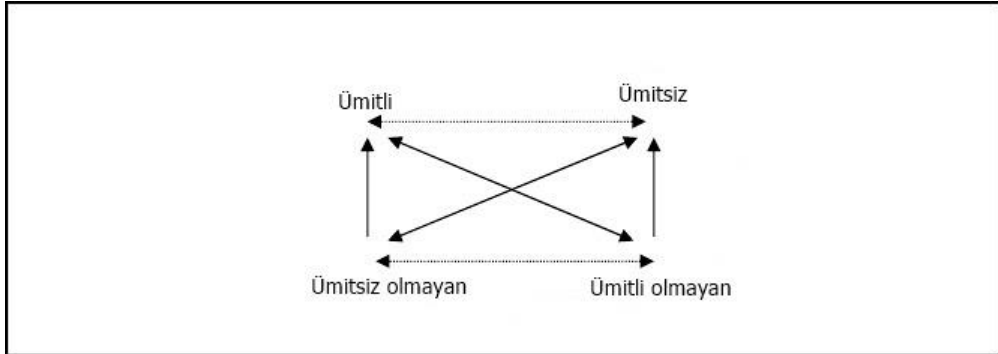
Gönderici (Sender) Yahudi	NESNE (Objects) Fırçanın değeri	YARARLANAN (Receiver) Feridun
YARDIMCI (Helper) Kuyumcu	ÖZNE (Subject) Feridun	ENGELLEYEN (Opponent) İsteksizlik

Anlatısal şema işlemci-edici öznenin başarısıyla sonuçlanmış ve özne iki elmas parçasıyla ödüllendirilmiştir. Özne, ekonomik olarak zor durumda kalmasıyla birlikte başlangıç durumundan sonra gösterdiği isteksizliği, istek edincine dönüştürmüş ve en sonunda edimi yakalamıştır. Yahudi'ye olan inancının olmaması ve kendisini engellendiğini düşünmesi, öznedeki bir isteksizlik oluşturmuş ve edimin ortaya çıkmasını geciktirmiştir.

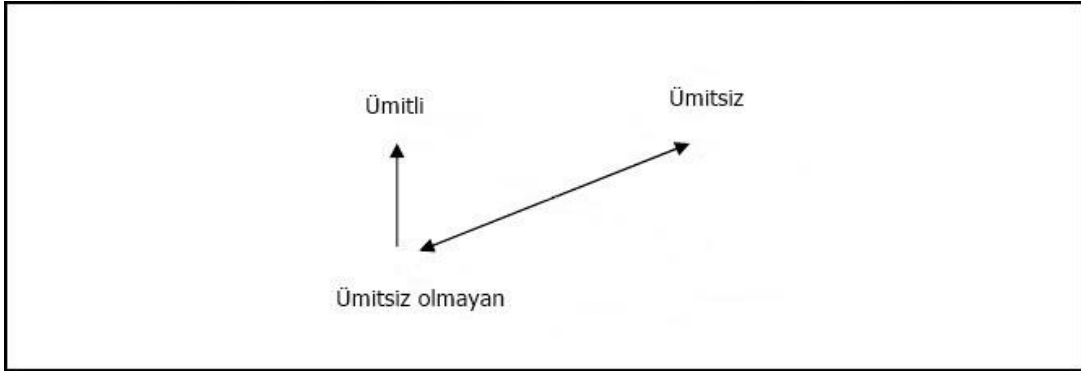
Temel Yapı

Metnin temel yapısında yer alan izleğin, “ümit” olduğu görülmektedir. Fırçanın değerine karşı “muhakkak beş para etmeyecekti (s. 175)” şeklinde bir yaklaşım sergileyen Feridun, “ümitsizlik dolu (S. 175)” olarak, fırçanın değerini aramama noktasına gelmiştir. “Ufacık bir dükkânın kapısını (s. 176)” itmek suretiyle ümitsizliğini değiştirme konusunda bir eylem göstermiş olmasına rağmen, istediği cevabı alamamış ve Yahudi'nin kendisini aldattığını düşünmeye devam ederek ümitsiz

olmaya devam etmiştir. Anlatının sonunda ortaya çıkan “iki taş (s. 179)”, iki elmas parçasıyla ümitlenmesine vesile olmuştur. Bu durum göstergibilimsel dörtgende gösterilmek istendiğinde aşağıdaki durum ortaya çıkmaktadır.

Metnin temel yapısında ümit ve ümitsizlik ele alınmıştır. Yahudi'ye inanan ve firçanın değerli olmadığını düşünen Feridun, firçaya dair herhangi bir bilgi edinme yoluna gitmemiş ve firçanın değersiz olduğunu düşünerek, ümitsiz şekilde kalmıştır. Savaştan döndükten sonra en ufak ihtimali değerlendirmeye çalışan metnin baş kişisi, en sonunda ümitsiz olmayan bir şekilde kuyumcuların yanına gitmiş ve bu eylemiyle iki elmas parçasına ulaşmaya gidecek dizinin gerçekleşmesini sağlamış, en sonunda da elmasları bulup, ümitli konuma geçmiştir. Dolayısıyla metnin ana izleğinin ümit olduğu söylenebilir. Bu durum ise göstergibilimsel dörtgen üzerinden şöyle gösterilir.

16. “Bir Taarruz” Metninin Çözülmesi

Metnin yüzey yapısı düşünüldüğünde ve kişi-uzam-zaman açısından değerlendirme yapıldığında, metnin üç farklı kesite ayrıldığı kanısına ulaşılabilir. Birinci kesitte soygun gerçekleştirilir, ikinci kesitte bakkaldan yiyecek alınır ve üçüncü kesitte yardım mahiyetindeki erzak eve gönderilir. Üç kesite ayrılan metnin anlatsal düzeyi, tek bir eyleyenler modeliyle ifade edilebilir.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde uzam, “Boğaziçi’nin Anadolu kıyısı (s. 180)”, “köy (s.180)”, “sokaktaki fıstık ağacı (s. 181)” ve “iki açık bakkal dükkanıyla bir kahvenin şevklendirdiği aydınlık bir meydanlığa (s. 183), köyün ufak çarşısına (s. 183)” olarak belirtilmektedir. Mezkûr sokak ve fıstık ağacının altı, تنها ve karanlık olmalarıyla ön plana çıkmaktadır. Böylece hırsızlığın gerçekleşmesi için yüzey yapıda, mekâna ayrıca değinilmiştir. Metinde yer alan uzamlar, anlatıya gerçeklik izlenimi vermek amacıyla seçilmiş ve ona göre betimlenmişlerdir.

Zamansallaşma: Metinde zaman, “bir haftadan beri (s. 180)”, “mütareke senelerinde (s. 184)”, “dört sene (s. 184)” ve “ertesi gün (s. 184)” sözceleriyle belirtilmiştir. Metinde geçen anlatı, birkaç saati ve ertesi günü kapsamaktadır. İlk gün bir başlangıç durumunu, ikinci gün ise bir sonuç durumunu göstermektedir. Bununla birlikte savaş ve savaş sonrası yaşananları anlatması açısından mütareke senelerinden bahsedilmesi ayrıca önem arz etmektedir. Öznenin peşinde koştuğu ve uğruna suç işlediği değer nesnesi, zamanla direkt olarak alakalıdır. Metinde zaman da uzam gibi gerçek dünyaya gönderge yaparak, gerçeklik izlenimi oluşturmak için kullanılmıştır.

Oyunculaşma: Hayrullah Efendi, odunculuk işiyle uğraşan ve evine son vapurla dönerken, işini düşünen, basit ve biraz olsun korkak bir adamdır. Zengin olduğu cebinde taşıdığı “700 lirayla (s. 182) anlaşılmaktadır. Keza kendisini yardımcı eyleyeni olmaya itecek olan olaylar, korkaklığı ve zenginliğinden ileri gelmektedir. 700 lira içerisinde sadece 5 lirayı alan bir hırsızın peşinden giden Hayrullah Efendi, sonunda hırsızın bir asker olduğunu öğrenerek, izlencenin sonuca ulaşmasını sağlayacaktır. İsmi bilmediğimiz hırsız ise dört senelik askerlik görevini icra ettikten sonra evine dönen ve geçim sıkıntısı çeken bir karakterdir. Namuslu bir adam olması, savaş halindeki ülkede iş bulamamasından dolayı kendisini hırsız olmaktan alıkoymamıştır. İstemeyerek yaptığı hırsızlıkta dahi sadece beş lira alarak, kendisinin değer nesnesinin sadece yiyecek olduğunu göstermiş, namussuzca bir hırsızlığı göze alamamıştır.

Anlatsal Düzey

Metinde hırsız (Ö), bir göndericiye ihtiyaç duymadan kendine değer nesnesi belirlemiş ve yiyecek (N) bulmak adına hırsızlık yapma yolunu seçmiştir. Sorunsuzca cüzdanını veren ve sonra adamın evine erzak gönderen Hayrullah Efendi (Y1) ise yardımcı eyleyen rolünü üstlenmiştir. Keza hırsızın kim olduğunu söyleyen ve evi tarif

eden bakkal (Y2) da izlencenin sonuç durumuna ulaşması durumunda yardımcı eyleyen rolündedir.

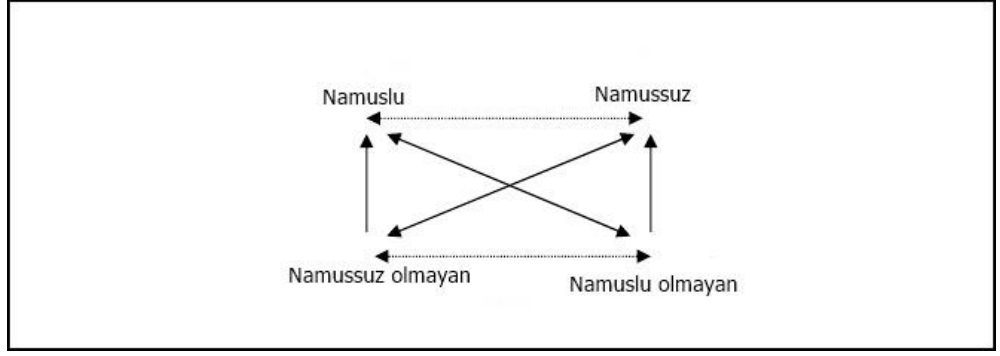
Hikâyenin anlatı izlencesi, göstergebilimsel olarak $A\dot{I} = [\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ $A\dot{I} = [\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)]$ olarak gösterilir. Metnin başkişisi hırsız, başlangıç durumunda yiyeceğe değer nesnesine sahip değildir. Hırsızlık yaparak elde ettiği para, ona değer nesnesine ulaşma edimi vermiş ve bakkalda nesne ile birleşmiştir. Sonrasında Hayrullah Efendi'nin yaptığı yardımla birlikte özne nesnesiyle birlikteliğini sürdürmüştür. Bir Taarruz hikayesinin eyleyenler şemasıysa şöyle gösterilebilir.

Gönderici (Destinateur) Hırsız	NESNE (Objets) Yiyecek	YARARLANAN (Destinataire) Hırsız
YARDIMCI (Adjuvants) Hayrullah Efendi, Bakkal, Erzak Yardımları	ÖZNE(Sujet) Hırsız	ENGELLEYEN (Destinataire)

Anlatısal şema, başarıyla tamamlanmış ve özne değer nesnesine ulaşmıştır. Klasik yollardan olmasa da ödüllendirildiği dahi söylenebilir. İstek-bilgi-güç ekseninde özne önce nesneyi elde etme isteğiyle hırsızlık planı yapmış, hırsızlıkla birlikte nesneye ulaşacak edimi gerçekleştirmiş ve en sonunda nesneye sahip olmuştur.

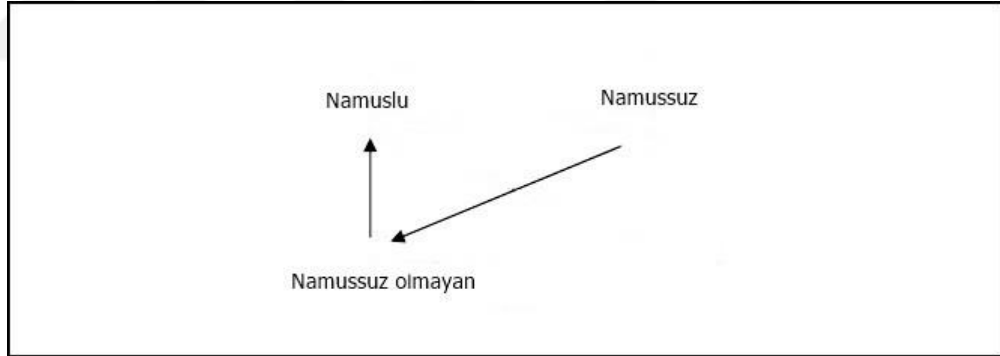
Temel Yapı

Metinde ana izlek olarak “namus” ele alınmıştır. Metnin yüzey yapısında hırsız öncelikle para çalmakla namussuz konumunda olsa da “korkunç, kararsız, şaşkın ve düşünceli (s. 182)” şekilde “700 liradan 5 lira (s. 182)” çalarak, “bir hırsız değil, namuslu bir aç adam (s. 183)” olduğunu göstermiştir. Özne, mütareke zamanlarının zorluğu sebebiyle namussuz gibi görüneceği bir işe kalkışmak durumunda kalmış; ancak Hayrullah Efendi'nin yardımıyla yiyecek nesnesine ulaşarak, bir süre daha namuslu şekilde yaşamına devam etme şansı yakalamıştır. Bu durum göstergebilimsel dörtgende gösterilmek istendiğinde aşağıdaki gibi bir sonuç elde edilir.

Metnin temel yapısında hırsız karakterinin namussuzca bir hırsızlık olayına kalkıştığı izlenimi yaratılırken, aslında dört yıllık askerlik görevinden döndükten sonra geçim sıkıntısı çeken namuslu bir adam olduğu görülmektedir. Namuslu adam, hırsızlık yapmasına rağmen 700 liradan sadece 5 lira alarak namuslu konumunu korumakta ve yine çaldığı parayla evine yiyecek götürerek, namuslu olduğunu göstermektedir. Başlangıç durumunda namussuz gibi görünen karakter, sonuç durumunda namuslu olduğunu göstermiştir.

Metnin izlencesi düşünüldüğünde namussuz hırsız, bakkalda namussuz olmayan konumuna gelmiş ve sonuç durumunda namuslu biri olarak kalmıştır. Bu durum göstergebilimsel dörtgende aşağıdaki gibi gösterilir.

17. “Garaz” Metninin Çözümlemesi

“Garaz” isimli hikâyenin yüzey yapısında ve kişi-uzam-zaman açısında değerlendirmesinde üç farklı kesit olduğu görülebilir. Birinci kesitte ailenin halihazırdaki durumu, sonrasında İstanbul’a taşınmaları ve kasabaya geri dönmeleri farklı kesitler olarak gösterilebilir. Metin üç farklı kesite bölünmesine karşın, tek bir eyleyenler modeliyle ifade edilebilir.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde uzam, “küçük kasaba” ve “İstanbul” olarak yer almaktadır. “Küçük kasaba” uzamı, “Küçük kasabanın elektriği üç gündür bozuktur... (s. 191)” şeklinde daha üçüncü paragrafta kendisine yer bulurken, Çerçi Halil’in (G) İstanbul’a (s. 192) gidişiyile aileye ve Nebile’ye (Ö) yeni bir uzam sağlamıştır. Metinde uzam kurmaca dünyaya göndermelerde bulunduğu gibi gerçek hayattan kesitler de sunmaktadır.

Zamansallaşma: Metinde zaman “üç gündür (sf. 191)”, “geçen yıl (sf. 192)”, “beş sene (sf. 195)”, “altı ay geçmemişti ki (sf. 194)”, “ikinci yıl (sf. 194)” sözceleriyle birçok kere belirtilmiştir. Köyde ve İstanbul’da geçmek suretiyle üç farklı zaman diliminin anlatıldığı metinde adı geçen Veronica Lake isimli ABD’li sanatçı, metnin zamanına dair önemli bir göstere olmuştur. Sanatçının 1918 doğumlu olduğu (Birleşik Devletler Nüfus Sayım Raporu, 1930), ilk filmini 1939 yılında çektiği ve hikâyenin 1947 yılında yazıldığı gerçeği peş peşe eklenirse, bahsi geçen savaşın İkinci Dünya Savaşı olduğu ve tarihin 1939’dan sonraki beş yıl olduğu belirtilebilir. Köyde, İstanbul’da ve tekrar köyde geçen zamanların hikâyenin dönüşümüne de ışık tuttuğu, başlangıç durumundan sonuç durumuna geçilmesini sağladığı kolaylıkla söylenebilir.

Oyunculaşma: Metinde yer alan kişiler Nebile, Çerçi Halil, Anne, Fitnat Hanım ve Nebile’nin arkadaşlarıdır. Çerçi Halil, ailesini İstanbul’a getirerek, yeni şartlar sunmuş ve ansızın zenginleşmesiyle farklı bir hayat tarzını benimsemelerine yol açmıştır. Kasabada yaşayan aile, kasaba şartlarına göre hayatlarına devam ederken, Nebile İstanbul’a gelmesiyle birlikte yeni bir değer nesnesi edinmiş ve İstanbul’a ayak uydurmaya başlamıştır.

Fitnat Hanım’ın ve arkadaşlarının yardımıyla İstanbul’a alışan Nebile, Çerçi Halil’in işlerini kaybetmesiyle kasabaya geri dönmüş ve eski hayat şartlarına ayak uyduramayarak, değer nesnesine ulaşamaması sebebiyle psikolojik olarak çökmüştür.

Çerçi Halil, metinde gönderen olarak yer aldığı gibi kasabaya geri dönülmesinin ardından Nebile açısından “garaz”, engelleyen konumuna geçmiştir. Anne her iki uzamda da yardımcı rolünü sürdürmüştür.

Dikkat çekilecek bir başka husus ise kasaba hayatının nesne konumunda başladığı hikâyenin dönüşümünde, kasaba hayatının engelleyen olarak karşımıza çıkmasıdır.

Anlatısal Düzey

Metinde Çerçi Halil (G) aracılığıyla Nebile (Ö) arasında bir sözleşme yapılırken, Nebile'nin (Ö) içerisinde bulunduğu şartlar değiştirilerek, yeni nesnelere edinmesi sağlanır.

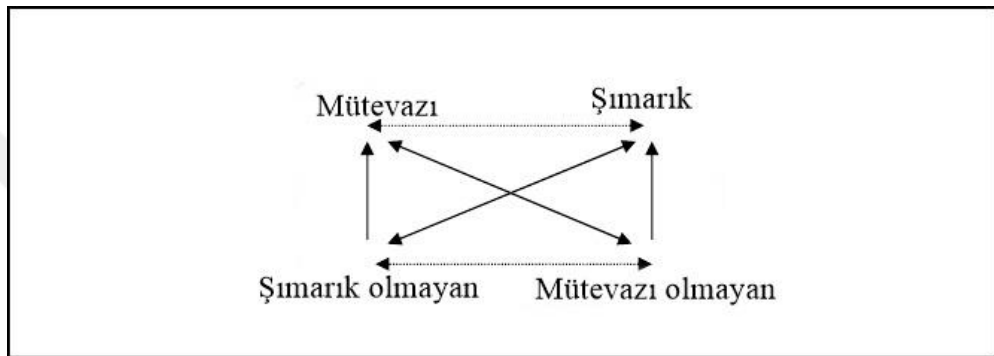
Hikâyenin anlatı izlencesi göstergebilimsel $A\dot{I} = [\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)]$ $A\dot{I} = [\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ olarak gösterilir. Metnin öznesi, köyde yaşadığı hayata uyum sağlamışken, ansızın İstanbul'a (E) giderek farklı bir hayat tarzıyla karşı karşıya kalmış, Fitnat Hanım (Y1) ile ahabap olunca buraya ayak uydurmuş ve arkadaşlarıyla (Y2) uyumluluğunu arttırmış. Ekonomik durumlarının çökmesi (E2) sonrasında tekrar kasabaya (E3) dönmüştür. Annesi (Y) her durumda yanında olmuştur. Bu dönüşüm şemasının görünümü eyleyenler modeliyle şöyle gösterilebilir:

Gönderici (Sender) Çerçi Halil	NESNE (Object) Şartlara ayak uydurmak	YARARLANAN (Receiver) Nebile
YARDIMCI (Helper) Fitnat Hanım, Arkadaşlar, Anne	ÖZNE (Subject) Nebile	ENGELLEYEN (Opponent) İstanbul, kasaba, ekonomik durum

Nebile (Ö), yaşadığı kasaba hayatının şartlarına uyum sağlarken (N), Çerçi Halil'in (G) İstanbul'da kendine yeni bir hayat kurmasıyla birlikte farklı uzam ve nesneye erişmiştir. Hala şartlara uyum sağlamak konusunda (N) çaba harcayan Nebile (Ö), Fitnat Hanım'ın (Y) yardımıyla edimini gerçekleştirmiş ve İstanbul şartlarına ayak uydurmuştur. Ekonomik durum (E2) konusunda geriye gitmeleriyle birlikte kasabaya dönüşleri, kasabanın (E3) ve İstanbul'un (E4) engelleyici eyleyeni olarak tekrar konumlanmasına yol açmıştır. Keza gönderi olarak başlangıç durumunu harekete geçiren Çerçi Halil (G), kasabaya dönüş sonrasında Nebile (Ö) için engelleyici olarak görülmeye başlanmıştır.

Temel Yapı

Metinde ana izlek olarak iletilmek istenen “mütevazilik ve şımarıklık”tır. Kasabada yaşayan bir ailenin savaş şartları İstanbul’unda zenginleşmesiyle birlikte “sonradan görme” alışkanlıkları ele alınmış ve fakirlikten ansızın zenginliğe geçen, “oluk gibi akan parayı (s. 194)” ne yapacağını şaşırان aile, zenginlik-fakirlik çatışmasının ortasında kaldığı söylenebilir. “Şımarıklık” seviyesine ulaşan ve Nebile’nin ailesiyle “insan içine çıkmaktan utanmaya (s. 194)” başlamasına kadar uzanan “sonradan görmelik”, metnin temel yapısını oluşturduğu gibi o yıllarda kasabadan şehre göçen ailelere dair bir arketip çıkarma çabası olarak da gösterilebilir. Metnin temel yapısı göstergebilimsel dörtgen üzerinde şöyle gösterilebilir:

Ailenin geçirdiği dönüşüm, Nebile üzerinden okuyucuya aktarılırken, hikâyenin başında kasaba hayatı içerisinde babasına “azık olur diye heybelerine kuru dut, cevizi sucuk, bastık, eril pestili (s. 192)” dolduran Nebile, “beş sene bütün çılgınlıklarıyla sonradan görmüşlüğün en kaba, zevksiz, tuhaf sahneleriyle (s. 195)” yaşamış ve önce sessiz bir zengin şehirliyken “şımarık” hale gelmiş ve kasabaya dönmesiyle birlikte bu halinden çıkmamıştır. Bu haliye şöyle ifade edilebilir.

18. “Ayşe’nin Talihi” Metninin Çözümlemesi

“Ayşe’nin Talihi” isimli hikâyenin yüzey yapısı değerlendirildiğinde, iki farklı kesit olduğu görülebilir. İlk kesit Ayşe’nin Ali Bey ile karşılaşması ve ikinci kesit köylünün Ayşe’nin yanına gelmesi olarak tasnif edilebilir. Metinde sözleşme Ayşe ile kendisi arasında olduğu gibi birinci kesitte edim durumuyla ikinci kesitte sonuç durumu olarak görülebilir.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metin “Abidin Köşkü (s. 185)” denilen, “harap, korkunç, yalnız (s. 185)” evde geçmektedir. Yüzey yapıda kendisini gösteren ev, kurmaca dünyaya gönderme yaptığı gibi ailenin ekonomik durumunu tasvir etmek için de kullanılmıştır. Ev ve Ayşe’nin durumu arasında görülen benzerlik, hikâyenin sonuca ulaşmasında da önemli rol oynamaktadır.

Zamansallaşma: Metinde zaman “sabahtan beri (s. 185)”, “ertesi gün (s. 190)” ve “bir ay sonra (s. 190)” sözceleriyle belirtilmiştir. Yaşanan ilk hadise iki günü, ikinci hadiseye sadece bir anı aktarmaktadır. Ayşe, ilk hadisenin yaşandığı gün kendisiyle sözleşme yaparak, ikinci hadiseyle sonuca ulaşılmasının önünü açmıştır. Hikâye geçmiş zaman kipiyle anlatılıyor olsa da yaşananların hangi tarihte olduğuna dair bir gönderge bulunmamaktadır.

Oyunculaşma: Metinde Ayşe, gönderici, yararlanan ve özne eyleyenleri karşılaşmasıyla ön plana çıkmaktadır. Namusunu değer nesnesi olarak belirleyen karakter, Ali Bey’in yanlışlıkla hayatını kaybetmesiyle namusunu koruma edimini gerçekleştirmiş gibi görünse de bunu yanlışlıkla ve “suç” sayılabilecek bir şekilde yapmasıyla gönderici olarak kendisini cezalandırmıştır. Ali Bey, Ayşe’ye el uzatmasıyla engelleyici rolü ile oyunculaşmıştır. Köylü olarak isimlendirilen ve hakkında çok bilgi verilmeyen karakter, yine engelleyici eyleyenini karşılamış ve Ayşe’nin değer nesnesini kaybetmesine yol açmıştır.

Anlatısal Düzey

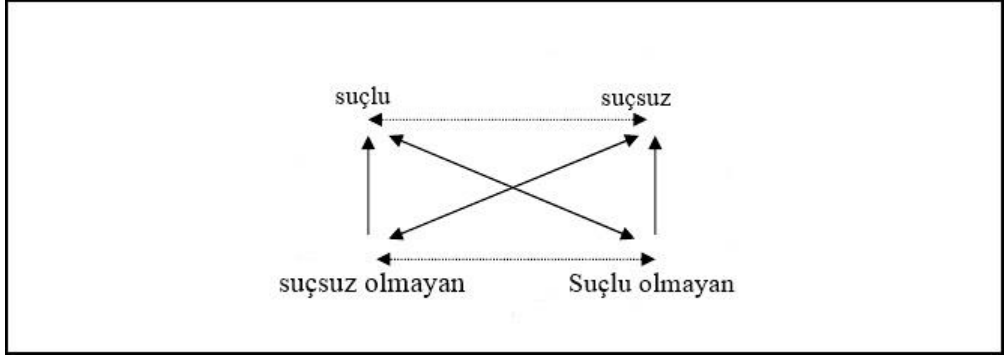
Metinde Ayşe (Ö), herhangi bir başka gönderici eyleyenini karşılayan oyuncu olmadan namusunu koruma (N) konusunda kendisiyle sözleşme yapmış ve Ali Bey (E1) karşısında nesnesine bir şekilde ulaşmıştır. Ali Bey’in yanlışlıkla hayatını kaybetmesiyle istek-bilgi-güç üçlüsünden yoksunlaşan Ayşe (Ö), köylü (E2) karşısında değer nesnesini koruma konusunda, bir suç işlememe güdüsüyle isteksiz davranmış ve gücü olmasına karşın nesnesini elde edememiştir.

Anlatı izlencesi, $A\dot{I} = [\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)]$ $A\dot{I} = [\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ şeklinde olmuştur. Başlangıç durumunda Ayşe (Ö), Ali Bey'in hikâyeye dahil olmasından önce ve sonra değer nesnesiyle birlikte. Sonuç durumundaysa köylü (E2) tarafından değer nesnesi ile Ayşe (Ö) arasındaki sözleşme sonlandırılmıştır. Yapılan sözleşme açısından ele alındığında hikâyenin eyleyenler şeması şu şekildedir:

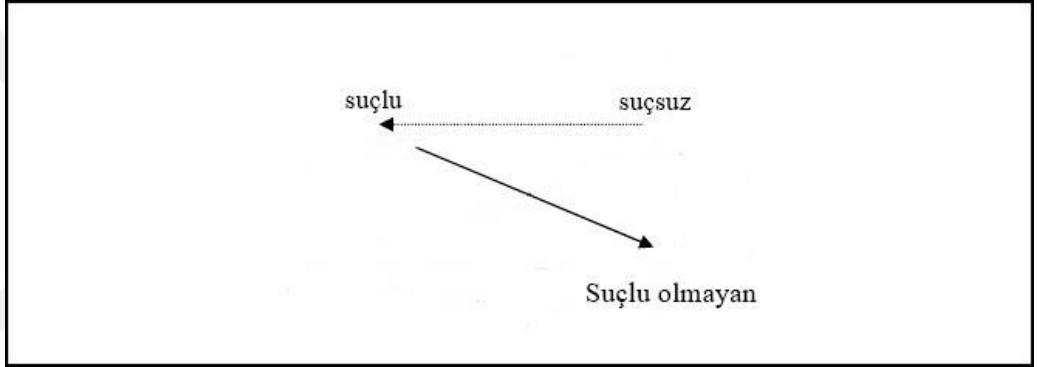
Gönderici (Sender) Ayşe	NESNE (Object) Namus	YARARLANAN (Receiver) N
YARDIMCI (Helper)	ÖZNE (Subject) Ayşe	ENGELLEYEN (Opponent) Ali Bey, Köylü

Temel Yapı

Metinde ana izlek olarak iletilmek istenen “suçluluk”tur. Yüzey yapıda Ayşe, namusunu korumak için kendini korumaktadır. Ali Bey’i kapıda gören Ayşe’nin, “ipi çektii, mutfağa kaçtı (s. 187)” sözcüyle kendini korumaya çalıştığı görünmektedir. Buna rağmen Ayşe’nin merakını yenemeyip “kapının aralığında (s. 187)” Ali Bey’i seyrederek, Ali Bey’in yanına gelmesine yol açmış, sonrasında ondan kaçarak, kendini korumaya devam etmiştir. Küçük kovalamaca sırasında ayakları kayan ve sivri bir nesneye kafasını çarpan Ali Bey, hayatını kaybetmiştir. Ayşe’nin, suçlu olmaktan korktuğu “Kelimenin tam manasıyla korktu, gözünün önünde bir halk, bir kalabalık gördü; onun içinde askerler vardı, tüfekler parlıyordu, kılıçlar çekilmişti (s. 188)” sözcüyle aktarılmıştır. Ali Bey’in hayatını kaybetmiş olmasına karşın Ayşe, köpeğe “kuvvetinin bütün müsaadesiyle bir darbe (s. 189)” indirerek, suçlu konuma geçmiştir. Suçunu gizlemek adına Ali Bey’i ve köpeğini gömen Ayşe, “bir ay sonra genç bir köylünün (s. 190)” yanına gelmesinden sonra “onu da düşürmemek, öldürmemek (s. 190)” kendini teslim etmiştir. Bu durum göstergebilimsel dörtgen ile gösterilmek istenirse, aşağıdaki gibi bir sonuç elde edilir.

Metnin temel yapısında değer nesnesine ulaşmak için suçluluk ve suçsuzluk ikili karşıtlığı arasında kalan bir özne yer almaktadır. İstmeden de olsa nesnesine ulaşmasını engelleyen kişinin hayatını kaybetmesinden sonra köpeği öldürmesiyle suçsuz olmayan konumuna geçen karakter, kendine göre “suç” işlemiştir. Metinde özne tersine bir dönüşüm görülmektedir:

B. GURBET HİKAYELERİ METİNLERİNİN ÇÖZÜMLENMESİ

1. “Yara” Metninin Çözümlemesi

“Yara” hikayesi incelendiğinde, dört kesite ayrıldığı görülebilir. İlk kesitte başlangıç durumu aktarılmaktadır. İkinci kesitte sözleşmenin gerçekleşme aşamasına geçilir. Üçüncü kesitte özne, nesnesine ulaşmak adına edinç aşamasından edim aşamasına geçer ve sözleşmeyi gerçekleştirir. Dördüncü kesitte ise sonuç durumu aktarılır.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde uzam “Sultan Hamit’in Suriye’deki çöl çiftliklerinden biri (s. 9)” olarak yüzey yapıda belirtilmiştir. “Arapların akınlarına karşı koymak (s. 9)” sözcüğü ile bölgeye dair bir başka bilgi aktarılmasına karşın çiftliğin nerede olduğu tam olarak söylenmemiştir. Anlatıda ismi geçen “Şammar ve Hadidi Aşiretleri (s. 10)”, günümüz Suriye ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde yaşadıklarından, metnin bu bölgelerde geçtiği dile getirilebilir. Buradan hareketle metindeki uzamın gerçek dünyaya gönderge yapacak şekilde kurmaca bir dünyaya ait olduğu görülmektedir.

Zamansallaşma: Metinde zaman, “Güneş çoktan batmıştı (s. 9)”, “bu dediğim tarihte (s. 9)”, “neden sonra (s. 10)”, “ertesi sabah (s. 13)”, “üç sene sonra (s. 13)” sözcüleriyle belirtilmiştir. Zaman olarak üç kesit vardır: İlk kesitte Şeyh ve yanındakilerin çiftliğe gelmesi, ikinci kesitte gelişin ertesi günü ve üçüncü kesit olaydan üç yıl sonrasındır. İlk kesit başlangıç durumunu gösterirken, ikinci ve üçüncü kesitte sonuç durumunu göstermektedir.

Oyunculaşma: Metindeki kişilerin Şeyh, yaralı Arap ve Teğmen olduğu söylenebilir. Şeyh, çıktığı gazveden sonra hayatını kurtarmak adına teğmene sığınmıştır. Metindeki kişiler incelendiğinde derin yapıda oyuncuların, o dönemin siyasi yapısına bakışları görülmektedir. Şeyh ve yanındakiler bölgenin halkı olarak kendi aralarında mücadeleleri sürdürdükleri gibi başları derde düştüğünde devlete sığınmaktadırlar. Devlet ve askerler onların gözünde çok üstünlerdir. Bu sebeple onların karşısına yanlış bir şey yapmaktan çekinmektedirler. Açık ameliyat diyebileceğimiz durumda dahi Şeyh, adamlarına canlarının yandığını göstermemelerini ister. Teğmen ise bir başka bakışı ifade etmektedir. Gelenleri kendinden aşağıda gören teğmen, onların durumlarını yukarıdan bir bakış anlatmakta, Şeyh’in tırnaklarından hiç çekinmeden uzun uzun betimlemektedir. Metindeki kişiler

kurmaca dünyaya ait olmalarına karşın, derin yapıda bir mesaj verme gayesinde olduklarından gerçek dünyaya gönderge yapmaktadırlar.

Anlatsal Düzey

Metinde, Şeyh(G) çarpışmadan çıktıktan sonra hayatta kalma (N) görevi üzerine teğmen (Ö) ile sözleşme yapmıştır. Sözleşmeye göre çarpışmadan kaçanlar devlete (Y1) sığınmış, askerler (Y2) onlara yardımcı olmuşlardır. Sözleşmenin yararlananı ise vücuduna kurşun saplanan bedavidir.

Anlatı izlencesi, göstergebilimsel olarak $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)]$ şeklinde gösterilebilir. Metnin başkişisi başlangıç durumunda yardım dileyenlere gerekli yardımı verecek durumda olmadığı halde $(\ddot{O} \vee N)$, sonuç durumunda $(\ddot{O} \wedge N)$ değer nesnesine ulaşmaktadır. Yapılan sözleşme açısından metne yaklaşıldığında eyleyenler şeması aşağıdaki gibi bir görünüm sergilemektedir.

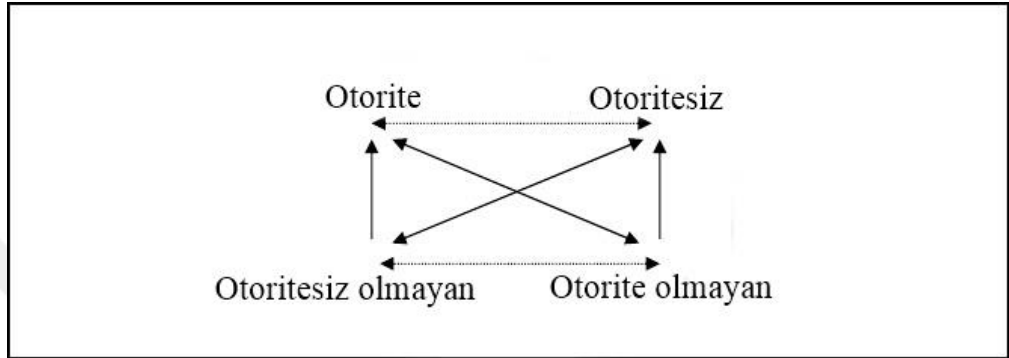
Gönderici (Sender) Şeyh	NESNE (Object) Gelenlerin hayatta kalması	YARARLANAN (Receiver) Yaralı Bedevi
YARDIMCI (Helper) Devlet Askerler Şeyh	ÖZNE (Subject) Teğmen	ENGELLEYEN (Opponent) Düşmanlar

Anlatsal şema, işlemci-edici öznenin başarısıyla tamamlanmıştır. Devlet otoritesinin bir yansıması olarak gördüğü teğmene (Ö) bir şekilde görevi veren Şeyh (G), aynı zamanda yardımcı konumundadır. Öznenin istek-bilgi-güç üçlüsünde eksik olan bilgi kısmını tamamlayan Şeyh, diğer askerlerin yardımı ile öznenin nesnesine ulaşma gücünü ulaştırmışlardır. Öznenin halihazırda üzerinde bulundurduğu devlet otoritesi ya da devleti temsil etme kabiliyeti, yeterli güce ulaşmasında ve düşmanların saldırısını başlamadan engellemede kullanılmıştır. Sonuç durumunda ise nesnesine ulaşan özne, üç yıl sonra gelmesine karşın yeni bir Arap tayı ile ödüllendirilmiştir.

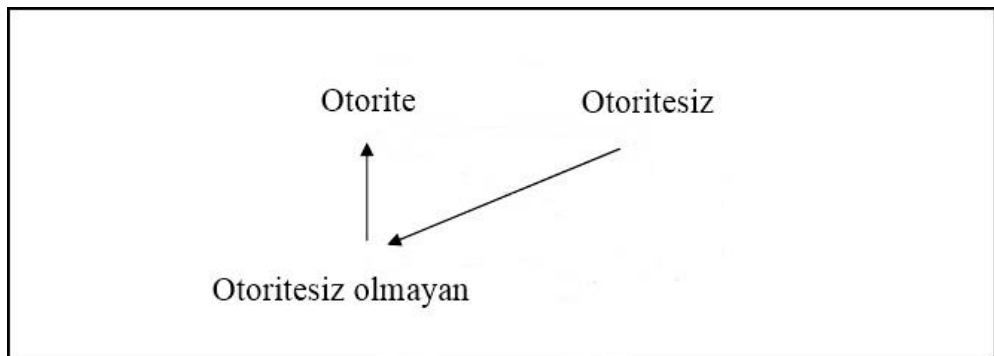
Temel Yapı

Anlatının ana izleğinin “otorite” olduğu söylenebilir. Metnin yüzey yapısında çöl bölgesinde, devlet otoritesinin sağlanamadığı yerlerde aşiretler arasında sürekli

çatışmaların çıktığı, “Mesele her zaman olan işlerde: İki aşiret, bir gazve esnasında çarpışmışlar (s. 9)” cümlesinden anlaşılmaktadır. Hayatlarını kurtarmak isteyen bir grup ise diğer aşiretlerin saldırmaya cesaret edemediği, “Sultan Hamit’in çiftliğine (s. 9)” sığınmışlardır. Bölgedekilerin devleti büyük bir otorite gördükleri ise anlatının sonunda “Paşa dediği benim... Daha o zaman teğmendim. Fakat Bedevi’nin gözünde bir Türk subayı daima paşadır (s. 13)” cümlesi ile aktarılmıştır. Bu durumu göstergebilimsel dörtgen üzerinde göstermek istediğimizde ise aşağıdaki gibi bir görünüm elde edebiliriz.

Metnin temel yapısında anlatılan otorite ve otoritesizlik durumu, başlangıç durumunda otoritesizlik olarak görünmektedir. Otoritenin erişemediği yerlerde birbirleri arasında savaşa tutuşanlar, başları derde düşünce otorite aramışlardır. Çiftliğe geldiklerinde ise kabul edilip edilmeyecekleri henüz belli değildir. Sözleşmenin yapılması ise Şeyh ve yanındakiler, otoriteye ulaşmışlar ve hayatlarını kurtarabilmişlerdir. Metnin izlencesine bu gözle baktığımızda durum göstergebilimsel dörtgen aşağıdaki gibi gösterilmektedir.

2. “Eskici” Metninin Çözümlemesi

“Eskici” metninin iki ana planda işlendiği görülmektedir. İlk planda karakterin İstanbul’dan ayrılışı ve Filistin’e ulaşması aktarılırken, ikinci planda öznenin

Filistin’de yaşadıkları anlatılmaktadır. Her iki planda da dört farklı kesit kullanılmıştır. Bu kesitlerin ilkinde başlangıç durumu verilmiş, sözleşmenin planı yapılmıştır. İkinci kesitte özne ile gönderici arasında sözleşme yapılırken, üçüncü kesitte öznenin edinç durumundan edim durumuna geçmesi gösterilmiştir. Dördüncü kesitte ise sonuç durumu gerçekleşmektedir.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde uzam “İstanbul”, “Vapur (s. 14)”, “Hayfa (s. 15)”, “İstasyon (s. 15)”, “Filistin (s. 14)” olarak belirtilir. Yüzey yapıda açıkça belirtilen uzamlar, gerçek dünyaya gönderge yapacak şekilde seçilmiştir. Diğer hikayelerde görmediğimiz şekilde açıkça bütün uzamlar belirtilmiş, karakterin yolcuğu aktarılmıştır. Her ne kadar uzamlar gerçek dünyadan seçilmiş olsalar da kurgusal dünyaya aittirler.

Zamansallaşma: Metinde zaman iki farklı kesitte aktarılmıştır. İlk kesitte karakterin yolculuğu, muğlak bir zaman aralığında belirtilmiştir. Gemiden inmesinden sonra “altı aydan beri susan Hasan (s. 18)” cümlesiyle gördüğümüz şekilde, karakter yaklaşık altı aydır, Filistin bölgesindedir. Zaman metinde, başlangıç ve sonuç durumlarında gösterir şekilde belirlenmiştir. Uzama benzer olarak zamanın da kurgusal dünyaya ait olduğu dile getirilebilir.

Oyunculaşma: Metinde kişiler Hasan, Eskici ve haladır. İki farklı planda aktarıldığını dile getirdiğimiz metinde değer nesnesi ise iki plan için de Hasan’ın maddi hayatının devamı olarak gösterilmektedir. İlk planda konu komşunun gönderici rolünü ve özne rolünü üstlendiği görülmektedir. Özne rolünde yine ilk planda askerler ve hala da dahil olmaktadır. Konu komşu, kimsesiz kalan çocuğu bir yakınının yanına göndererek, iyi yaptıklarını düşmektedirler. Bu davranış, anlatının ortaya çıkmasının da öncüsü olmuş ve Hasan’ın yolculuğu başlamıştır. Vapurda karşılaştığı kişiler ve askerler ise bir başına gördükleri küçük bir çocuğa yardım ederek, görevlerini yerine getirmişlerdir. Hala ise akrabalıktan gelen sahiplenici tavrıyla Hasan’ı yanına almıştır. Hasan ise evden ayrıldıktan sonra konu hakkında herhangi bir şey hissetmemesine karşın, farklı memleketlere yaklaştığını anlayınca sessizleşmeye başlamış, vatanına duyduğu özlem onu tamamen sessizleştirmiştir. Eskici ise bir suç işleyip kaçmasına karşın, Türkçe muhabbet etme isteğini bastıramayarak, Hasan’a yardımcı olmuştur. Metinde yer alan tüm oyuncular, kurgusal dünyaya aittirler.

Anlatsal Düzey

Metnin ilk planında konu komşu (G) ile Hala (Ö) arasında bir sözleşme yapılmıştır. Sözleşme uyarınca Hasan'ın maddi hayatı (N) bir şekilde sürdürülecektir. Bu sözleşmeden metne bakında anlatı izlencesinin göstergebilimsel olarak ilk plana $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)]$ şeklinde yansıdığı görülebilir. Yararlanan konumundaki Hasan'ın (Y) İstanbul'dan yola çıkıp halasının yanına gelmesine kadar geçen bölümü kapsadığını söyleyebileceğimiz ilk planın başlangıç durumunda, ailesini kaybeden Hasan'ın maddi hayatının sağlanması mümkün değildir. Bu sebeple başlangıç durumunda özne, değer nesnesine ulaşamadığından $(\ddot{O} \vee N)$ şeklinde gösterilir. Fakat Hasan'ın (Y) halasının (Ö) yanına gelmesi ile özne nesnesine kavuşmuştur. Yapılan sözleşme eyleyenler şeması üzerinde hemen aşağıdaki gibi gösterilir.

Gönderici (Sender) Konu Komşu	NESNE (Object) Hasan'ın maddi hayatının devamı	YARARLANAN (Receiver) Hasan
YARDIMCI (Helper) Vapurdaki yolcular Askerler Konu komşu	ÖZNE (Subject) Hala	ENGELLEYEN (Opponent) Ölümler Mekan

Hem gönderici hem de yardımcı rolünde olan konu komşu, özne konumundaki halanın nesnesine ulaşmasında önemli katkılar yapmışlardır. Hasan (Y) ile karşılaşan Hala (Ö), böylece nesnesine ulaşarak, başarılı özne olmuştur.

İkinci planda ise Hasan özne konumundadır ve mutlu olmak istemektedir. Fakat karşına çıkan coğrafya (E1), yabancı dil (E2), farklı kültür (E3) gibi engeller, nesnesine ulaşmasını kat'i suretle engellemektedir.

Bir gün karşısına çıkan Eskici (Y) ise bir süreliğine Hasan'ın nesine ulaşmasına yardımcı olmasına karşın, gitmek zorunda olmasıyla Hasan'ı yine nesnesinden uzaklaştırmıştır.

Bu durumda anlatıcı izlencesinde, $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ şeklinde gösterilir. Halihazırda “altı aydır susan” Hasan (\ddot{O}), başlangıç durumunda nesnesinden bir hayli uzaktır.

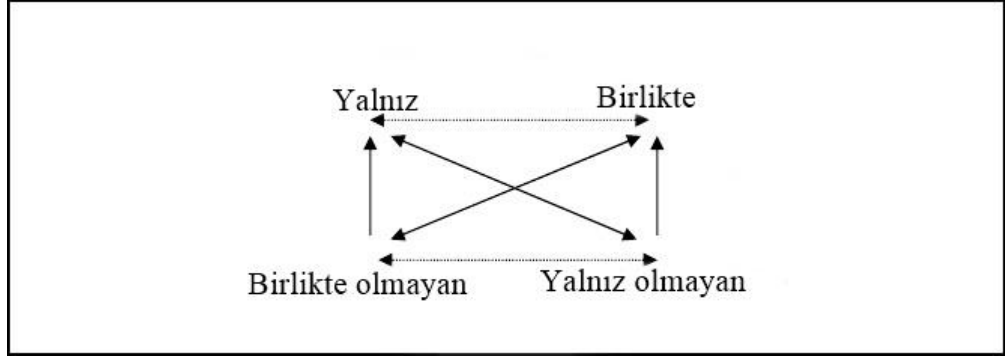
Eskici'nin (Y) yardımıyla bir süreliğine nesnesine ulaşmış gibi görünse de sonuç durumuna yine nesnesinden uzakta kalmaktadır. Bu durum eyleyenler şeması üzerinde aşağıda gibi gösterilir.

Gönderici (Sender) Hala Konu komşu	NESNE (Object) Hasan'ın mutluluğu	YARARLANAN (Receiver) Hasan
YARDIMCI (Helper) Eskici	ÖZNE (Subject) Hasan	ENGELLEYEN (Opponent) Coğrafya, yabancı dil, farklı kültür

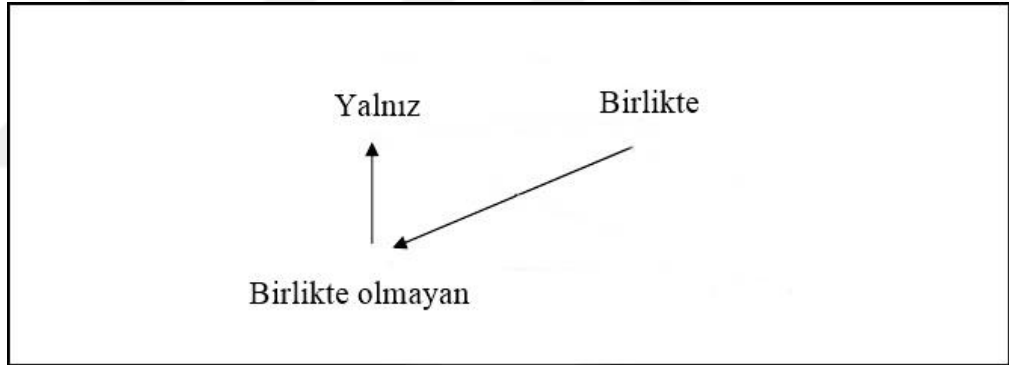
Anlatısal şema ikinci planda öznenin başarısızlığıyla sonuçlanmıştır. Mutluluğuna ulaşmak için engelleri geçmesi gereken özne, bu engeller karşısında yerli güce ulaşamayarak, istek-bilgi-güç üçlemesiyle donanamamış ve başarısız olmuştur. Bu durumda öznenin eksik özne olarak anlatıyı tamamladığı söylenebilir.

Temel Yapı

Metinde ana izlek olarak “yalnızlık” kullanılmıştır. Yüzey yapıda, “Zaten babadan yetim kalan küçük Hasan, anası da ölünce uzak akrabaları ve konu komşusunun yardımı ile halasının yanına, Filistin'in ücra bir kasabasına gönderiliyordu (s. 14)” şeklinde kendini gösteren ana izlek, bütün metin boyunca tekrarlanmıştır. İlk planda öznenin yalnızlığı yaşadığı kayıplardan ötürü gelse de ikinci planda bu yalnızlık, kültürel boyuta taşınmıştır. İçerisinde bulunduğu mekâna yabancı olan özne, kendini yalnız hissetmeye başlamıştır. Bu karşıtlık göstergebilimsel dörtgen üzerinde aşağıdaki gibi gösterilebilir.

Özne her ne kadar bütün ailesini kaybetse de başlangıç durumunda tanıdığı bildiği bir yerdedir. Bu durum vapurda da devam etmiş; “Fakat vapur, şuraya buraya uğrayıp bir sürü yolcu bıraktıktan sonra sıcak memleketlere yaklaşınca (s. 14)” özne evinden uzaklaştığını anlamıştır. Halasının yanına gitse bile bambaşka bir kültür dairesi içerisine giren özne, “altı ay süren” bir yalnızlık ve sessizlik içerisine girmiştir. Eskici ile Türkçe konuşarak bu yalnızlığını bir nebze olsun azaltan özne, sonuç durumunda tamamen yalnız olduğunu fark etmiştir. İşte bu dönüşüm göstergebilimsel dörtgen üzerinde aşağıdaki gibi aktarılır.

3. “Antikacı” Metninin Çözümlemesi

Anlatının yüzey yapısı dikkate alındığında karşımıza dört farklı kesit çıkmaktadır. Birinci kesitte başlangıç durumu anlatılmakta, gönderi ile özne arasında sözleşmenin planı yapılmaktadır. İkinci kesitte sözleşme gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Dördüncü kesitteyse sonuç durumu aktarılmakta ve öznenin nesnesine ulaştığı görülmektedir.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde uzam, “Lübnan (s. 20), Antikacı Şeyh Efgani’nin evi (s. 20), Halep (s. 20), Mısır (s. 25), Kudüs (s. 25), King David Oteli (s. 25), Suriye (s. 26)” sözceleriyle aktarılmıştır. Anlatıda, Şeyh Efgani’nin Halep’te nerede olduğu tam

bilinmeyen kurmaca dünyaya ait evi ile Lübnan, Halep, Mısır, Kudüs ve Suriye gibi gerçek dünyaya ait olan ancak yine kurmacada dünyada kalan uzamlara yer verilmiştir. Gerçek uzamlardan bahsedilerek, kurmaca anlatının gerçekliği artırılmaya çalışılmıştır.

Zamansallaşma: *Antikacı* hikâyesinde Şeyh Efgani'nin evinin anlatıldığı kesitte, “ikide bir (s. 20), bir gece evvel (s. 20), içeriye girer girmez (s. 20), Fransız oda oda gezemeye başladığında (s. 22), birdenbire (s. 22), her zaman (s. 23), alışveriş bittikten sonra (s. 24)” sözceleri tercih edilmiştir. Zamanı kesin olarak belirtmekten uzak olan sözcelerin ardından, ikinci kesittiyse belirli zamanlara yer verilmişti. “Filistin vakasının başlangıcı (s. 25), işgal zamanı İstanbul (s. 25), Suriye'ye dönünce (s. 26)” sözceleri, anlatının Birinci Dünya Savaşı yıllarında geçtiğini göstermektedir. Buna rağmen zaman, uzamda olduğu gibi, gerçek dünyayla alakalı olsa dahi kurmacanın içerisinde yer almaktadır.

Oyunculaşma: Metindeki kişileri belediye müsteşarlığında bulunan Fransız, Şeyh Efgani ve anlatıcı rolündeki kahraman teşkil etmektedir. Belediyede görevli Fransız, kendi hobisini gerçekleştirmek için antikacıları gezen biridir. Meraklı ve toplamayı seven yapısı, anlatının ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Antikacı Şeyh Efgani ise oldukça gizemli biridir. Gizli görevde olduğu ortaya çıkmadan önce dahi gizemli hareketleri, merak uyandıran tavırlarıyla dikkatleri çekmektedir. Birçok yeri gezdiğini, gördüğünü söylemesi de bunu destekler niteliktedir.

Anlatıcı rolündeki oyuncuysa meraklı kişiliğiyle ön plana çıkmıştır. Bölgeyi gezen biri olduğu aşikâr olmasına karşın, nasıl bir görev üstlendiği bilinmemektedir. Anlatının son cümlesinde, “Ama bu sefer antikaları görmeye gidecek olan herhalde ben değilim (s. 26)” ifadesinin kullanılması, onun bir devlet görevlisinden ziyade devlet görevlilerine yardım etmek isteyen biri olduğunu ortaya koymaktadır. Meraklı ve istekli bu tavır, anlatıyı oluşturmuştur.

Anlatsal Düzey

Metinde, Anlatıcı (Ö), Antikacının gizemini çözme (N) görevini kendi kendine vermiştir. Devlet tarafından görevlendirilmiş biri olmadığına kanaat getirdiğimiz özne, bu sebeple kendi kişisel özellikleri sebebiyle nesnesini belirlemiştir. Belediyedeki müsteşarlığındaki Fransız (Y) ise kendisine görevi belirlemesinde yardımcı olmuştur.

Metnin anlatı izlencesi ele alındığında, gösterebilimsel olarak $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)]$ şeklinde bir geçişin olduğu görülmektedir. Metnin başkişisi,

başlangıç durumunda nesnesine ulaşmaktan oldukça uzaktayken, sonuç durumunda nesnesine ulaştığı görülmektedir.

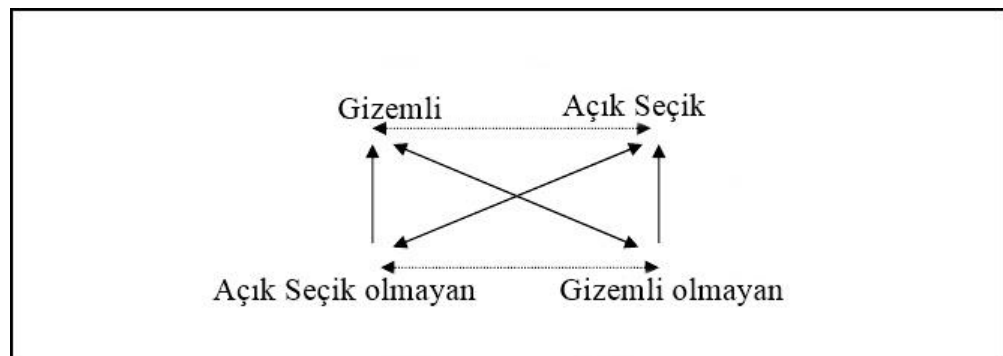
Bu durum eyleyenler şeması üzerinde aşağıdaki gibi açıklanabilir.

Gönderici (Sender) Anlatıcı	NESNE (Object) Şeyh Efgani'nin gizemini çözme	YARARLANAN (Receiver) Devlet
YARDIMCI (Helper) Fransız	ÖZNE (Subject) Anlatıcı	ENGELLEYEN (Opponent) Şeyh Efgani

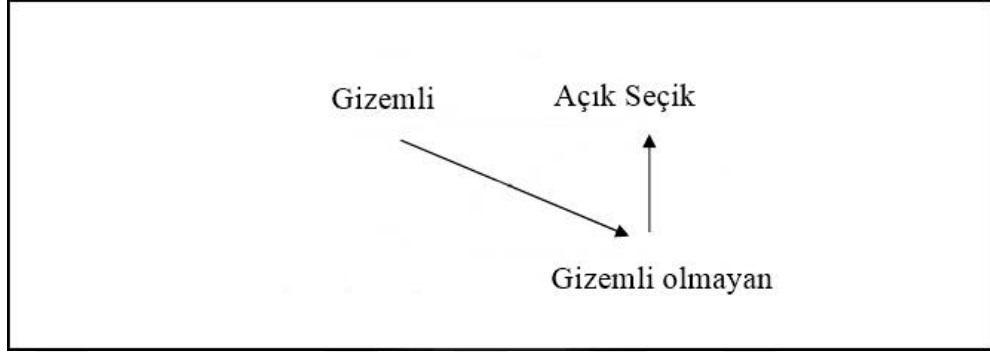
Anlatsal şemanın öznenin başarısıyla sonuçlandığı söylenebilir. Özne, tesadüfi de olsa gizemi çözmüştür. Kendini Halep'te Antikacı olarak tanıtan ve Afganistan'dan geldiğini söyleyen Şeyh Efgani'nin, aslında bir İngiliz subayı olduğunu gören özne, bunu gerekli kurumlara iletmek suretiyle gerçeği ortaya çıkarmıştır.

Temel Yapı

Metinde ana izlek olarak “gizem” kullanılmıştır. Özne bütün anlatı boyunca Şeyh Efgani'nin gizemini çözmek için çalışmış, anlatının sonunda ise gizemini ortaya çıkarmıştır. Kendini Afganistanlı olarak tanıtan kişinin aslında gizli bir görevle orada bulunduğunu gören, antikacı olmaktan öte bir ajan olduğunu fark eden özne, bunu devlet görevlilerine iletmek suretiyle gizemi çözmüştür. Metnin izleği göstergebilimsel dörtgen üzerinde gösterilmek istendiğinde ise karşımıza aşağıdaki gibi bir durum çıkmaktadır.

Metnin temel yapısındaki dönüşüm ise gizemli konumunda başlamaktadır. Hikâyenin girişinde özne, karşısındaki kişinin gizemini çözmeye çalışmaktadır. Bunu ilk aşamada başaramayan özne, gizemini çözmeye çalıştığı kişiyi, “Mısır dönüşü Kudüs’teki King David Oteli’nde (s. 25)” görmesiyle birlikte gizemi çözmüştür. Buradan sonra dönüşümün “açık seçik” konumunda tamamlandığı dile getirilebilir.

4. “Testi” Metninin Çözümlemesi

Metne yüzey yapısından yaklaştığımızda karşımıza metnin dört kesite ayrıldığı görülmektedir. Birinci kesitte başlangıç durumu aktarılmıştır. İkinci kesitte sözleşme gerçekleştirilir ve özneye görev verilir. Üçüncü kesite gelindiğinde özne edinç aşamasından edim aşamasına geçmek adına çabalamaktadır; ancak bu aşamada görevi gerçekleştirecek gücü edinemediğinden, görevi başaramaz. Dördüncü kesitte ise sonuç durumu aktarılır ve öznenin eksik özne olma durumu aktarılır.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde uzam, “oturduğum yayla Akdeniz’e bakan yüksek bir sırtta idi; kenarı fıstık çamlarıyla süslenmiş bir ufacak, akçıl, kayalık Lübnan köyü... (s. 27)” şeklinde açık olarak belirtilmiştir. Metnin Lübnan’daki köyün yakınlarındaki diğer yerleşim yerlerinde geçtiği görülmektedir. Bu sebeple metindeki uzamın gerçek dünyaya gönderge yapar şekilde kurmaca bir dünyada geçtiği dile getirilebilir.

Zamansallaşma: Metinde zaman, “o gün (s. 27)” ve “akşamüstü (s. 31)” sözceleri ile belirtilmiştir. Metinde zaman iki kesitte ele alınmıştır. Bu kesitlerden ilkinde başlangıç durumu aktarılırken, geri dönüşün anlatıldığı ikinci kesit sonuç durumunu göstermektedir. Öykünün geçtiği zaman, geçmiş zaman kipleriyle belirtilmiş; ancak tam olarak hangi zamanda geçtiğine dair ibareye yer verilmemiştir. Bittabi hikâyenin zamanı kurmacadır.

Oyunculaşma: Metinde köylüler, arabadaki yolcular, anlatıcı ve ölmek üzere olan genç kişiler olarak söylenebilir. Köylüler, anlatıcı ve yanındakilere görevi vermişler ve ölmek üzere olan gencin kurtarılmasını istemişlerdir. Metindeki kişiler incelendiğinde, köylüler, “Latinleşmiş halk böyledir; yaygaracı, telaşçı, bol hareketli ve geveze (s. 28)” olarak tanımlanmışlardır. Anlatıcı kendi işini bir tarafa bırakarak, başkalarına yardım etmek isteyecek bir yabancı olarak resmedilmiştir. Bunun dışında oyuncular hakkında detaylı bir betimleme ya da derin yapıda bir başka anlatı yapılmamıştır.

Anlatısal Düzey

Metinde, yol üstünde karşılaşılan köylüler (G), anlatıcıya (Ö) zor da olsa taksiye bindirilen gencin kurtulması gerektiğini (N) söylemişlerdir. Bu sözleşmeye göre genç, bir doktora götürülerek, iyileştirilecektir.

Anlatı izlencesi, göstergebilimsel olarak $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)]$ $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)]$ olarak gösterilir. Metnin başkişisi, başlangıç durumunda yani görevi aldığında değer nesnesine sahip değildir. Nesnesine ulaşmak ve görevi tamamlamak için mücadele eden nesne, engelleri aşamayıp, görevini gerçekleştirememiştir. Yapılan sözleşme, eyleyenler şeması üzerindeki aşağıdaki gibi gösterilir.

Gönderici (Sender) Köylüler	NESNE (Object) Gencin hayatta kalması	YARARLANAN (Receiver) Genç
YARDIMCI (Helper) Taksidekiler	ÖZNE (Subject) Anlatıcı	ENGELLEYEN (Opponent) Doktor

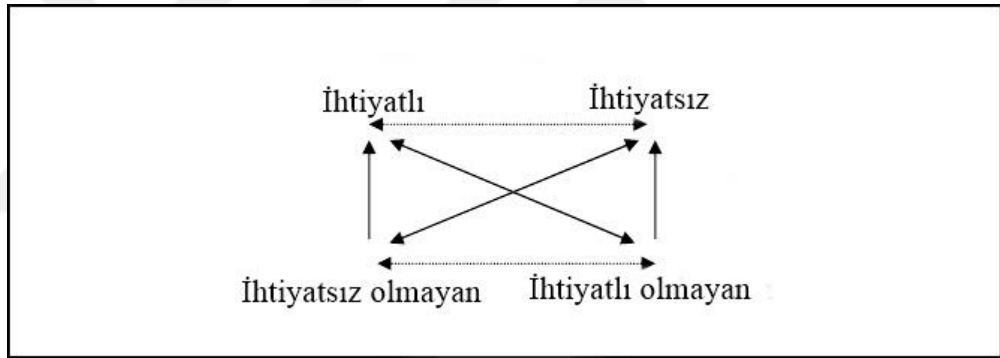
Anlatısal şema, öznenin başarısızlığıyla tamamlanmıştır. Güçlü sayılabilmesi adına istek-bilgi-güç üçlüsüyle donanması gereken özne, görevi almasıyla istek ve bilgiyi edinmesine karşın, bunu tamamlayacak güce erişmek için bir yardımcıya ihtiyaç duymaktadır. Bu yardımcı yol üstündeki bir başka köyde doktor olarak karşılarına çıkmasına rağmen, doktorun o an için yerinde olmaması, öznenin görevini tamamlayacak güce erişmesini engellemiştir. Sonuç durumunda ise işlemci-edici özne,

görevini tamamlamayıp eksik özne konumuna düşmüştür. Anlatıda gönderici tarafından öznenin cezalandırıldığı görülmemiştir. Buna rağmen öznenin anlatının sonunda su içen birini görmesi ve bunun üzerinden insanlık üzerine yaptığı “Emin olunuz, bütün bildiğimiz hayvanların içinde en ihtiyatsız ve en ibret almazı insandır (s. 31)” çıkarımı, ceza olarak adlandırılabilir.

Temel Yapı

Metinde ana izlek olarak iletilmek istenen “ihtiyat”tır. Metnin yüzey yapısında testiden su içmenin ayrıntılarının anlatılması ve son cümlede hemen yukarıda belirttiğimiz cümlenin kurulması, metnin temel yapısının insanların ihtiyatları üzerine kurulduğunu açıkça göstermektedir. Metinde ihtiyatsız davranmanın ölümle sonuçlanabilecek kazalara sebebiyet verebileceğinden bahsedilmiş ve boğazını arı sokan gencin ölmesi ile durumun vahameti aktarılmıştır.

Bu durum göstergebilimsel dörtgen üzerinde gösterilmek istenirse, karşımıza aşağıdaki gibi bir durumun çıkabileceği söylenebilir.

Metnin temel yapısında insansın ihtiyatlı olma durumuna yaklaşımının ele alındığını söylemiştik. Başlangıç durumunda ihtiyatsız birinin başına gelenlerin anlatılmasıyla insanların olaylara bakış açısı ele verilmiştir. Sonuç durumunda gencin ölmesi ve bir başka gencin yine hiç dikkat etmeden suyu içmesi, ihtiyatlı davranma konusunda herhangi bir şeyin değişmediğini gösterir. Metnin izlencesinin dönüşümün diğer hikayelere nazaran bir dönüşüm göstermediği ve ihtiyatsız konumunda olduğu dile getirilebilir.

5. “Fener” Metninin Çözümlemesi

“Fener” metnini ele metnin yüzey yapıda dört kesite ayrıldığı görülebilir. Birinci kesitte başlangıç durumu, ikinci kesitte sözleşmenin gerçekleşmesi ve görev,

üçüncü kesitte görevin gerçekleştirilmesi ve dördüncü kesitte ise sonuç durumu aktarılmaktadır.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde uzam “Rakka (s. 32)”, “Çarşı (s. 32)”, “Deyrizor (s. 36)” “Fırat Nehri (s. 35)” olarak belirtilmektedir. Rakka uzamı metnin hemen girişinde, yüzey yapıda görünmektedir. Günümüz Suriye topraklarında yer alan Rakka şehrinin yanı sıra Fırat Nehri, Deyrizor ve çarşı da yüzey yapıda görülebilmektedir. Ebu Ali'nin feneri almasının ardından gittiği yer tam olarak belirtilmezken, metnin sonlarında bahsi geçen Deyrizor kentinin Fırat Nehri'nin batısında yer alması, doğuda yer alan Rakka kentinden sonra Fırat Nehri'nin yüzülerek geçmesinden anlaşılacağı üzere Ebu Ali, Güney Suriye'de, Deyrizor kentinin batısında kalan çöl bölgesinde yaşamaktadır. Bu detaylı açıklamadan sonra metindeki uzamın gerçek dünyaya gönderge yapar şekilde kurmaca bir ait olduğu açıkça görülmektedir.

Zamansallaşma: Metinde zaman “o gün (s. 32)”, “bir aralık (s. 34)”, “demin (s. 34)”, “üç gün sonra (s. 35)” sözceleri ile aktarılmıştır. Metinde zamansal olarak iki kesit bulunmaktadır. Bunlardan ilki fenerin alındığı gün diğer ise fenerin tamiri için üç gün sonra Rakka'ya geri dönülmesidir. Kısaca ilk kesitin başlangıç durumunu, ikinci kesitin ise sonuç durumunu gösterdiği dile getirilebilir. Öykünün geçtiği zamana dair direkt olarak bir gönderge bulunmazken, metnin zamanın kurgusal olduğu ifade edilebilir.

Oyunculaşma: Metindeki kişiler Ebu Ali, Estersuvar bölük komutanı, Çerçici Katolik Süryani'dir. Ebu Ali, “kırk yedi yaşına kadar (s. 32)” çölde yaşamış ve kasaba görmemiş biridir. Bunun getirisi olarak cahil kalmış ve gördüğü her şeye hayran hayran bakmaktadır. Karakterin bu durumu, olayın ortaya çıkmasında önemli rol oynamış ve ortaya bir çatışma çıkarmıştır. Estersavur Bölüm Komutanı ise kurnaz ve bilgili biridir. Hızlıca karar verilebildiği görülen karakter, Ebu Ali için hazırladığı küçük oyunla anlatının ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur. Çerçici ise sıkı pazarlık yapmasına karşın, malı satmasıyla yardımcı rolünü üstlenmiştir. Metindeki kişiler her ne kadar dönemin koşullarına göre gerçek gibi görünseler de kurgusal dünyaya aittirler.

Anlatsal Düzey

Metinde uzunca bir başlangıç durumu anlatılmıştır. Ebu Ali (Ö) ve kasabaya ilk gelişi, bölge halkının devlete ve görevlilere bakışını aktarmak, bölgeyi betimlemek adına kullanılmıştır. Yine Ebu Ali (Y1) tarafından fenerin alınması ve geçen üç günlük

süre başlangıç durumunu ihtiva etmektedir. Metinde Estersuvar bölük komutanı (G) aracılığıyla Ebu Ali (Ö) arasında yapılan sözleşme ise asıl anlatsal düzeyin oluşmasını sağlamıştır. Bu sözleşmeye göre fener korunacak (N) ve fenerin korunması sırasında Sultan'a sürekli dua edilecektir (Y2).

Metnin anlatı izlencesi, göstergebilimsel olarak $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)]$ $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ olarak gösterilir. Sözleşme sonrasında feneri koruma görevini ifade eden özne, hikâyenin sonuç durumunda anlatının başındaki değer nesnesinden yoksun durumdadır ve nesnesinden ayrılmıştır. Yapılan sözleşme açısından ele alındığında eyleyenler şeması aşağıdaki gibi bir görünüm sergilemektedir.

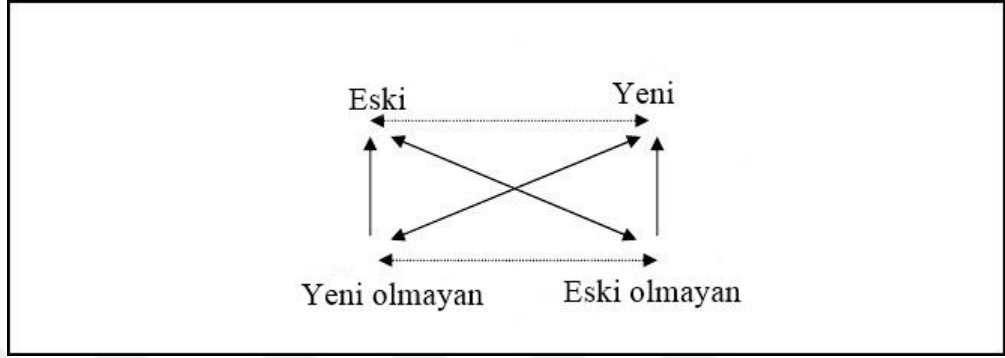
Gönderici (Sender) Estersuvar bölük komutanı	NESNE (Object) Fenerin muhafazası	YARARLANAN (Receiver) Sultan
YARDIMCI (Helper) Çerçici Süryani Sultan'a dua	ÖZNE (Subject) Ebu Ali	ENGELLEYEN (Opponent) Cahillik Kurnazlık

Yapılan sözleşme sırasında fenerin muhafazası için sultana dua edilmesi (Y2) gerekliliği, değer nesnesine ulaşılması için istek-bilgi-güç eksenin, özneye gerekli gücü sağlamak için söylenmiştir. Her ne kadar gönderici tarafından özneye yapılan küçük bir kurnazlık (E2) olsa da temelde sözleşme yukarıdaki gibi görünmektedir. Yapılan küçük oyun öznenin cahilliği (E2) ile birleşince, özne sonuç durumunda öznesine ulaşamamıştır. Bu durum özneyi eksik özne haline getirmiştir. Rakka kentine geri dönememesi ise eksik özne konumuna düşen özneye verilen bir ceza olarak gösterilebilir.

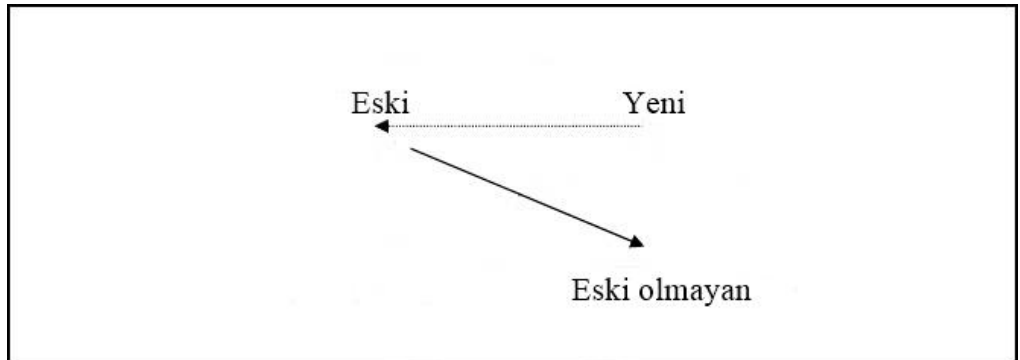
Temel Yapı

Metindeki ana izlek “eski-yeni çatışması” olarak gösterilebilir. Metnin yüzey yapısında “kırk yedi yaşına kadar (s.32)” kasabaya hiç gelmemiş bir karakter anlatılmaktadır. Derin yapısında ise meşrutiyetten sonra bölgede zayıflayan devlet otoritesi yer almaktadır. “Estersuvar bölük kumandanı, Meşrutiyet'ten evvel, Badiye'de güneşi bile geri çevirmeye kadir bir üstün adam sayılırdı (s. 35)” şeklinde

bir açıklama ile eski-yeni çatışması gösterilmiştir. “Aneze aşiretinin reisinin (s. 35)” devlet görevlileri ile haşır neşir olması ise yine bu çatışmaya örnek gösterilebileceği gibi eskiden bu aşiret liderinin yüzlerce kilometrelik bir yolu “Çavuş Şebinkarahisarlı Kara Ömer’in katırı önünde, yayan, on beş saat (s. 36)” yürümesi, bir başka örnek olarak gösterilmiştir. Bu durum göstergebilimsel dörtgen üzerinde gösterildiğinde aşağıdaki gibi bir görünüm elde edilebilir.

Metinde Estersuvar bölüm kumandanın (G) eskiyi aradığı ve eski günlerdeki devlet otoritesinin geri gelmesi için çalıştığı açıkça görülmektedir. Bu sebeple Ebu Ali (Ö) için hazırladığı küçük bir oyun ve fenerin muhafazası (N) için dua edilmesi gerekliliği, eski günleri yeniden yaşatma isteğindedir. Başlangıç durumunda yepyeni bir düzen anlayışı varken, fenerin bozulmasıyla tekrar komutana dönen özne, sonuç durumunda eski günlere dönmüştür. Metinde tersine bir dönüşüm olduğu söylenerek, bu durum göstergebilimsel dörtgen üzerinde aşağıdaki gibi gösterilebilir.

6. “Zincir” Metninin Çözümlemesi

Metne yüzey yapısından yaklaştığımızda ve kişi-süre-uzam açısından değerlendirdiğimizde, karşımıza dört farklı kesit çıkmaktadır. Ortaya çıkaracağımız iki ayrı eyleyenler modeli için benzer şekilde işleyen kesitlerin ilkinde, başlangıç durumunun aktarıldığı ve sözleşmenin yapıldığı söylenebilir.

İkinci kesitte sözleşme gerçekleştirilirken, üçüncü kesitte verilen görevi gerçekleştirmek için edinç ve edim aşamasına geçildiği görülebilir. Dördüncü kesitteyse sonuç durumu aktarılmıştır.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde uzam “gurbet elleri (s. 37)”, “yabancı memleketlerde bir kasaba (s. 37)”, “köşe penceresi (s. 37)”, “sokak (s. 38)” şeklinde yüzey yapıda belirlemektedir. Metinde uzam gerçek dünyaya ait ögeler içermesine karşın kurgusal dünyaya aittir ve kurgusal dünyaya gerçeklik kazandırmak adına kullanılmışlardır.

Zamansallaşma: Metinde zaman “beş on gün (s. 37)”, “böyle bir zaman (s. 37)”, “günde iki kere (s. 39)”, “bir gün (s. 40)”, “iki gün sonra (s. 40)” sözceleri ile belirtilmiştir. Juju isimli köpeğin her iki günde bir gezdirilmesi başlangıç durumunu ifade ederken, köpeğin kaçıp geri gelmesi ise sonuç durumunu göstermektedir. Yaşananların geçtiği zamana dair herhangi kesin bir gönderme metin içinde yer verilmediğinden, metnin zamanının kurgusal dünyaya ait olduğu söylenebilir.

Oyunculaşma: Metindeki kişilerin olayları camdan izleyen anlatıcı, köpek Juju ve Senegalli asker oldukları görülmektedir. Anlatıcı, istemeye istemeye oraya gönderilmiş biridir ve yabancı olduğu bu yerde kendisine yeni meşgaleler aramaktadır. Yaptığı birçok şeyden sonra pencereye oturarak sokağı izlemeyi kendine iş edinmiş ve bunu her gün tekrarlayarak, anlatının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Öykünün odak noktasını oluşturan Juju ise buldok türünde bir köpektir ve yapısı itibarıyla hırçın davranmaktadır. Bağlı olduğu zincire ve kendisini tutan askere güvenerek, çevresine saldırmaktadır. Fakat iki günlük süre içerisinde sokaklarda yalnız kalması durumunda yaşama ihtimalinin olmadığını görmüş ve evine dönerek sakinleşmiştir. Juju’nun nesnesine ulaşmasında engelleyici rolünde olduğu görülen asker ise verilen görevi ne olursa olsun yerine getirmekte kararlıdır ve bunun için mücadele etmektedir. Metindeki kişilerin gerçek dünyada karşımıza çıkacak tipler olması karşın kurgusal dünyaya ait oldukları aktarılabilir.

Anlatsal Düzey

Metinde iki farklı eyleyensel şema hazırlanması gerektiği söylenebilir. İlkinde anlatıcı (Ö1) açısından bir değer nesnesi belirlenmişken, ikinci şemada Juju (Ö2) isimli köpek için bir değer nesnesi oluşturulmuştur.

Anlatıcının (Ö1) özne konumunda olduğu eyleyen şemasını ele aldığımızda, can sıkıntısının (G1) özneyi bir eğlence arayışına (N1) ittiği görülmektedir. Burada Juju (Y1) yardımcı konumunda olup, özneye yardım etmektedir.

Juju (Ö2) açısından ele alındığında köpeğin özgürlüğüne (N2) kavuşma isteği olduğu fark edilmektedir. Kendisini gezdiren Senegalli askere (E2) direnmesinin altında bunun yattığı görülebilir.

Her iki özne için de benzer bir anlatı izlencesi bulunmaktadır ve bu durum göstergebilimsel olarak $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)]$ $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ şeklinde gösterilebilir. Her iki özne, başlangıç durumunda değer nesnelere uzak haldedirler. Anlatının bir kısmında değer nesnelere ulaştıkları görülse de sonuç durumunda ikisinin de nesnelere ayrıldıkları görülmektedir. Bu durum ele alındığında Anlatıcı (Ö1) ve Juju (Ö2) açısından eyleyenler şeması aşağıdaki gibi gösterilebilir.

Gönderici (Sender) Esaret	NESNE (Object) Eğlence	YARARLANAN (Receiver)
YARDIMCI (Helper) Juju Sokak	ÖZNE (Subject) Anlatıcı	ENGELLEYEN (Opponent) Juju

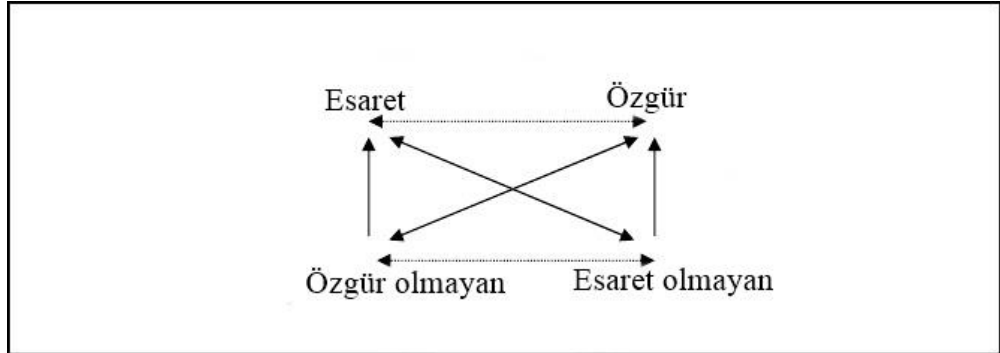
İlk eyleyenler şeması değerlendirildiğinde anlatıcının (Ö1), başarısız olduğu görülmektedir. Hem yardımcı hem de engelleyen konumunda olan Juju, başta öznenin nesnesine ulaşmasına yardımcı olurken, kaçtıktan sonra sakinleşmesi ile özneyi eksik özne konumuna düşürmüştür.

Gönderici (Sender) Esaret	NESNE (Object) Özgürlük	YARARLANAN (Receiver) Anlatıcı
YARDIMCI (Helper)	ÖZNE (Subject) Juju	ENGELLEYEN (Opponent) Zincir, Asker Sokak

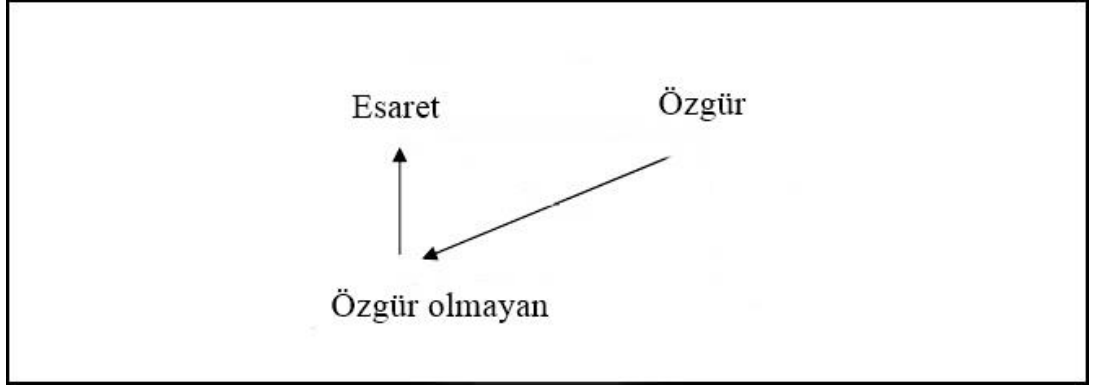
Benzer bir durum Juju (Ö2) için de geçerlidir. Zincir altında kalmaktan mutlu olmadığı görülen özne, bu engeli geçtikten sonra nesnesine ulaşmış gibi görünmektedir. Buna rağmen, özgürken başına gelen muhtemel kötü olaylar, öznenin nesnesinden vazgeçmesine yol açmıştır. Güçlü özne olabilmesi için bilgi, istek ve güç eksenleriyle donanması gereken özne, bu anlatıda isteğini kaybederek eksik özne olmuş, zincir altında kalarak, cezalandırılmıştır.

Temel Yapı

Metinde ana izlek olarak “özgürlük” kullanılmıştır. “Yabancı memleketlerde bir kasabaya sokulup uzun müddet yaşamaktaki azabın ne olduğunu bilir misiniz? (s. 37)” derken anlatıcı, bir zorunluluk itibarıyla geldiği yerde alışık olduğu şeyleri yapamamanın engelleyiciliğinden yakınmış, bunun kendi özgürlüğünü nasıl kısıtladığını anlatmaya çalışmıştır denebilir. Ö1 için geçerli olan bu durum, Ö2 açısından bakıldığında ise durum farklı değildir. Zincir ile bağlanan ve bir askerin sürekli başında beklediği Juju, zincirinden kurtularak yaşamak istemektedir. Nitekim bir gün zincirini kopardığında, özgürce sokaklarda dolaşmıştır; ancak karşısına beklediğinin çok farklı bir dünya çıkmış ve iki gün sonra evine dönerek, özgürlük isteğinin getirdiği hırçınlıktan kurtulmuş olarak sakince bekler halde bulmuştur kendi. Anlatıdaki bu çatışmanın göstergebilimsel dörtgen üzerinde gösterilmesi ise şu şekildedir.

Özgürlük ve esaret zıtlığı üzerine kurulduğu görülen anlatının, her iki özne için de esaret konumunda başladığı aktarılabilir. Ö1 kendine bir çeşit eğlence bularak, esaret altındaki hayatını özgür hale getirmek için çabalarırken, Ö2 ise zincirlerinden kurtularak, özgür konumuna ulaşmıştır. Her iki özne de hikâyenin sonunda başlangıç noktalarına geri dönmüşlerdir; ancak her ikisi de kendilerine kurtulmak için bir yol bulabileceklerinin farkına varmalarından, tam olarak esaret altında oldukları söylenemez. Bu dönüşüm ise göstergebilimsel dörtgen üzerinde aşağıdaki gibi gösterilir.

7. “Gözyaşı” Metninin Çözümlemesi

Metni yüzey yapısından ele aldığımızda ve kişi-süre-uzam açısından değerlendirdiğimizde karşımıza dört farklı kesitin çıktığı görülmektedir. Birinci kesitte başlangıç durumu, ikinci kesitte aksiyona geçilmesi, üçüncü kesitte edinç aşamasından edim aşamasına geçilmesi ve dördüncü kesitte sonuç durumu ele alınmıştır. Öznenin sonuç durumunda görevini bir şekilde devam ettiği görülmektedir.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde uzam “köy (s. 42)”, “yol (s. 43)” ve “ev (s. 42)” olarak belirtilmektedir. Yüzey yapıda görünen bu detaylar muğlak kalmakta, tam olarak nerede oldukları aktarılmaktadır. Buna rağmen “Balkan Harbi kopunca (s. 42)” sözcüsinden, anlatının Balkanlardan İstanbul’a doğru giden bir yolda geçtiği çıkarımı yapılabilir. Bu sebeple metindeki uzamların gerçek dünyaya gönderge yapacak şekilde kurgusal dünyaya ait oldukları söylenebilir.

Zamansallaşma: “Balkan Harbi kopunca” sözcüsinden anladığımız üzere anlatı, Balkan Savaşları sırasında yaşananları konu almaktadır. Zamansal olarak iki kesit bulunmaktadır. Düşmandan kaçışın başladığı ve kaçışın yaşandığı gün ilk kesiti oluştururken, bu kesitin başlangıç durumunu ortaya çıkardığı dile getirilebilir. Temizlik işinin yapıldığı gün ise ikinci kesit ile birlikte sonuç durumunu gün yüzüne çıkarmaktadır.

Oyunculaşma: Metinde kişiler Anlatıcı, Anne, Ayşe, Ali ve Emine olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlatıcı, öznenin nesnesine ulaşması konusunda kimi yardımlar yaparken, karşısındaki insana merhamet duyması, anlatının tamamlanmasını sağlayacaktır. Ayşe, Ali ve Emine, öznenin çocukları oldukları gibi aynı zamanda engelleyici rolü üstlenerek, değer nesnesine ulaşılmasının önünü kapatmaktadırlar.

Bunu isteyerek yapmasalar bile ağırlıkları ve güçsüz vücutları, izlencenin tamamlanması konusunda engel oluşturmuştur. Anne ise görevini yerine getirmek adına elinden geleni yapan ve değer nesnesine ulaşamaması sebebiyle bir şekilde cezalandırılan bir öznedir. Dirayetli yapısını, yaşadığı onca şeyden sonra çalışmaya ve hayatta kalmak için mücadele etmesiyle göstermektedir. Metinde tüm bu oyuncular kurgusal dünyaya ait olmalarına karşın, Balkan Savaşları sırasında Balkan ülkelerinden İstanbul'a doğru kaçan muhacirleri göstermesi açısından gerçek dünyaya gönderge yapmaktadır.

Anlatısal Düzey

Metinde hayatta kalma isteği (G) aracılığıyla Anne (Ö) güvenli bölgede ailecek hayatta kalmak (N) doğru bir kaçış gerçekleştirmeye çalışmıştır. Burada amaç, güvenli bölgeye ulaşarak, hayatlarını kurtarmak ve yaşamaya devam etmektir. Bu açıdan bakıldığında öykünün anlatı izlencesi $Aİ=[Ö \rightarrow (Ö \vee N)]$ $Aİ=[Ö \rightarrow (Ö \vee N)]$ olmaktadır. Metnin başkişi olan anne, başlangıç durumunda değer nesine (Ö V N) ulaşabilmek için var gücüyle çabalamaktadır. Ailecek hayatta kalma (N) için verilen mücadele, sonuç durumunda başarılı olamamış ve özne değer nesnesinden ayrı kalmıştır. Bu eyleyenler şeması üzerinde aşağıdaki gibi aktarılmaktadır.

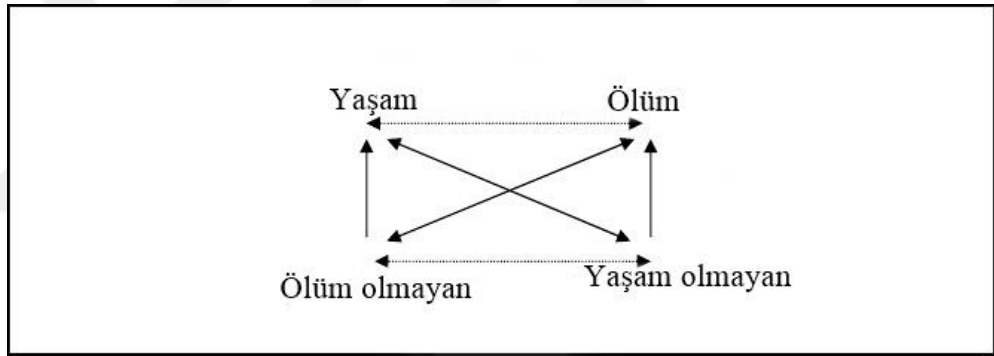
Gönderici (Sender) Hayatta kalma isteği	NESNE (Object) Ailecek hayatta kalmak	YARARLANAN (Receiver) Anlatıcı
YARDIMCI (Helper) Anlatıcı At	ÖZNE (Subject) Anne	ENGELLEYEN (Opponent) Hava durumu, Ali, Ayşe, Emine, Düşman, At

Anlatısal şema, öznenin başarısızlığıyla sonuçlanmıştır. Düşmandan kaçmaya başlayan aile, hava şartlarının kötüye gitmesi (E1) ve atın (Y2) ilerleyemeyecek duruma gelmesiyle büyük bir engelle karşı karşıya kalmışlardır. Özne, istek-bilgi-güç ekseninden bakıldığında ilerlemesine engel olan Ali, Ayşe ve Emine'den bir tanesi ya da birkaçından vazgeçerek, gerekli güce ulaşmak ve amacına ulaşmak istemiştir. Öznenin kendi çocuklarından vazgeçme kararı her ne kadar zor olsa da zaten ölmek

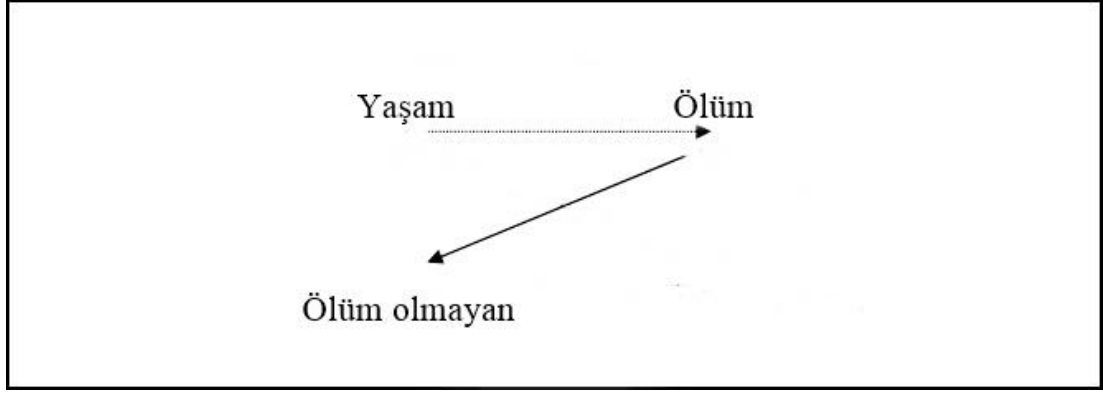
üzere olan çocuklarını teker teker geride bırakan özne, en azından bir tanesini kurtarma derdine düşmüştür. Güvenli bölgeye geldiğinde kurtardığını düşündüğü çocuğunun da hayatını kaybettiğini gören özne, değer nesnesine ulaşamayarak eksik özne durumuna düşmüştür. Bitap halde hizmetçilik yapması ve anlatıcı (Y1) gibi insanlardan yardım alarak hayatını sürdürerek ve gözlerinden yaş gelmeyecek konuma gelerek, bir şekilde cezalandırılmaktadır.

Temel Yapı

Metnin ana izleği “yaşam ve ölüm” çatışması üzerine kurulmuştur. Bütün anlatı boyunca bir aile düşmandan kaçarken hayatta kalmaya çalışmışlar ve bunu başarmak için türlü engellerle karşılaşmışlardır. Değişen hava koşulları ile bir annenin çocuklarından vazgeçmesine kadar varan bir hikâyenin anlatıldığı öyküde, savaş durumunun sıkıntı halleri ve bir annenin vermesi gereken zor kararlardan sonra düştüğü hal gösterilmiştir. İşte bu ikilik, göstergebilimsel dörtgen üzerinde aşağıdaki gibi gösterilir.

Metnin temel yapısında gösterilen, yaşam ve ölüm arasında gidip gelen anlatı, başlangıç durumunda yaşama bağlanmaya çalışan eyleyenleri göstermektedir. Hayatta kalmak için bütün gücünü harcayan özne, kendi hayatta kalmış olmasına karşın bütün ailesini kaybetmiştir. Gözyaşının tekrar akmayacak kadar kurummasına yol açacak sıkıntılar çeken özne, başlangıç durumunda yaşam konumundayken, sonrasında bütün o ölümlerle sarsılmış, sonuç durumunda ise neredeyse ölü gibi yaşamaya devam etmiştir. Bu dönüşüm göstergebilimsel dörtgen üzerinde aşağıdaki gibi gösterilmektedir.

8. “Keklik” Metninin Çözümlemesi

“Keklik” öyküsünün yüzey yapısına kişi-süre-uzam açısından göz attığımızda karşımıza dört farklı kesit çıktığı görülmektedir. Birinci kesitte başlangıç durumu aktarılmakta ve sözleşmenin planı yapılmaktadır. İkinci kesitte sözleşme gerçekleştirilir. Üçüncü kesitte özne edim durumundan edinç durumuna geçer. Dördüncü kesitte ise sonuç durumu gerçekleştirilir.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde uzam “köy (s. 47)”, “Halep (s. 48)” ve “av yeri (s. 48)” olarak belirtilmektedir. Mezkûr uzamlar metinde yüzey yapıda kendilerini göstermişlerdir. Metinde uzam, gerçeklik izlenimi vermek için gerçek dünyadan seçilmiş olmasına karşın, kurgusal dünyaya aittir.

Zamansallaşma: Metinde zaman “bir bahar sabahı (s. 47)” ve “akşamüstleri (s. 49)” sözceleri ile gösterilmiştir. Bir sabah başlayan metinde sabah saatleri başlangıç durumunu ifade ederken, akşamüstü olarak belirtilen zaman dilimi sonuç durumunu ortaya çıkarmıştır. Öykü geçmiş zamanla aktarılmıştır; ancak bu zamanın geçtiği tam tarihe dair ibare bulunmamaktadır. Bu sebeple metnin zamanının kurgusal dünyaya ait olduğu söylenebilir.

Oyunculaşma: Metinde kişileri Hacı Zülfü Ağa, keklikler ve anlatıcı olarak belirlenebilir. Metnin derin yapısı incelendiğinde insani durumların hayvanlar üzerinden aktarıldığı görülmektedir. Çiftleşmek için her şeyi göze alan erkekler ve kendisine ulaşılması yolunda ölen erkeklerden zevk aldığı görülen dişi keklik, metnin derin yapısında insanların psikolojik durumlarını gösterme açısından ele alınmıştır. Hacı Zülfü Ağa ise çocukluğunda yaşadığı bir travmadan kurtulmak ve aldığı Kör Zülfü lakabından kurtulmak için her şeyi yapmaktadır. Bunun için hacca giderek Hacı lakabını alan Zülfü Ağa, sürekli ava giderek başına gelen talihsiz olaydan kaçmaya

çalışmaktadır. Gözünü kör eden olaydan kurtulma isteği ise anlatının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Anlatıcı ise Zülfü Ağa'nın güçlü kişiliğinden etkilenerek hasta olmasına karşın görevi kabul etmiş ve görevi yerine getirmek için elinden geleni yapmıştır. Zülfü Ağa'nın dediklerini yerine getirme isteği, anlatıcının anlatı izlencesini tamamlamasını sağlamıştır. Metinde oyuncular gerçek dünyada görülebilecek tipler olmalarına rağmen kurgusal dünyaya aittirler.

Anlatısal Düzey

Metinde Zülfü Ağa (G) aracılığıyla Anlatıcı (Ö) arasında bir sözleşme yapılmıştır. Sözleşme uyarınca Anlatıcı (Ö), karşısına çıkan keklikleri avlayacaktır.

Anlatı izlencesine göstergebilimsel olarak baktığımızda $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)]$ şeklinde gün yüzüne çıkmaktadır. Metnin başkişisi Anlatıcı (Ö), başlangıç durumunda değer nesnesiyle ($\ddot{O} \vee N$) ayrı konumdadır. Sonuç durumuna geldiğinde ise dişi keklik (Y) yardımıyla değer nesnesine ulaşarak ($\ddot{O} \wedge N$), izlenceyi başarılı şekilde tamamlamıştır. Yapılan sözleşme eyleyenler şeması üzerinde aşağıdaki gibi gösterilir.

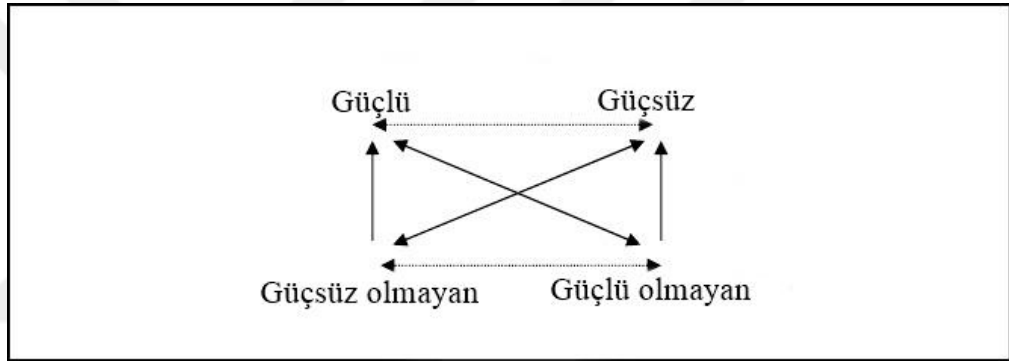
Gönderici (Sender) Zülfü Ağa	NESNE (Object) Kekliklerin ölmesi	YARARLANAN (Receiver)
YARDIMCI (Helper) Dişi Keklik Erkek Kekliklerin istekleri	ÖZNE (Subject) Anlatıcı	ENGELLEYEN (Opponent) İstanbul çocuğu gibi görünmek

Anlatısal şema öznenin başarısıyla sonuçlanmıştır. Anlatıcı (Ö), Zülfü Ağa'dan (G) aldığı görevi yerine getirme konusunda başlangıç durumundaki isteksizliğini sonuç durumunda göstermemiştir.

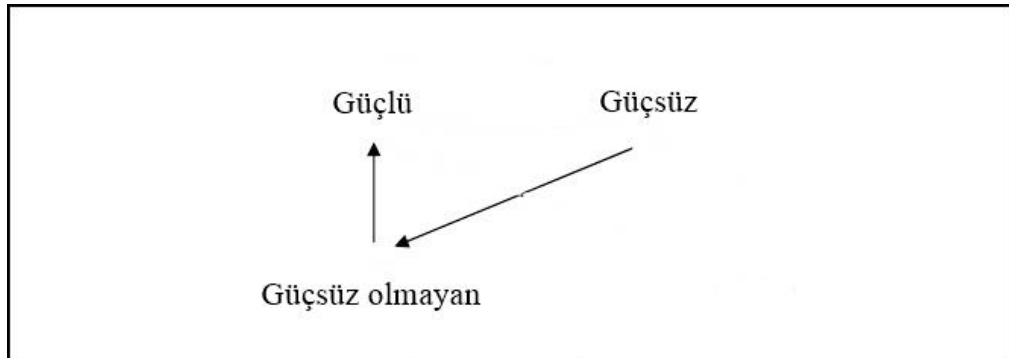
Karşısına çıkan İstanbul çocuğu gibi görünmek (E) duygularını yenerek, görevi yerine getirmiştir. Güçlü özne olma yolundaki istek-bilgi-güç üçlüsünden istek ve bilgiye halihazırda sahip olan özne, kendini engelleyen düşüncelerini bir tarafa bırakarak sonuca ulaşmıştır.

Temel Yapı

Anlatının ana izleği olarak “güç” seçilmiştir. Bu izlek metnin yüzey yapısında kendini gösterdiği gibi derin yapıda da ele alınmıştır. Bölgede ağa olarak bilinen birinin davetini, “dağ, tepe dolaşmaya mecalim (s. 47)” yok diyerek reddetmek isteyen özne, buna rağmen güce karşı gelemeyerek davete icabet etmiştir. Bu kabul edişin altındaysa, “İstanbul çocuğu olarak görünmekten utanıyorum (s. 49)” cümlesinden anlaşılacağı üzere, öznenin kendini güçlü gösterme isteği yatmaktadır. Erkek keklik arasında ise tamamen bir güç mücadelesi bulunmaktadır. “İki erkek keklik ayrı ayrı çalılardan içinden ortaya atıldılar; birbirleriyle boy ölçüştüler (s. 49)” cümlesi, dişiyi ulaşmanın bir güç gösterisi olduğunu aktarmaktadır. Üçüncü erkek kekliğin de ölümü göze alarak dişiyi ulaşmasının altında yine güce ulaşma çabası vardır. İş bu durum göstergebilimsel dörtgen üzerine aşağıdaki gibi gösterilir.

Metnin temel yapısında tartışılan güç ve güçsüz olma durumu özne üzerinden aktarılmıştır. Özne başlangıç durumunda güçsüz olarak karşımıza çıkmıştır. Kendisine gelen görevi kabul ederek, av ekibine katılması, kendisini güçsüz olmayan konumuna getirmiş olmasına karşın, gerçekten güçlü olduğunu kanıtlaması için görevini layıkıyla yerine getirmesi gerekmektedir. Bunu da iç muhasebelerini yenerek gerçekleştirmiş ve kekliği vurarak, güçlü olduğunu göstermiştir. Bu dönüşüm göstergebilimsel dörtgen üzerinde aşağıdaki gibi gösterilebilir.

9. “Akrep” Metninin Çözümlemesi

“Akrep” metninin yüzey yapısı ele alındığında karşımıza dört kesit çıkmaktadır. Anlatıcının arkadaşıyla buluşup çöldeki aşiretin yanına gitmesi ve aşiret reisinin görev vermesi başlangıç durumunu gösterir. İlk kesitte başlangıç durumunun yanı sıra sözleşmenin planı yapılır. İkinci kesitte aşiret reisi özneye görevi verir. Üçüncü kesitte özne, verilen görevi yerine getirmek üzere harekete geçer. Dördüncü kesitte ise sonuç durumu gösterilir.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: “Kasaba (s. 51)”, “Badiye limanı (s. 51)” ve “çöl (s. 52)” metinde uzam olarak belirtilir. Kasaba ve Badiye limanı uzamları metnin başında yüzey yapıda ortaya çıkarken, başlangıç durumunu gösterirler. Çöl ise sonuç durumunda kendine yer bulur. Metinde yer alan uzamlar gerçek dünyada bulunmalarına karşın, kurgusal dünyaya aittirler. Akrep metnin bu uzamların seçilmesindeki amaç ise gerçeklik izlenimini artırmaktır.

Zamansallaşma: “Bahar çölleri (s. 51)”, “İkide bir (s. 52)”, “Bir gün (s. 52)” gibi sözcelerle metindeki zaman verilmiştir. Anlatıcının “Halep yağı (s. 51)” toplamak için bölgeye gelmesinden aşiret bulunduğu yere gidilmesine kadar olan kısım başlangıç durumunu göstermektedir. Aşiret ile birlikte geçirilen zaman aralığı ise sonuç durumunu göstermektedir. Anlatı her ne kadar geçmiş zamanda anlatılıyor olsa bile zaman sözcelerinin seçiminde görebileceğimiz gibim muğlak bir zaman dilimini göstermektedir. Zaman da yine kurgusal dünyaya aittir.

Oyunculaşma: Metinde oyuncular anlatıcı (Y), mutasarrıf (Y2), aşiret reisi (G), Ebu Akreb (Ö) olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşiret reisi (G), Ebu Kemal’e (Ö) misafirleri eğlendirme (N) görevini vermiştir. Bu görevlerin oluşmasında ise oyuncuların özellikleri ön plana çıkmaktadır. Anlatıcı, “Halep yağı” toplamak için bölgeye gelmiştir ve en iyi yağı bulmak adına çeşitli yerleri gezmektedir. Bu sırada karşılaştığı mutasarrıf arkadaşı ise çölde yaşanan olaylara müdahale eden, sürekli oralara giderek gören biridir. Mutasarrıf resmi görevi ve anlatıcının yağ arayışı, başlangıç durumunun oluşmasına ve göndericinin görevi vermesine yol almıştır. Bölgeye gelen resmi görevlilere ziyafetler veren ve onları eğlendiren bölge büyükleri, gelen iki misafirleri için de geri kalmamışlardır. O bölgenin en ilginç olayı ise Ebu Akreb denilen ve akreplerle iyi geçinen kişidir. Nitekim aşiret reisi de gönderici eyleyeni olarak görevi ona vermiştir. Ebu Akreb ise akreplerle iyi geçinmekten öte,

akrep sokması sonrası ölmeyen biridir. Akreplerle birlikte yaşayan Ebu Akreb'in bu özelliği sözleşmenin ortaya çıkmasını ve sonuç durumunu oluşturmuştur.

Anlatısal Düzey

Metinde aşiret reisi (G), Ebu Akreb'e (Ö) görev vermektedir. Gönderici tarafından özneye verilen görev ise gelen misafirlerin eğlendirilmesi (N) olarak söylenebilir.

Göstergebilimsel olarak anlatı izlencesine göz atmamız durumunda ise $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)]$ $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ şeklinde bir aktarımın olduğunu görmekteyiz. Özne aldığı görevi ilk olarak başarılı olarak yerine getirerek, nesnesine ulaşmış sayılabilir. Metnin sonuç durumunda ise özne, gösterisini biraz ileriye götürmüş ve misafirleri korkutarak, nesnesine ulaşamamıştır. Yapılan bu sözleşmeden bakıldığında eyleyenler şeması ise aşağıdaki gibi olmaktadır.

Gönderici (Sender) Aşiret reisi	NESNE (Object) Misafirleri eğlendirmek	YARARLANAN (Receiver) Anlatıcı Mutasarrıf
YARDIMCI (Helper) Akrepler	ÖZNE (Subject) Genç adam	ENGELLEYEN (Opponent) Akrepler

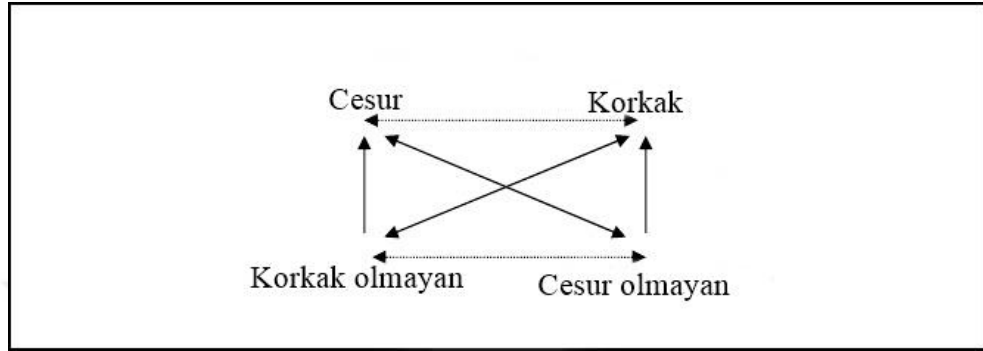
Anlatı izlencesi ve eyleyenler şeması ise ortaya çıkan anlatısal şema, öznenin başarısız olmasıyla sonuçlanmıştır. Bir öznenin başarılı olarak addedilebilmesi için güç, bilgi ve istek eksenleriyle donanmış olması gerekmektedir. Bu anlatıda özne, görevi almasıyla bilgi, istek ve güç eksenleriyle donandığını göstermiştir. Buna rağmen akreplerin fazlalığının misafirleri korkutacağını ön görememiş ve fazla akrep engelini aşamamıştır. Sonuç durumunda misafirleri korkutarak kaçırarak özne, eksik özne konumuna düşmüştür.

Temel Yapı

Metinde kullanılan ana izleğin "cesaret" olduğu dile getirilebilir. Özne bütün anlatı boyunca cesaretini sergilemiş ve akreplerle ilgilenmiştir. Bunun karşısında ise anlatıcı, cesaretle başladığı gösterinin sonunda bütün cesaretini kaybederek, kaçmaya

çalışmıştır. Bu cesaret kaybı, “Artık seyredemedim; bizi bekleyen flamalı mutasarrıf otomobile doğru, hükümetten medet umar, ona sığır bir adam ümidiyle, o telaşla koşmaya başladım (s. 54)” cümlesiyle gösterilmiştir.

Anlatıda yer alan oyuncuların temel yapıda bir değişim göstermediği dile getirilebileceğinden, ana izleğin gösterebilimsel dörtgen üzerinde gösterilmesinin yeterli olabileceği ifade edilebilir.

10. “Köpek” Metninin Çözümlemesi

“Köpek” metni dört farklı kesitte okuyucuya sunulmuştur. Bu kesitlerden ilkinde başlangıç durumu anlatılmış, oyunculara dair bilgiler verilmiş ve sözleşmenin planı yapılmıştır. İkinci kesitte sözleşme gerçekleştirilir ve görev ortaya çıkar. Üçüncü kesitte öznenin görevi gerçekleştirmesi ve karşısına çıkan engelleri aşmak için edim aşamasından edinç aşamasına geçtiği görülmektedir. Dördüncü kesitte ise öznenin engeli geçemeyişi ve sonuç durumu verilmektedir. Özne sonuç durumunda eksik özne olmuş ve cezalandırılmıştır.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde uzam “Akdeniz kıyıları (s. 55)”, “karakol (s. 58)” ve “hudut (s. 58)” olarak belirtilir. “Akdeniz kıyıları” metnin başlangıç aşamasını anlattığı gibi “karakol ve “hudut” uzamları sonuç durumunu ifade etmektedir. Metinde geçen uzamlar yüzey yapıda kendilerini göstermektedirler. Bütün bu uzamların gerçek dünyaya ait oldukları görüleceği gibi uzamlar gerçek dünyaya gönderge yaparak, kurgusal dünyaya aittirler.

Zamansallaşma: Metinde zaman, “yâd illere düştüğü zaman (s. 55)”, “iki yıl geçti (s. 57)” sözceleriyle gösterilmiştir. Zamansal olarak üç kesitin olduğu dile getirilebilir. Köpek ve Osman’ın buluşmasına kadar geçen süre ilk kesit, Osman ve köpeğin bir araya gelmesinden sonra geçen iki yıl ve üçüncü olarak jandarmaların eline düşmelerinden sonraki zaman dilimi karşımıza çıkmaktadır. İlk zaman başlangıç

durumunu, ikinci zaman metnin ikinci ve üçüncü kesitini, jandarmaların eline düşmelerinin ardından açıkça söylenmeyen süre ise sonuç durumunu gösterir. Uzamla benzer şekilde zaman da metnin kurgusal dünyasının bir parçasıdır.

Oyunculaşma: Metindeki kişiler köpek ve Osman'dır. Köpek metinde, "tüyleri, mandal altında sırtları yanmış kedilerinki gibi kirli sarı renkte olduğundan yıkansa da temizlik hissi vermez, oynamayı öğrenmediğinden de kimseyi eğlendiremez (s. 55)" şeklinde betimlenmiştir. Osman ise "bir kabahat işletip yad illere düştüğü zaman bu köpek gibi sokaklarda sürtmüş, durmuş, neşe yüzünü unutmuştu (s. 55)" şeklinde anlatılmıştır. İkili buluştuktan sonra Osman köpeğini en önemli nesnesi haline getirmiş, onu "yormaktan korkuyordu; ölüverir diye korkuyordu, çilesine katlanıyordu (s. 57)" cümlelerinde görüldüğü gibi korur olmuştur. İki oyuncu birlikte yaşadıkça "zaman ikisini de gittikçe, birbirine benzetmişti (s. 58)". Osman, nesnesine ulaşmak adına yeterli istek ve bilgiyi kendisinde bulmasına karşın, karşısına çıkan son engeli geçecek gücü olmadığından, izlencesini tamamlayamamıştır. Metinde oyuncular, gerçek dünyada görülebilecek tipler olmalarına karşın kurgusal dünyaya aittirler.

Anlatısal Düzey

Metinde gönderici konumunda yalnızlık (G) bulunmaktadır. Yalnız olduğunu bilen Osman (Ö), ansızın karşısına çıkan köpeği korumayı (N) kendine değer nesnesi olarak belirlemiştir. Yapılan sözleşmede, köpeğin korunması bulunmaktadır.

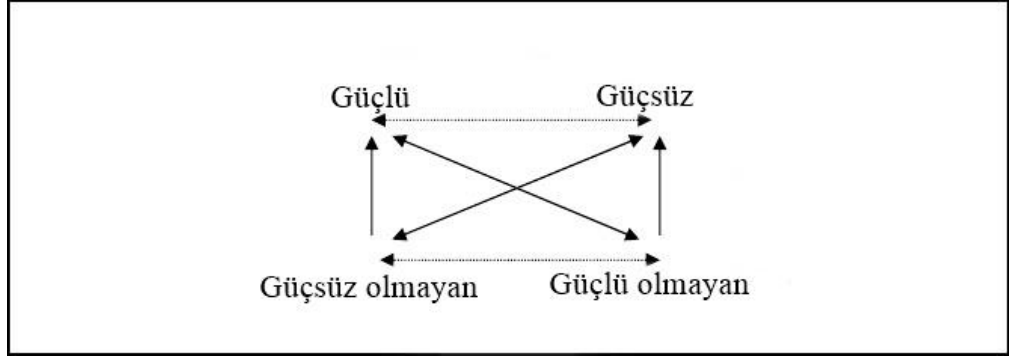
Yapılan sözleşmeden bakıldığında anlatı izlencesi göstergebilimsel olarak $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)]$ $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ olarak gösterilir. Başlangıç durumunda Osman (Ö), nesnesi ile (Ö ∧ N) birliktelik göstermektedir. Buna rağmen sonuç durumunda karşısına çıkan jandarma (E1) ve İngiliz Subayı (E2) engellerini geçemeyerek, nesnesinden ayrı düşmüştür (Ö ∨ N). Yapılan sözleşme açısından ele alındığında eyleyenler şeması aşağıdaki gibi gösterilir.

Gönderici (Sender) Yalnızlık	NESNE (Object) Köpeğin korunması	YARARLANAN (Receiver) Köpek
YARDIMCI (Helper)	ÖZNE (Subject) Osman	ENGELLEYEN (Opponent) Jandarma İngiliz Subayı

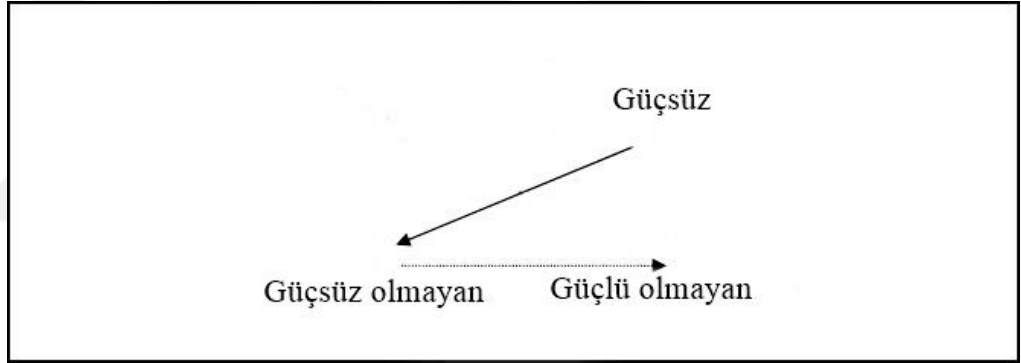
Özne, anlatsal şemayı başarısızlıkla sonuçlandırmıştır. Yalnız kalmaktan korkması, öznenin nesnesine ulaşması için yeterli olamamıştır. Bir öznenin başarılı sayılması için gerekli olan istek-bilgi-güç ekseninde, öznenin istek ve bilgiye sahip olduğu dile getirilebilir. Buna rağmen özne, karşısına çıkan engelleri aşacak güce sahip olmadığından, değer nesnesini yitirmiştir. Sonuç durumunda özne, yalnız kalarak bir şekilde cezalandırılmıştır. Bu durumda eksik özne konumunda olduğu söylenebilir.

Temel Yapı

Metnin temel yapısında ana izlek olarak ele alınan konu “güç ve güçsüzlük” çatışmasıdır. Metnin yüzey yapısında kendini gösteren köpek tasvirleri, köpeğin güçsüz ve biçare olduğunu aktarmaktadır. Anlatıda köpek, “tüyleri, mandal altında sırtları yanmış kedilerinki gibi kirli sarı renkte olduğundan yıkansa da temizlik hissi vermez, oynamayı öğrenmediğinden de kimseyi eğlendiremez”, şeklinde betimlenmiş “o güne kadar işitmediği tatlı söz (s. 56)” denilerek, o güne kadar itilip kakıldığı aktarılmıştır. Osman ise ondan farksız şekilde “neşe yüzünü unutmuş (s. 55)”, “sokaklar sürtmüş (s. 55)”, “kâğıttan çiçekler yaparak (s. 56)” geçimini sağlamaktadır. “İşlediği kabahat (s. 55)” sebebiyle memleketinden uzak kalan Osman, kendini zor idame ettirecek haldedir. Osman’ın hayali “bir kulübesi olmak ve akşam dönünce köpeğini kapısında bekler bulmaktı (s. 57)” olarak gösterilmiştir. Evinden uzakta aç ve evsiz şekilde yaşayan, üstü başı kirlenmiş şekilde yaşayan Osman, açık şekilde elindeki tüm gücü kaybetmişti. Metnin sonunda karşısına çıkan jandarma ve hudutta karşılaştığı İngiliz Subayı ise tamamen gücün sembolleriydi. İşte bu karşıtlık göstergebilimsel dörtgen üzerinde aşağıdaki gibi gösterilmektedir.

Öznenin başlangıç durumunda güçsüz olduğu görülmekte, herhangi bir amacı olmadan sadece yaşamaya çalışmaktadır. Fakat yanına köpeğin gelmesi ile özne kendisine yeni bir güç katmış; ancak yine de yeterli güce ulaşamayarak, karşısına çıkan engel karşısında ne yapacağını bilememiş, hududun öbür yanında bağlanmış şekilde kalan köpeğini yanına alacak güce ulaşamayarak, güçlü olmayan konumunda anlatıyı tamamlamıştır. Metinde tersine bir dönüşüm sergilenmekte ve bu dönüşüm hemen aşağıdaki gibi göstergebilimsel dörtgen üzerinde gösterilmektedir.

11. “Lavrens” Metninin Çözümlemesi

“Lavrens” ismi verilen metnin iki ana planı bulunmaktadır. Bu planlardan ilkinde Hacı Kasım (Ö1) hikayesini anlatırken, ikinci planda Lavrens (Ö2) kendisine verilen resmi görevi yerine getirmeye çalışmaktadır. Her iki plan da dört kesitte okuyucuya aktarılmıştır. Bu dört kesit, daha önceki hikayelerde olduğu gibi metnin başlangıç ve sonuç durumları arasındaki dönüşümü aktarmak için kullanılmışlardır.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde uzam “Londra (s. 60)”, “Karkamış harabeleri (s. 60)”, “Fırat (s. 60)”, “sıcak çöl (s. 61)”, “Cebeli Abdülaziz (s. 61)”, “Sincar Dağları (s. 61)”, “Dicle (s. 61)” sözceleriyle verilmiştir. Anlatıda günümüz Suriye ve Irak bölgesi, her iki plan için başlangıç durumunu göstermektedir. Londra uzamı için Lavrens’in

planında sonuç durumunu belirtmektedir. Anlatıda kullanılan yerler gerçek dünyada var olmalarına karşın, metnin kurgusal dünyasında kalmışlardır.

Zamansallaşma: “1929 senesi (s. 60)”, “bir haftadan beri (s. 60)”, “o gün (s. 60)”, “Umumi Harpten önce (s. 61)”, “bir gece (s. 62)”, “gene bir gün (s. 62)” sözceleri metindeki zamanı göstermektedir. Birinci Dünya Savaşı her iki plan için de başlangıç durumunu gösterirken, 1929 senesi ve sonrası sonuç durumunu belirtmektedir. Zaman metinde tam olarak belirtilmiş ve hangi aralıkta gerçekleştiği aktarılmıştır. Buna rağmen zamanın metnin kurgusal dünyasında kaldığı dile getirilebilir.

Oyunculaşma: Metinde kişiler Mühendis, Hacı Kasım ve Lavrens’tir. Türk Mühendis, “Suriye hükümeti adına Fırat’ın döktüğü suyu ölçmekle meşgul (s. 60)” görevlendirilmiş biridir. Bölge hakkında bilgisi bulunmakta ve çevresindeki kişileri dinlemektedir. Meraklı hali anlatıdaki ilk planın ortaya çıkmasını sağlamış, gönderici eyleyeni rolüne bürünmüştür. Hacı Kasım ise bölgede yaşayan ve Lavrens’e yardım eden biridir. Yaşadıklarını anlatmakta çok hevesli olduğu, Kürt Ağası tarafından kurulan, “Hacı Kasım, Lavrens’in adını anmadan laf edemez (s. 60)” cümlesinde görülmektedir. Hevesli hali ilk planın oluşmasını sağlamıştır. Lavrens isimli karakterin ise Thomas Edward Lawrence olduğu görülmektedir. Lawrence, Birinci Dünya Savaşı sırasında görülen Arap Ayaklanması sırasında aktif rol oynamış biri (Wilson, 2011) olarak bilinmektedir. Anlatıda Lavrens olarak anılan kişi de tarihteki olaylara benzerlik gösterecek şekilde Birinci Dünya Savaşı öncesi bölgeye gelerek, çeşitli bilgiler edinmek istemektedir. Kendisine verilen görevi yerine getirmek için korkusuzca çalışmaktadır. Karakterin bu özellikleri ise ikinci planın ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Anlatısal Düzey

Metnin ilk planında Mühendis (G1) ve Hacı Kasım (Ö1) arasında bir sözleşme yapılmaktadır. Bu sözleşmeye göre Hacı Kasım (Ö1), Lavrens hikayesini anlatmak (N1) görevini yerine getirecektir.

İkinci planda ise İngiliz Kralı (G2) tarafından verilen, bölge hakkında bilgi edinmek (N2) nesnesine ulaşmak isteyen Lavrens (Ö2) karakteri görülmektedir.

Her iki planda da anlatı izlencesi göstergebilimsel olarak $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)]$ şeklinde gösterilmektedir. İlk planda Hacı Kasım (Ö2), hikayesini mühendisin (G1) isteğiyle anlatmaya başlamış ve hikayesini tamamlayarak, nesnesine ulaşmıştır. İkinci planda ise Lavrens (Ö2), yine ilk durumda nesnesinden ayrı olmasına

karşın, gerekli bilgileri edinerek, izlencenin sonunda nesnesine kavuşmuştur. Hacı Kasım (Ö1) için oluşan ilk planın eyleyenler şeması aşağıdaki gibi gösterilebilir.

Gönderici (Sender) Mühendis	NESNE (Object) Hikayesini anlatmak	YARARLANAN (Receiver) Köpek
YARDIMCI (Helper)	ÖZNE (Subject) Hacı Kasım	ENGELLEYEN (Opponent) Kürt Ağa

Hacı Kasım (Ö1), sürekli Lavrens anılarını anlatmasından ötürü bölge halkı tarafından şaka malzemesi yapılmasına karşın, mühendisin (G1) verdiği görev sonrasında hikayesini anlatmıştır. Uzunca süren hikayesini anlatmak için Kürt Ağa (E1) engelini mühendisin gücüyle geçen karakter, hikâyenin sonunda görevini yerine getirebilmiştir. Bu sebeple öznenin anlatıyı başarıyla sonuçlandırdığı ve eksik özne konumuna düşmediği söylenebilir. Metnin Lavrens (Ö2) tarafından görülebilecek ikinci planının eyleyenler şeması ise aşağıdaki gibidir.

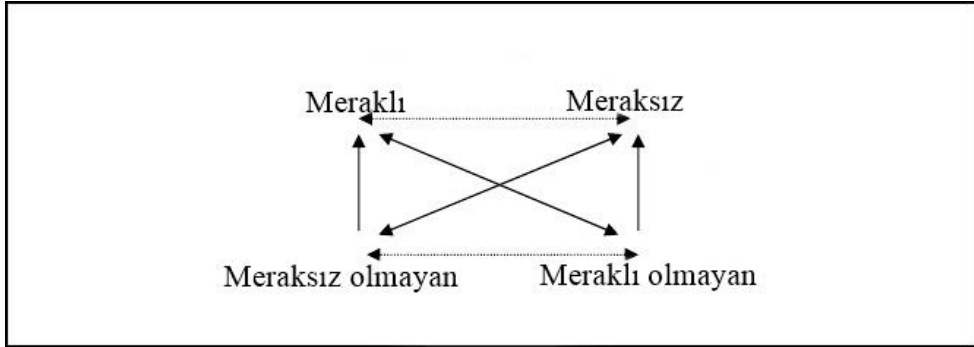
Gönderici (Sender) İngiliz Kralı	NESNE (Object) Bölge hakkında bilgi toplamak	YARARLANAN (Receiver)
YARDIMCI (Helper) Hacı Kasım Bölge insanları	ÖZNE (Subject) Lavrens	ENGELLEYEN (Opponent) Bölge şartları

Lavrens (Ö2) karakteri, bölgede yaşayanlar hakkında bilgi toplamak (N2) göreviyle Birinci Dünya Savaşı öncesi bölgeye gelmiştir. Hacı Kasım (Y1) tarafından “Başını alır, gider, akşamlara kadar sıcak çölü adım adım, çadır çadır gezer; önüne

çıkan Bedevi aşiretlerine uğrar, konuşur, Arapçayı biraz daha iyi öğrenmiş olarak dönerdi (s. 61)” şeklinde tanıtılmıştır. Buradan göreceğimiz üzere özne, görevini yerine getirmek için yeterli istek ve güce sahiptir. Burada geçirdiği süre boyunca bölge insanların (Y2) yardımıyla yeterli bilgiye ulaşmış, görevini tam anlamıyla yerine getirmiştir. Keza karakterin Londra’ya geri döndüğü ve burada öldüğü bilgisinin verilmesi de öznenin sonuç durumunda başarılı olduğunu bizlere göstermiştir.

Temel Yapı

“Lavrens” metninin temel yapısında yer alan ana izleğin “merak” olduğu söylenebilir. İlk planda özne Lavrens hakkında bilgiler almak üzere Hacı Kasım’ı cesaretlendirmiş ve yaşananları anlattırmıştır. Lavrens ise bölge hakkında bilgi toplamak için elinden geleni yapmış, bunu meraklı olmasından hareketle başarmıştır. Lavrens’in bu durumu, “İngiliz tınmadı, kalktı, sallanan gemide, esneyen ince tahtalardan aşarak, dalcının yanına gitti (s. 63)” cümlesinde de görülmektedir. Lavrens merakına yenik düşerek, falcının yanına gitmiş ve ne diyeceğini duymak istemiştir. Her iki eyleyenin temel özelliklerinin anlatıyı gün yüzüne çıkardığı söylenebilir. Bu durum göstergebilimsel dörtgen üzerinde aşağıdaki gibi gösterilebilir. Karakterlerin anlatının temel yapısında bir dönüşüm sergilemedikleri görüldüğünden, sadece göstergebilimsel dörtgen *Lavrens* hikayesinin temel yapısını göstermeye yeterlidir denebilir.

12. “Çıban” Metninin Çözümlemesi

“Çıban” metnini yüzeysel yapısında değerlendirdiğimizde, tek bir eyleyensel şemanın olduğunu ve metnin üç kesite ayrıldığını söyleyebiliriz. Metnin birinci kesitinde başlangıç durumu ve sözleşme yer almaktadır. İkinci kesitte özne sözleşmeyi gerçekleştirmek adına edim durumundan edinç durumuna geçmektedir. Sonuç durumu

ise üçüncü kesitte aktarılmaktadır. Metinde özne görevini tamamlamış ve başarılı olmuştur.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: “Yemen (s. 66)” ve “Hadramut hududu (s. 66)” uzam olarak kullanılmıştır. Yemen uzamı metnin başlangıç durumunu gösterirken, Hadramut hududu ise sonuç durumunu belirtmek için seçilmiştir. Metindeki uzamlar gerçek dünyada var olmalarına karşın, kurgusal dünyaya ait şekilde aktarılmışlardır. Bunun sebebinin ise metnin daha gerçekçi anlatılması olarak gösterilebilir.

Zamansallaşma: Metinde zaman “on iki gün yol aldıktan sonra (s. 66)” ve “on gün (s. 68)” sözceleriyle belirtilmiştir. İkiye ayrılmış olarak kullanılan zamanın, başlangıç ve sonuç durumunu gösterdiği dile getirilebilir. Öykü geçmiş zaman olarak anlatılmasına karşın, hangi zaman aralığında geçtiği tam olarak belirtilmediğinden, kurgusal dünyaya ait bir zaman vardır.

Oyunculaşma: Öyküdeki kişiler asker, emir, emirin veziri ve kocakarı olarak karşımıza çıkmaktadır. Asker, aldığı görevi yerine getirmek ve geri dönmek istemektedir. Bu sebeple geldiği yerdeki tehlikelerden korunmak için elinden geleni yapmıştır; ancak karşısına çıkan çıban engelini geçemediğinden, bir süre daha orada kalıp, iyileşmeyi beklemiştir. Yaşadıklarını başkalarına anlatmasından idrak edeceğimiz üzere görevini başarıyla tamamlayarak, hayatına devam etmiştir. Askerin görevini yerine getirme isteği, anlatının ortaya çıkmasında etkilidir. Emir ve emirin veziri ise misafirlerini en iyi şekilde ağırlamak, sorunsuz şekilde geri döndürmek istemektedirler. Unvanları gereği bunu yapmaya çalışan emir ve veziri, özneye yardımcı olmalarına karşın, tehlikeyi engelleyememiştir. Kocakarı ya da cadı olarak adlandırılan oyuncu ise çıbanla nasıl mücadele edeceğini bilmesinden ve bunu özneye anlatmasından ötürü yardımcı rolünü layıkıyla yerine getirmiş, anlatının tamamlanmasını sağlamıştır.

Anlatsal Düzey

Metinde Yemen Vali ve Kumandanı İzzet Paşa (G), emrindeki askere (Ö) bir bölgeye gitmesini ve gittiği bölgedeki yöneticilerle dostluk kurarak geri dönmesini (N) istemiştir. Sözleşmeye göre özne görevini yerine getirecek ve oradaki münasebeti sağlayarak, geri dönecektir.

Verilen görevden hareketle ortaya çıkan anlatı izlencesi ise göstergebilimsel olarak $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)]$ şeklinde gösterilir. Başlangıç durumunda özne, nesnesine ulaşmış değildir; buna rağmen anlatının sonunda karşısına

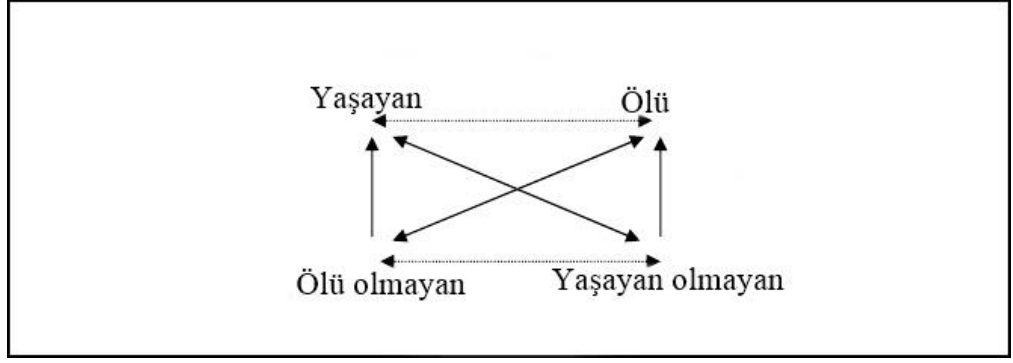
çıkan engeli aşarak, görevini tamamladığı görülmektedir. Bu sözleşmeden hareketle ortaya çıkarılacak eyleyenler şeması ise aşağıdaki gibidir.

Gönderici (Sender) İzzet Paşa	NESNE (Object) Görevini tamamlamak	YARARLANAN (Receiver)
YARDIMCI (Helper) Emir Vezir Cadı/Kocakarı	ÖZNE (Subject) Asker	ENGELLEYEN (Opponent) Çıban

Anlatı izlencesi ve eyleyenler şemasından hareketle oluşan anlatsal şema, öznenin başarısıyla sonuçlanmıştır. Özne aldığı görevi yerine getirmek üzereyken, karşısına çıban (E) engeli çıkmıştır. Bir öznenin başarılı sayılabilmesi için bilgi, istek ve güç eksenleriyle donanması gerekmektedir. Özne, güç ve istek sahibiyken karşısına çıkan çıban engelini geçmek adına yeterli bilgiye sahip değildir. Burada devreye giren Cadı (Y3) ise kendisine yereli bilgiyi vermiş, özne yapması gereken tedavi yöntemini uygulayarak, görevini yerine getirmiştir. Sonuç durumunda öznenin başarılı olduğu, hikâyeyi başkalarına aktarmasıyla gün yüzüne çıkmaktadır.

Temel Yapı

Metnin temel yapısının “yaşam ve ölüm” üzerine kurulduğu söylenebilir. Anlatıda yönetici olarak bölgeye giden ve bölgeyi denetleyen birinin, sonucu ölüme giden bir durumda nasıl çaresiz kaldığı ele alınmaktadır. Ölümle burun buruna kalan birinin “10 gün kıvıldamadan yatmak (s. 68)” ve “kafasına bağlı ince ipi koparmamak (s. 68)” gibi zor görevleri yerine getirebildiği görülmektedir. Üstelik bu görevlerin sonucunun doğru çıkıp çıkmayacağı kesin değilken bile özne bunları yapmayı göze almıştır. İşte bu ikilik ise göstergibilimsel dörtgen üzerinde aşağıdaki gibi gösterilir.

Metnin temel yapısında, yaşam ve ölüm arasında bir git gel yaşanmasına karşın, tam bir dönüşüm sergilendiği dile getirilemeyebilir. Haliyle göstergebilimsel dörtgen üzerinde bir dönüşüm şeması konulmak mümkün olmayabilir. Metinde özne ölmek üzere olmasına karşın ölmemiş ve başlangıç durumundaki pozisyonunu korumuştur.

13. “Kaçak” Metninin Çözümlemesi

“Kaçak” metni yüzey yapıda incelendiğinde dört kesite ayrıldığı görülmektedir. Öznenin yakalanıp esir kampına getirilmesi ilk kesiti ve başlangıç durumunu anlatır. İkinci kesitte özne kaçarak, memleketine dönmeye çalışır, sözleşme gerçekleştirilir. Üçüncü kesitte özne yardım alarak görevini tamamlamaya yaklaşır. Dördüncü kesit ise sonuç durumunu gösterir.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde birçok farklı uzam kullanılmıştır. Bu uzamlar, “Sibirya (s. 70)”, “Çin hududu (s. 70)”, “Muş (s. 70)”, “Tiflis (s. 70)”, “köyümsü bir kasaba (s. 71)”, “İenseisk (s. 71)”, “Angara Irmağı (s. 71)”, “Çin (s. 71)”, “Amerika (s. 71)”, “Kıryurd (s. 72)”, “Ebu Hemal (s. 75)”, “Şam badiyesi (s. 75)” olarak sayılabilir. Muş’tan başlayarak Sibirya’ya uzanan ilk uzamlar başlangıç durumunu gösterirken, Şam Çölü ise sonuç durumunu ortaya çıkarmaktadır. Metindeki uzamlar, diğer hikayelere benzer şekilde gerçek dünyada var olmalarına karşın, metnin kurgusu içerisinde kalmışlardır.

Zamansallaşma: Zaman anlatıda “Noel gecesi (s. 70)”, “bir bahar günü (s. 70)”, “yetmiş ikinci günüydü (s. 71)”, “sabaha karşı (s. 74)”, “gece (s. 74)”, “karlı geceyi anlattığı o gün (s. 75)” sözceleriyle gösterilmiştir. Bahar aylarından Noel gecesi yani 25 Aralık’a kadar geçen süre başlangıç durumunu göstermektedir. Noel gecesinden

sonra Şam'a kadar uzanan zaman ise sonuç durumunu aktarmaktadır. Metnin zamanı, uzama benzer şekilde kurgusal dünyaya aittir.

Oyunculaşma: Kaçak metninde oyuncular Türk zabiti ve Alman aile olarak gösterilebilir. Türk zabiti yakalandıktan sonra kaçarak, tekrar savaşa katılmak istemektedir. "Kaçmak için kanat bile kâfi gelmeyen (s. 71)" bir durumu bertaraf ederek, karşısına çıkan bütün engelleri aşmıştır. Sonuç durumunda Şam'a gelmesinden ve burada hikayesini anlatmasından, başarılı olduğu görülmektedir. Alman aile ise Türk zabiti ile benzer bir durumdadır. "Rus ordusunun Pomeranya'dan esir edip (s. 74)", çok uzak bir yere sürdüğü aile, benzer duruma düşen Türk zabatine yardım ederek, hayatta kalmasını sağlamışlardır. Türk zabiti ve Alman ailenin özelliklerinin, anlatının ortaya çıkmasında etkili oldukları dile getirilebilir.

Anlatsal Düzey

Metinde delilik, gençlik, vatan hasreti ve intikam ateşi (G) aracılığıyla Türk zabiti (Ö) arasında sözleşme yapılmıştır. Sözleşme uyarınca Türk zabiti esir tutulduğu yerden kaçacak ve savaşa tekrar katılarak (N), ülkesine hizmet edecektir.

Sözleşme açısından ele alındığında metnin anlatı izlencesi göstergebilimsel olarak $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)]$ şeklinde gösterilir. Metinde özne başlangıç durumunda nesnesine ulaşmaktan çok uzaktır. Buna rağmen aldığı yardımla edinç durumundan edim durumuna geçen özne, sonuç durumunda nesnesine ulaşmıştır. Sözleşme açısından metin ele alındığında karşımıza çıkan eyleyenler şeması ise hemen aşağıdaki gibidir.

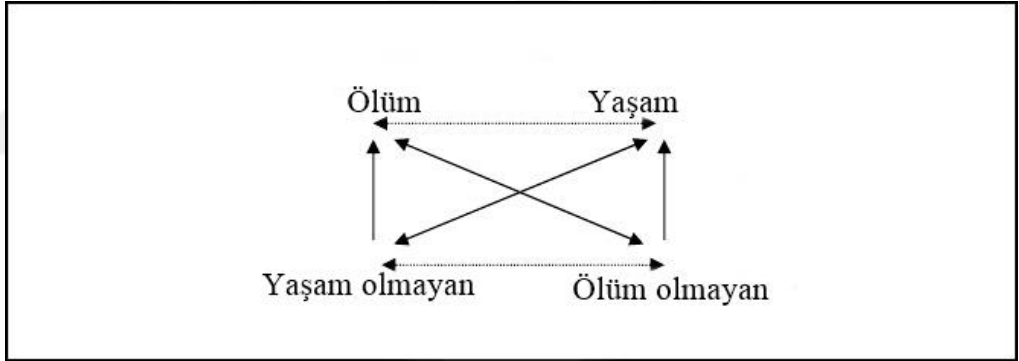
Gönderici (Sender) Delilik, gençlik, vatan hasreti, intikam ateşi	NESNE (Object) Savaşa katılmak	YARARLANAN (Receiver)
YARDIMCI (Helper) Alman Aile Kırgız Atı	ÖZNE (Subject) Türk zabiti	ENGELLEYEN (Opponent) Coğrafya, Rusya

Anlatsal şema öznenin başarısı ile sonuçlanmıştır. Herhangi bir anlatıda öznenin başarılı olabilmesi için bilgi, istek ve güç eksenleriyle donanması

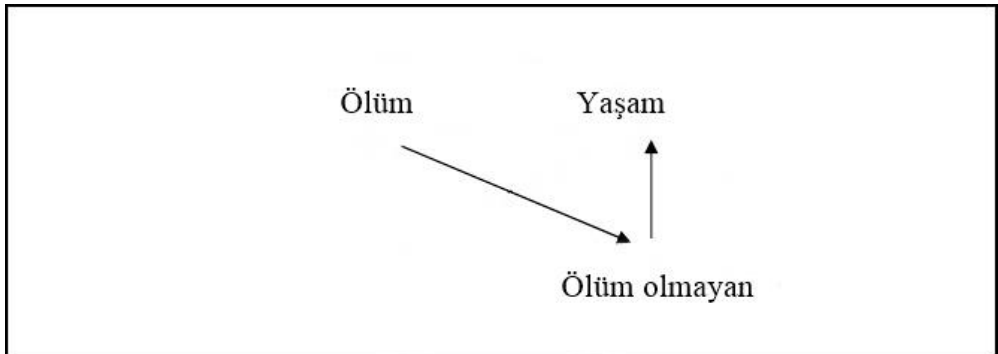
gerekmektedir. Kaçak metninde öznenin nesnesine ulaşmak için yeterli isteği ve bilgisi bulunmaktadır. Buna rağmen nesnesine ulaşmak için gerekli olan gücü, “atının açlıktan ve yorgunluktan ölmesi (s. 71)” sonucunda kaybetmiştir. Yardımcı eyleyen rolünde olan Kırgız Atı, olmadan yoluna devam eden özne, coğrafya engelini geçmek için yeni bir yardımcı aramaktadır. Burada karşısına çıkan Alman aile, yardımcı eyleyen rolünü üstlenmiş, “yedirip, yatırıp, doyurdukları (s. 74)” özneyi gerekli güce kavuşturmuşlardır. Tekrar yola koyulan öznenin nesnesine ulaştığı ise “Şam badiyesinde (s. 75)” bulunan “Ebu Hemal (s. 75)” bölgesinde “kaymakam (s. 75)” ile buluşmasından anlaşılmaktadır.

Temel Yapı

Metinde ana izlek olarak “yaşam ve ölüm” ikiliği seçilmiştir. Yazar metni bu ikilik üzerine kurmuş ve geliştirmiştir. Esir düşen özne ölüden farksızdır. Keza öznenin kurduğu “ölümü beklemeye başladık (s. 71)” cümlesi, öznenin durumunu bizlere göstermektedir. Metnin üzerine kurulduğu temel yapı ise göstergebilimsel dörtgen üzerinde aşağıdaki gibi gösterilebilir.

Hemen yukarıda söylediğimiz gibi özne metnin başlangıç durumunda “ölüm” durumundadır. Ölümü bekleyen özne, kaçma girişimiyle kendini kurtarmayı denemiştir. Buna rağmen atının pes etmesinden sonra ölü ile yaşayan arasında bir noktaya gelmiştir. Aldığı yardım sonrasında yaşamına devam edenin öznenin gösterdiği bu dönüşüm ise aşağıdaki gibidir.

14. “Güneş” Metninin Çözümlemesi

“Güneş” metnini yüzey yapısında incelediğimizde, karşımıza dört farklı kesit çıkmaktadır. İlk kesitte sözleşmenin planı yapılmakta ve başlangıç durumu aktarılmaktadır. İkinci kesitte sözleşme gerçekleştirilmekte, üçüncü kesitte ise edinç durumundan edim durumuna geçilmektedir. Dördüncü kesitte ise sonuç durumu aktarılmaktadır. Bunlarla birlikte sonuç durumunun anlatının başındaki “hikâye anlatma” kesitini de kapsadığı unutulmamalıdır. Özne sonuç durumunda görevini gerçekleştiremediğinden, eksik özne olarak anlatıyı tamamlamıştır.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde uzam, “Şam – Bağdat arası (s. 76)”, “Arabistan (s. 76)”, “Sana (s. 77)”, “Ahırkapı (s. 77)”, “Fellaha (s. 77)”, “Yemen (s. 78)”, “Hudeyde (s. 78)”, “Ermek Nehri (s. 78)”, “Medine yolu (s. 78)”, “Yenburg (s. 78)”, “Necef (s. 78)”, “Nefudi Çölü (s. 78)”, “Delil (s. 79) olarak belirtilir. Özne, İstanbul’dan başladığı yolculuğunda önce vapurla Marmara’ya, oradan Mısır’a ve Yemen’e ulaşmaktadır. Yemen’den sonra Kuzey Yemen’den Necef bölgesine gitmekte ve burada görevine ulaşmayı denemektedir. Sonrasında ise yine Arap Yarımadası’nda, Şam – Bağdat arasında yolculuk etmektedir. Bütün bu uzamlar yüzey yapıda gösterilmektedir. Gerçek dünyaya ait olan bu uzamlar ise sadece gönderme yapmakta kullanılmış olup, kurgusal dünyaya aittirler.

Zamansallaşma: Metinde zaman, “Umumi Harpte (s. 76)”, “bir ay süren (s. 77)”, “kasım sonu (s. 78)”, “haftalarca süren (s. 78)”, “üç dört gün olmuştu (s. 79)”, “bir akşam üstü (s. 79)”, “kırk gün kırk gece (s. 81)”, “San’a’ya getirdikleri zaman (s. 81)”, sözceleriyle belirtilmiştir. İstanbul’da kasım ayının başında başlayan yolculuk, ayın sonunda Yemen’de bitmiştir. Burada süren birkaç haftalık araştırmadan sonra, çöle doğru yolculuk başlamış, dört gün kadar sonra öznenin Sana’ya geri dönmesiyle sonlanmıştır. Metinde zaman başlangıç ve sonuç durumlarını göstermek için kullanılmıştır. Öykü geçmiş zamanda anlatılmış, zaman gerçekliği artırma adına gerçeğe gönderge yapacak şekilde kurgusal dünyanın içinde kalmıştır.

Oyunculaşma: Metinde kişiler Osmanlı zabiti, Emir Sadun ve anlatıcıdır. Osmanlı zabatine verilen görev, Emir Sadun’a ulaşmasıdır. Zabıt ise görevini tam anlamıyla yerine getirmek için elinden geleni yapacak güçtedir; ancak karşısına çıkan coğrafi zorluklara karşı yenilmiştir. Emir Sadun’un gerçekten olup olmadığı bilinmemektedir. Anlatıcının yanındaki kişilerden bir tanesinin sorduğu soru ise sonuç

durumunun oluşmasını sağlamış, bütün hikâyenin doğru olup olmadığını gün yüzüne çıkarmıştır. “Sizi güneş çarpmış (s. 81)” sözcüsüne kadar öznenin hikayesinin gerçek olduğu düşünülürken, bu sözcüden sonra yaşananların müspet bitmediği görülmüştür. Metinde oyuncular, kurgusal dünyaya ait olmalarına karşın, görevlerinin, yaşadıkları yerlerin belli olması sebebiyle gerçek dünyayla ilişki içindedirler.

Anlatısal Düzey

Metinde devlet (G) ve zabıt (Ö) arasında sözleşme yapılır. Sözleşmeye göre iki heybe dolusu altın Emir Sadun’a (N) ulaştırılacaktır.

Yapılan sözleşme açısından bakıldığında anlatıcı izlencesi, göstergebilimsel olarak $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ belirlenir. Metnin öznesi başlangıç durumunda nesnesine ulaşmamış durumdadır. Sonuç durumunda ise karşısına çıkan engelleri aşamaması sebebiyle değer nesnesine ulaşamadığı görülmektedir. Bu sözleşmenin eyleyenler şeması üzerinde gösterilmesi ise aşağıdaki gibi olur.

Gönderici (Sender) Devlet	NESNE (Object) Emir Sadun	YARARLANAN (Receiver) Emir Sadun
YARDIMCI (Helper) Askerler	ÖZNE (Subject) Osmanlı zabiti	ENGELLEYEN (Opponent) Coğrafya, Aslan hücumları, Maymun istilası, Yabani kabileler, Güneş

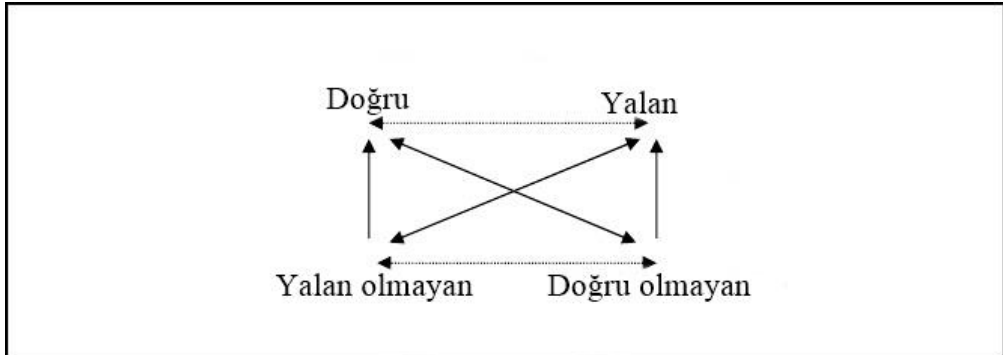
Anlatısal şema, işlemci-edici öznenin başarısızlığıyla sonuçlanmıştır. Öznenin başarılı sayılabilmesi için öznenin istek-bilgi-güç eksenini ile donanması gerekmektedir. Özne görevi almasıyla istekli olduğunu göstermiştir; ancak görevi yerine getirecek yeterli bilgisi yoktur. Bilgi eksikliği ise Emir Sadun’un nerede olduğunun bilinmemesinden kaynaklanmaktadır. Yapılan aramalar sonrasında yerin tespit edilmesinden sonra özne yeterli bilgiyle donanmış ve yola çıkmıştır. Nesnesine

ulaşmak için ilerleyen özne, bu sefer karşısında zorlu coğrafya, çeşitli saldırılar ve psikolojik buhranlar bulmuştur.

Özne ilk aşamada yaşadıklarını görevini tamamladığı şeklinde anlatmıştır. Emir Sadun'a ulaşan, burada kırk gün kırk gece süren bir eğlence içerisine girdiğini söyleyen öznenin, aslında görevini yerine getirmediği, hikâyenin başında ve sonunda yer verilen dinleyiciler sayesinde gün yüzüne çıkmıştır. Hikâyenin başında ve sonunda yer alan otokar, aslında sonuç durumunu göstermektedir. Burada bulunan dinleyicilerden bir tanesinin "sizi güneş çarpmış" cümlesini kurmasından sonra öznenin, "Evet, beni San'a'ya getirdikleri zaman yatağımın başına üşüşen doktorlar da öyle söylemişlerdi (s. 81)" demesi, hikâyenin hayalden ibaret olduğunu bizlere göstermektedir. Öznenin başarısız olduğunun fark edilebilmesi adına sonuç durumu, hikâyenin sonundan otokardaki zamana kadar yayılmıştır. Öznenin görevini tamamlayamaması, onu eksik özne durumuna getirmiştir.

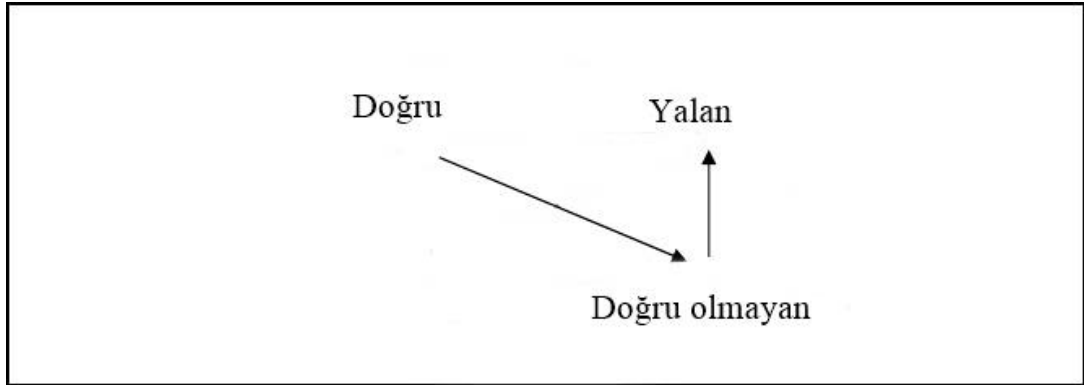
Temel Yapı

Metnin ana izleği "doğru ve yalan" üzerine kurulmuştur. Anlatı boyunca başkişinin dile getirdiği hikâyenin doğru olduğu düşünülmesine karşın, anlatının sonunda bunun tam tersi bir olayla karşılaşılır. Yukarıda bahsettiğimiz gibi anlatının sonuç durumunda verilen "Güneş çarpması" diyalogu, gerçeği açığa çıkarmıştır. Bu açıdan anlatıya bakıldığında ana izlek göstergebilimsel dörtgen üzerinde aşağıdaki gibi gösterilebilir.

Başlangıç durumunda anlatılan hikâyenin "doğru" olduğu düşünülmektedir. Bahsedilen uzamların gerçekten bulunması, devlet kurumlarının adının geçmesi doğruluk hissiyatını güçlendirmiştir. Fakat, "aslan hücumlarına mı uğramadık, maymun istilasına mı? Putperest kalmış yabancı kabilelerle mi vuruşmadık, granit dağlar arasında mı çevrilip kalmadık... Neler de neler (s. 79)" cümlesinden sonra hikâyenin gerçek olmadığı düşünülmeğe başlanmıştır. Sonuç durumunda bahsedilen

“Güneş çarpması” ise doğruluk durumunu ortadan kaldırmıştır. Bu dönüşüm ise aşağıdaki gibi gösterilir.

15. “Hülle” Metninin Çözümlemesi

“Hülle” metnini değerlendirdiğimizde karşımıza dört farklı kesit çıkmaktadır. İlk kesit, öznenin Şam’da dolaşmasıyla başlamaktadır. Bu kesitte başlangıç durumu aktarılırken, sözleşmenin planı yapılmaktadır. İkinci kesitte gönderici ile özne biraya gelir ve sözleşme gerçekleştirilir. Üçüncü kesitte özne görevi gerçekleştirmek adına gerekli yardımı alarak, bilgiyi edinir, edinç aşamasından edim aşamasına geçer. Dördüncü kesit ise hikâyenin başında ve sonunda yer alır. Sonuç durumunu oluşturan dördüncü kesit, *Memleket Hikayeleri* arasında yer alan birçok metinde görüldüğü gibi hikâyenin hem sonunu hem başını oluşturur.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metinde uzam “Şam (s. 82)”, “Şam evi (s. 84)”, “Kaâ (s. 85)” olarak gösterilmektedir. Şam uzamı başlangıç durumunu gösterirken, ev sonuç durumunun oluşmasına vesile olmuştur. Metindeki uzamlar gerçek dünyaya ait olmalarına karşın, kurgusal dünyanın parçası halindedirler.

Zamansallaşma: Metinde zaman “kırk sene (s. 87)”, “bir ikindi üstü (s. 83)”, “bir hafta (s. 83)”, “ezandan yarım saat sonra (s. 84)”, “yarın (s. 85)” gibi sözcelerle ifade edilmiştir. Öznenin Şam’da bulunduğu ilk hafta başlangıç durumunu aktarır. Göndericiden görevi almasından sonraki gece ve sonrasındaki kırk sene ise sonuç durumunu göstermektedir. Öykünün geçtiği zaman aralığı tam olarak belirtilmemekle birlikte, öykü geçmiş zamanda anlatılır. Uzamla aynı olmak üzere zaman da kurgusal dünyaya aittir.

Oyunculaşma: Metindeki kişiler Genç adam (Ö), yaşlı kadın (G), evlenmek isteyen kadın (Y) olarak gösterilebilir. Anlatının değer nesnesi ise sahte evlilik yapmak yani hülle nikahı (N) olarak resmedilmiştir. Genç adam, yaşından hareketle macera arayışı içindedir. Bir haftadır bulunduğu, kimseyi tanımadığı şam'da kendisine yeni maceralar aramaktadır. Genç adamın bu yapısı, kendisine verilen görevi kabul etmesine yol açmıştır. Yaşlı kadın ise konu komşunun görmemesine dikkat ettiği, dedikodulara mâni olmak istediği için yabancı birini aramaktadır. Bu sebeple görevi anlatıdaki özneye vermiştir. Nikahın gerçekleşmesiyle gerçek kocasına geri dönecek olan kadın ise hikâyede yararlanan konumundadır. Hikayedeki oyuncuların özellikleri, anlatının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Anlatısal Düzey

Metinde yaşlı kadın (G), genç adam (Ö) bir görev vererek, akşam kendilerine misafir olmasını istemiştir. Buradaki misafirliğin altında yatan neden ise daha sonra ortaya ıkmiş ve göndericinin asıl görevinin hülle nikahı (N) olduğu anlaşılmıştır. Özne, eyleyenler şemasında yararlanan konumunda olan kadın ile nikah kıyarak, gerçek evliliğine dönmesini sağlama görevini üstlenmiştir. Burada alınan fetva ve diğer görüşler de yardımcı konumundadır.

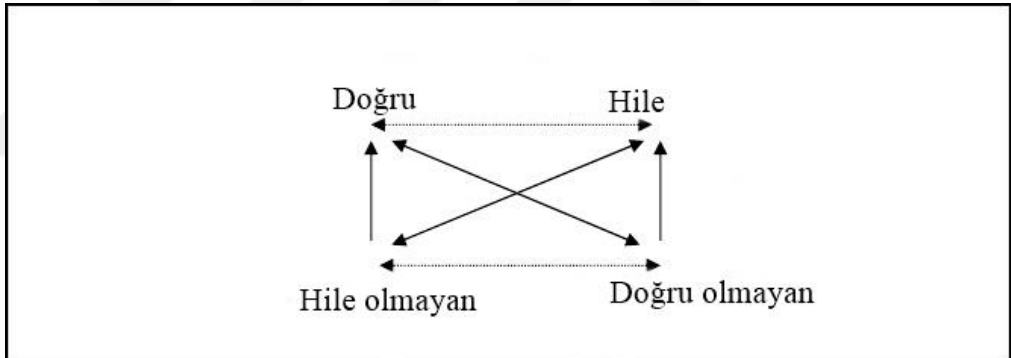
Metnin anlatı izlencesine göstergebilimsel olarak $Aİ=[Ö \rightarrow (Ö \wedge N)]$ $Aİ=[Ö \rightarrow (Ö \vee N)]$ şeklinde gösterilir. Başlangıç durumunda özne aldığı görevi gerçekleştirmekten uzak olmasından ötürü, nesnesinden ayrıdır. Sonuç durumunda ise nesnesine ulaşmıştır ve görevi yerine getirmiştir. Yapılan sözleşmeye göre hikâyeye yaklaşıldığındaysa aşağıdaki gibi bir eyleyenler şeması görülr.

Gönderici (Sender) Yaşlı kadın	NESNE (Object) Hülle	YARARLANAN (Receiver) Evlenen kadın
YARDIMCI (Helper) Fetva	ÖZNE (Subject) Genç adam	ENGELLEYEN (Opponent) Dini yasaklar

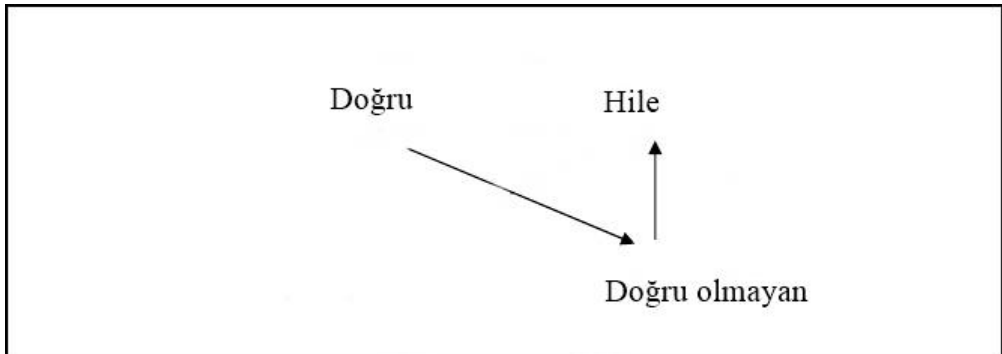
Anlatısal şema, öznenin başarısı ile sonuçlanmıştır. Bir anlatıda öznenin başarılı sayılabilmesi için bilgi, istek ve güç eksenleriyle donanmış olması gerekmektedir. Özne başlangıç durumunda görevi yerine getirmek için yeterli isteğe sahiptir; ancak görevi yapmak için yeterli bilgisi ve gücü yoktur. Görevi tam anlamıyla öğrenmesi ve yapılacak görevin herhangi bir dini sıkıntısı olmadığını öğrenmesiyle bilgi ve güç eksenleriyle donanmıştır. Böylece özne anlatıyı güçlü özne olarak bitirmiştir. Öznenin 40 yıl boyunca anlatacak hikayesinin olması ise ödül olarak nitelendirilebilir.

Temel Yapı

Metnin ana izleğinin “doğru” ve “yanlış/hile” üzerine kurulduğu söylenebilir. Hikâyede dinen doğru görünmesine karşın, akla yatkın olmayan bir nikah anlatılmaktadır. Bu durumdan bakıldığında öznenin, öncelikle bunun doğru olmayacağını ve yapılacağını düşünmesi, sonrasında ise alınan fetvanın varlığından haberdar olup, doğru bulmamasına karşın bu hileye karışması, göstergebilimsel dörtgen üzerinde aşağıdaki gibi gösterilebilir.

Metinde hemen yukarıda bahsettiğimiz üzere özne doğru, doğru olmayan ve hile şeklinde bir dönüşüm göstermektedir. Öznenin hikayesini anlatması, hikâyenin gerçekliğini sorgulamamıza yol açmış ve yine benzer bir dönüşümün var olup olmadığını düşünmemizi sağlamıştır. Metindeki dönüşüm ise göstergebilimsel dörtgen üzerinde aşağıdaki gibi gösterilir.

16. “İstanbul” Metninin Çözümlemesi

“İstanbul” metni değerlendirildiğinde, dört kesite ayrıldığı görülebilir. İlk kesitte başlangıç durumu ve yapılacak sözleşmeye dair plan yer alır. Üçüncü kesitte özne aldığı görevi gerçekleştirmek adına edim durumundan edinç durumuna geçer. Dördüncü kesitte ise sonuç durumu verilmektedir. Anlatıyı özne başarısızlıkla sonuçlandırmış ve eksik özne konumuna düşmüştür.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: “Çöl şehri (s. 90)”, “Mezopotamya’nın yeni kurulmuş askeri merkezi (s. 90)” ve “İstanbul (s. 93)” uzam olarak kullanılmıştır. Yüzey yapıda gösterilen uzamlar kurmaca dünyaya ait olmalarına karşın, gerçek dünyaya gönderge yapar şekilde seçilmişlerdir. Özellikle ayrıntılı olarak tarif edilen İstanbul ve semtleri, bunun örneği olarak gösterilebileceği gibi bu kullanımın amacı metnin gerçeklik algısını yükseltmektir.

Zamansallaşma: “Haftalarca süren çetin petrol araştırmaları (s. 90)” ve “bunaltıcı gece (s. 90)” sözceleri, metnin zamanını göstermektedir. Metinde kadının ve ana karakterin dertleştikleri “bunaltıcı gece” sonuç durumunu, “haftalarca süren araştırmalar” ve öncesi ise başlangıç durumunu aktarmaktadır. Metindeki zaman da gerçeklik algısını yükseltmek amacıyla kullanıldığı gibi kurgusal dünyaya aittir.

Oyunculaşma: Metindeki oyuncular mühendis (Ö) ve kadın (Y) olarak gösterilebilir. Değer nesnesi ise özlem gidermek (N) olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlatının oluşmasında mühendisin (Ö) içinde bulunduğu durum önemlidir. Haftalardır petrol arayan ve bir çölün ortasında yalnız hisseden mühendis (Ö), kendisine yoldaş aramaktadır. Aynı durumda olan kadın (Y) ise uzun süredir oradadır ve İstanbul özlemi ile sürekli kendini oyalayacak uyuşturucular kullanmaktadır. Kadının bu durumu, sonuç durumunun ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Anlatısal Düzey

Metinde mühendisin arkadaşları (G), mühendise (Ö), kadın (Y) ile konuşarak özlem gidermesi (N) görevi vermişlerdir. Sözleşmeye göre mühendis, kadınla sohbet ederek, memleket özlemini gidermeye çalışacaktır.

Metindeki anlatı izlencesine göstergebilimsel olarak bakıldığında, karşımıza $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ şeklinde bir sonuç çıkmaktadır. Özne anlatının başlangıç durumunda nesnesinden ayrı olduğu gibi sonuç durumunda da ayrı kalmıştır.

Anlatı izlencesi ve yapılan sözleşme değerlendirildiğinde eyleyenler şeması aşağıdaki gibi olmaktadır.

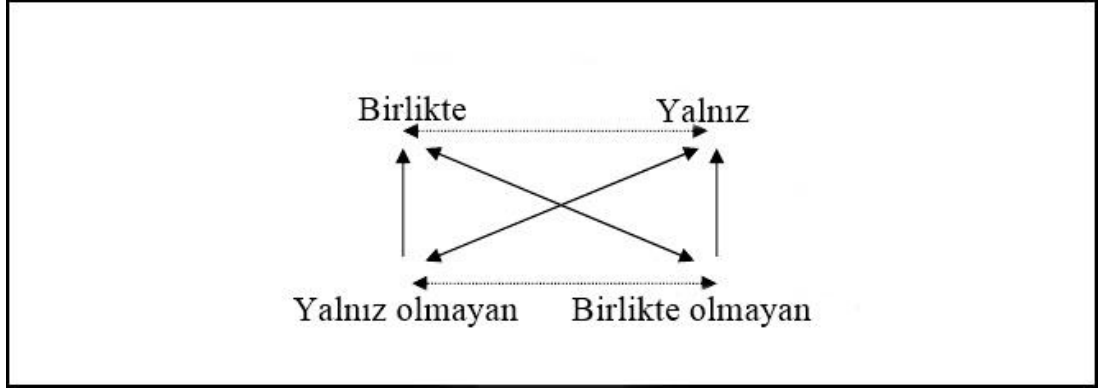
Gönderici (Sender) Arkadaşlar	NESNE (Object) Özlem giderme	YARARLANAN (Receiver) Kadın
YARDIMCI (Helper) Kadın Bira Uyuşturucu	ÖZNE (Subject) Mühendis	ENGELLEYEN (Opponent) Uzaklık

İstanbul metni değerlendirildiğinde, öznenin uzak kaldığı memleketine dair özlemine gidermek adına arayış içinde olduğu görülmektedir. Keza yanına gittiği kadının da böyle bir durumu vardır; ancak belirtilmeyen bir sebeple İstanbul'a yani memleketine dönmesi yasaklanan kadın, sadece sohbet ederek memleketine geri dönemeyeceğinden, uyuşturucu ve alkol kullanmaya başlamıştır. Metindeki anlatsal şemanın, mühendisin (Ö) başarısızlığıyla sonuçlanmıştır. Öznenin herhangi bir metinde başarılı sayılabilmesi için istek, bilgi ve güç eksenleriyle donanması gerekmektedir. Başlangıç durumunda mühendis (Ö), nesnesine ulaşmak için yeterli bilgi ve isteğe sahip olmasına karşın, sonuç durumunda bunu başaracak gücü ulaşamayarak, eksik özne konumuna düşmüştür. Öznenin de içi uyuşturucu dolu şişeyi alması ve kullanması ise eksik öznenin sonuç durumunda yaşadığı cezalandırma olarak gösterilebilir.

Temel Yapı

Metinde ana izlek olarak “birlikte ve yalnız” ikiliği kullanılmıştır. Memleketlerinden çeşitli sebeplerle uzak kalan iki karakter, bu özlemi sohbet ederek gidermeye çalışmışlardır. Sohbetten sonra devreye “bira (s. 92)” ve “toz (s. 93)” olarak adlandırılan uyuşturucu madde girmesine rağmen, iki karakter de istediklerine ulaşamamışlardır.

Metnin üzerine kurulduğu temel fikirsel çatışma ise göstergebilimsel dörtgen üzerinde aşağıdaki gibi gösterilir.

17. “Dişçi” Metninin Çözümlemesi

“Dişçi” metninin yüzey yapısında ele alındığında iki farklı planı olduğu görülmektedir. İlk planda yaşanan olaylar hikâye edilirken, ikinci planda savaş döneminde vuku bulanlar aktarılmaktadır. Her iki plan da dört kesite ayrılır ve kesitler anlatının başlangıç durumunu, sözleşmeyi, edim ve edinç aşamaları ile sonuç durumunu gösterir.

Söylemsel Düzey

Uzamsallaşma: Metnin ilk planında uzam, “üç devletin hudut kavşağında (s. 95)”, “bir çiftlik binası (s. 95)”, “ocaklı oda (s. 95)” olarak gösterilir. İkinci planda ise “Suriye (s. 96)”, “Anadolu yolu (s. 96)”, “Lebüvve Boğazı (s. 96)”, “köyler (s. 98)” sözceleriyle belirtilmiştir. İlk planda uzam muğlak kalmasına karşın, ikinci planda tam olarak söylenerek, hikâyenin gerçekliği artırılmıştır. Uzam metinde kurgusal dünyaya aittir.

Zamansallaşma: “Ceylan avı dönüşü (s. 95)” ve “Harp sonu (s. 96)” metnin zamanını göstermektedir. Her iki zaman da izlencelerin başlangıç durumunu ortaya koymak için söylenmiş, metnin kurgusu içerisinde kalmıştır.

Oyunculaşma: Metinde oyuncular anlatıcı, dişçi, ev sahibi, jandarma teğmeni, gümrük müdürü, ziraat memuru ve Bedeviler olarak tespit edilebilir. Anlatıcı, yeni girdiği bir ortamda çevresindekiler hakkında bilgi almak istemektedir. Meraklı yapısı ilk planın gün yüzüne çıkmasını sağlamıştır. Ev sahibi, jandarma teğmeni, gümrük müdürü ve ziraat memuru ise ilk planda hikâyenin anlatılmasına yardımcı olmuşlardır. Dişçi ise başından birçok badire geçmiş, savaş sırasında “mektepe, medrese görmüş bir başçavuş (s. 96)” olarak anlatılmıştır. Savaş sırasında bozguna uğrayan ordu içerisinde yurduna geri dönmek isteyen Dişçi, karşısına çıkan Bedeviler karşısına çaresiz kalarak, “üç dişini (s. 98)” kaybetmiştir. Ağır yara almasına karşın hayatta kalmayı

başaran Dişçi, sonrasında intikam almak üzere harekete geçmiştir. Metnin sonunda ise intikamını almıştır. Bedevi olarak adlandırılan grup ise tüm anlatıda engelleyici rolündedirler.

Anlatısal Düzey

Metnin ilk planında anlatıcı (G1) aracılığıyla Dişçi (Ö1) arasında sözleşme yapılmıştır. Bu sözleşmeye göre dişçi lakabının sırrı (N) açıklanacaktır. İlk planın anlatı izlencesine göstergebilimsel olarak $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)]$ olduğuna göre; özne başlangıç durumunda nesnesine ulaşmaktan uzaktır. Yardımcı eyleyenler sayesinde olayları anlatmaya başlayan özne, sonuç durumunda ise nesnesine ulaşmıştır. Bu durum eyleyenler şeması üzerinde aşağıdaki gibi gösterilir.

Gönderici (Sender) Anlatıcı	NESNE (Object) Lakabın anlamı	YARARLANAN (Receiver) Anlatıcı
YARDIMCI (Helper) Jandarma teğmeni, ev sahibi, ziraat memuru, gümrük müdürü	ÖZNE (Subject) Dişçi	ENGELLEYEN (Opponent)

Metnin ikinci planında ise yaşanan olaylar yer almaktadır. Bu planda özne kendisiyle sözleşme yaparak, nesnesini intikam almak (N) olarak belirlemiştir. Sözleşme uyarınca Dişçi (Ö2), kaybettiği dişlerinin intikamını, başkalarının dişlerini sökerek alacaktır. Bu planın anlatıcı izlencesi ise göstergebilimsel olarak $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \vee N)]$ $A\dot{I}=[\ddot{O} \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)]$ olarak gösterilebilir. Yine özne başlangıç durumunda nesnesinden ayrı olan özne, sonuç durumunda nesnesine kavuşmuştur. İkinci planın eyleyenler şeması ise aşağıdaki gibidir.

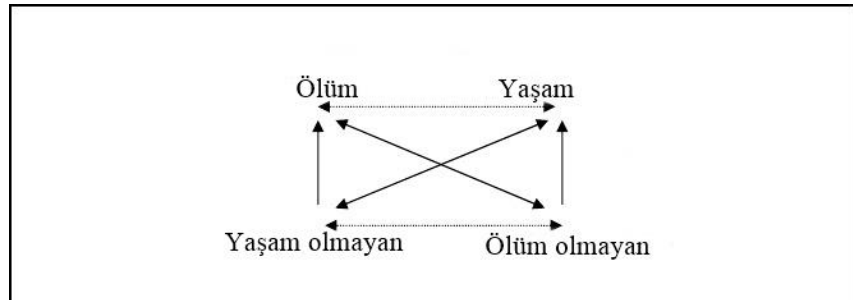
Gönderici (Sender) Dişçi	NESNE (Object) İntikam almak	YARARLANAN (Receiver)
YARDIMCI (Helper) Ev sahibi, bölge halkı	ÖZNE (Subject) Dişçi	ENGELLEYEN (Opponent) Bedeviler

Her iki planda da anlatı öznenin başarısıyla sonuçlanmıştır. İlk planda lakabının anlamını açıklayan Dişçi (Ö), ikinci planda da intikamını almıştır. Böylece her iki öznenin de bilgi, istek ve güç eksenleriyle donanarak, anlatıyı başarılı şekilde sonuçlandırdıkları söylenebilir.

Temel Yapı

Metnin temel yapısı, “ölüm ve yaşam” ikiliği üzerine kurulmuştur. Anadolu yolunda hayatını kurtarmak için kaçan askerlerin karşısına çıkan “sekiz on Bedevi (s. 97)”, öznenin yanındaki herkesi öldürmüş, özneyi ise öldü diye düşünerek hayatta bırakmıştır. Bir şekilde hayatta kaldıktan sonra memleketine kaçmayı başaran özne, yine Bedevi tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu durum anlatıda şöyle ifade edilmiştir: “Ecnebler üzerimize ara sıra, Bedevi müfrezelerini de saldırtıyorlardı. Bunlar da köylerimizi soyuyorlar, çoluk çocuğumuzu kesiyorlardı. Sağ yakaladıklarımızı -sonradan öğrendim- bizim "dişçi" yere yatırıyor, göğüslerine çöküyor, eline geçirdiği bir koca dülger kısı kacıyla ağızlarından sağlam bir diş çekip koparmadan yakalarını bırakmıyormuş! (s. 98 – 99)”

Metnin temel yapısında yer alan ve bütün anlatının üzerine kurulduğu bu temel ikilik ise göstergibilimsel dörtgen üzerinde aşağıdaki gibi gösterilir.

SONUÇ

Göstergebilim, her dizgeyi anlamlı bir birim olarak kabul edip, bu birimlerin nasıl bir araya geldiklerini ortaya koymaya çalışır. Tezimizde amacımız ise Refik Halit Karay'ın otuz beş öyküsünün anlamsal olarak hangi parçalara ayrıldığını ve parçaların nasıl bir araya geldiklerini ortaya çıkarmaktı. Bunu yaparken, öznel yaklaşımları nesnel hale getirilmeye çalıştığımızdan, Greimas'ın göstergebilimsel metotlarını kullandık.

Greimas göstergebilimini elimizdeki malzemelere uygularken, her metni en az sayıda eyleyenler şemasıyla açıklamaya çalıştık. Böylece metinlerdeki oyuncuların eyleyenler şemasındaki temel görevlerini bularak, daha nesnel bir yaklaşım sergilemeyi uygun bulduk.

Yaptığımız inceleme sonucunda Refik Halit Karay'ın, “Şaka”, “Yılda Bir”, “Garip Bir Hediye”, “Bir Taarruz” ve “Çıban” metinlerini üç ana kesit halinde hazırladığı, mezkûr metinlerin dışında kalan otuz hikâyesini ise dört kesit kullanarak ortaya çıkardığı görülmektedir.

Söylemsel düzeyler yani yüzey yapılar da kullanılan uzamlar, zamanlar ve oyuncular konusunda metinlere yaklaşıldığında ise bütün metinlerin yüzey yapılarında yer alan öğelerin kurgusal dünyaya ait oldukları anlaşılmaktadır. Karay, uzamları genellikle gerçek dünyaya gönderge yapar şekilde kullanmış, gerçekte var olan mekanlara yer vermiştir. Metinlerin zamanları ise yine büyük ölçüde kaleme alındıkları döneme aittir. *Memleket Hikayeleri* metinlerini çoğunlukla 1913 – 1918 yıllarına çok da uzak olmayan zamanlarda yaşananlar anlatılır. *Gurbet Hikayeleri* metinlerinde ise zaman daha muğlaktır ve hangi dönemde geçtiğine dair tam ibareler verilmekten kaçınılmıştır.

Oyunculaşma konusunu ele aldığımızda ise Refik Halit Karay'ın karakterlerini, eyleyenler şemasındaki rollerine göre hazırladığı dile getirilebilir. Oyuncuların kişisel özellikleri ve eyleyenler şemasındaki rolleri benzerlik göstermektedir. Otuz beş hikâyenin neredeyse hepsi tanrı bakış açısı denilen ve anlatıcının her şeyden haberdar olduğu sıfır odaklayım (Günay: 2007, 141) kullanılarak ortaya çıkarılmıştır.

İncelediğimiz metinlerde genellikle gönderici eyleyeni somut kavramlardan oluşmaktadır. “Yatık Emine”, “Şeftali Bahçeleri”, “Koca Öküz”, “Vehbi Efendi'nin

Şüphesi”, “Sarı Bal”, “Küs Ömer”, “Cer Hocası”, “Garip Bir Hediye”, “Bir Taarruz”, “Garaz”, “Yara”, “Eskici”, “Antıkacı”, “Testi”, “Fener”, “Keklik”, “Akrep”, “Lavrens”, “Çıban”, “Güneş”, “Hülle”, “İstanbul” ve “Dişçi” metinlerde somut kavramlar gönderici eyleyeni rolünü üstlenmişlerdir. “Yatık Emine” ve “Dişçi” metinlerinde somut göndericiler ilk planda kendilerine yer bulurken, “Küs Ömer” metninde ise ikinci planda kullanılmıştır. Bu metinlerin dışında kalan “Şaka”, “Boz Eşek”, “Yatır”, “Komşu Namusu”, “Yılda Bir”, “Hakkı Sükût”, “Kuvvet Karşı”, “Ayşe’nin Talihi”, “Zincir”, “Gözyaşı”, “Köpek” ve “Kaçak” metinlerinde göndericiler soyut kavramlardır. “Yatık Emine” ve “Dişçi” metninde ikinci planda “Küs Ömer” metnindeyse ilk planda somut göndericilere yer verilmiştir. Soyut kavramların kullanıldığı metinlerde genellikle hisler ya da duygular gönderici eyleyeni konumuna gelmişlerdir. “Şeftali Bahçeleri”, “Koca Öküz”, “Sarı Bal”, “Cer Hocası”, “Ayşe’nin Talihi”, “Antıkacı” ve “Dişçi” metinlerinde ise gönderici ile özne eyleyenleri aynıdır.

Metinlerin nesnelere ele alındığında ise “Yatık Emine”, “Sarı Bal”, “Yatır”, “Yılda Bir”, “Kuvvete Karşı”, “Bir Taarruz”, “Şaka”, “Fener” ve “Güneş” metinlerinde somut nesnelere kullanılmıştır. “Sarı Bal” metninin her iki planında da nesne Sarı Bal isimli kadındır. “Şaka” metninde, üç oyuncuyu kapsayan özne, Despina isimli kadına ulaşmaya çalışmaktadır. “Güneş” metninin nesnesi Emir Sadun’dur. “Yatık Emine” metninin ikinci planında ise Emine, yemek nesnesini elde etmek için çaba gösterir. “Yatır” metninde hamamın işletilmesi, “Yılda Bir” metnindeyse cinsel birliktelik nesne görevi görmektedir. “Kuvvete Karşı” metninde “Amerikalı denizciler” nesneyken, “Bir Taarruz”da yine yemek nesne konumundadır. “Fener” metninin nesnesi başlığa benzer şekilde “fener”dir. Bunların dışında kalan bütün metinlerde ise soyut nesnelere ulaşılmaya çalışıldığı görülmektedir. “Yatık Emine”nin ilk planında nesne “maddi hayatın devamı”, “Şeftali Bahçeleri”nde “memlekete hizmet”, “Koca Öküz”de “işlerini halletmek”, “Vehbi Efendi’nin Şüphesi”nde “kandırmak”, “Küs Ömer”de “kadınlık görevlerini yerine getirmek” ve “en iyi olmak”, “Boz Eşek” metninde “vasiyetin yerine gelmesi”, “Komşu Namusu”nda “namus”, “Hakkı Sükût”ta “işçileri ölümlerden koruma”, “Cer Hocası”nda “hayatta kalma”, “Garip Bir Hediye”de “firçanın maddi değeri”, “Garaz”da “şartlara uyum sağlamak”, “Ayşe’nin Talihi”nde “namus”, “Yara”da “hayatta kalmak”, “Eskici”de “Hasan’ın hayatta kalması” ve “Hasan’ın mutluluğu”, “Antıkacı”da “gizem”, “Testi”de “hayatta

kalma”, “Zincir”de “eğlence” ve “özgürlük”, “Gözyaşı”nda “hayatta kalma”, “Keklik”te “ölüm”, “Akrep”te “eğlence”, “Köpek”te “köpeğin korunması”, “Lavrens”te “hikaye anlatmak” ve “bilgi toplamak”, “Çıban”da “görevi yerine getirme”, “Kaçak”ta “hayatta kalma”, “Hülle”de “hülle yapılması”, “İstanbul”da “özlem giderme” ve “Dişçi”de “intikam”, nesne olarak belirlenmiştir.

Yukarıda saydığımız nesnelere değerlendirildiğinde yazarın psikolojik öğeleri ön plana çıkardığı ifade edilebilir. Kullanılan nesnelere hareketle Refik Halit Karay’ın, kendi üslubunu aktarırken sarf ettiği, “Anadolu’yu kusurlarıyla görme” cümlesinin haklılığı gün yüzüne çıkmaktadır. Karay’ın öznelere birçok kere “hayatta kalma”, “ölüm”, “yalnızlıktan kurtulma”, “maddi hayatın devam ettirilmesi” gibi müspet olmayan nesnelere ulaşmaya çalışırlar. Bunlardan birçoğu, yaptığımız anlatı izlencelerinden de görüleceği gibi, nesnelere ulaşmadan anlatıyı tamamlar, başarısız olurlar. Haliyle Karay’ın “mükemmel” sonuçlanan hikâyelerden öte, olumsuz olayları ele aldığı söylenebilir. Bu bağlamda yazarın ideolojisinin metinlerine yansıdığı görülmektedir.

Eyleyenler şemasında yer alan eyleyenler üzerinden ulaşacağımız bir başka sonuç ise metinlerin toplumsallığı ya da kişiselliği olmaktadır. “Yatık Emine”, “Koca Öküz”, “Vehbi Efendi’nin Şüphesi”, “Yatır”, “Cer Hocası”, “Eskici”, “Gözyaşı”, “Lavrens”, “Güneş” ve “Dişçi” metinlerinde çok fazla karaktere yer verilmiştir. “Şeftali Bahçeleri”, “Sarı Bal”, “Şaka”, “Küs Ömer”, “Komşu Namusu”, “Yıldı Bir”, “Hakkı Sükût”, “Kuvvete Karşı”, “Garip Bir Hediye”, “Bir Taarruz”, “Kaçak”, “Garaz”, “Ayşe’nin Talihi”, “Yara”, “Antikacı”, “Testi”, “Fener”, “Zincir”, “Keklik”, “Akrep”, “Köpek”, “Çıban”, “Hülle” ve “İstanbul” metinlerindeyse az sayıda eyleyen kullanılmıştır. “Yatık Emine”de yalnız başına kalmış bir kadın ve o kadına bölge insanın yaklaşımı, “Vehbi Efendi’nin Şüphesi”nde toplumsal baskıyla evlenmek durumunda kalan bir adam, “Yatır”da bölge insanın kutsallığa bakışı, “Cer Hocası”nda İstanbul’dan uzak bir köydeki din adamları, “Eskici”de tek başına kalmış bir çocuğun Filistin’de gördükleri, “Gözyaşı”nda Balkan Savaşı öncesinde ve sonrasındaki bir kadın, “Lavrens”de Birinci Dünya Savaşı sonrasında Suriye bölgesindeki toplum, “Güneş”te Yemen bölgesinde yaşananların yanı sıra devletin merkezden uzak yerlere bakışı, “Dişçi”de ise Birinci Dünya Savaşı sırasında Suriye ve Lübnan dolaylarında yaşanan toplumsal olaylar konu edinilir. “Şeftali Bahçeleri”nde bir memurun yaşadıkları, “Sarı Bal”da Külahçizade Hilmi Ağa ve Kaymakam, “Şaka”da üç

arkadaşın cinsel birliktelik arzusu, “Küs Ömer”de Zehra ve Ömer, “Komşu Namusu”nda Baki, “Yılda Bir”de Bekir, “Hakkı Sükût”ta Hasip Efendi’nin iç muhasebesi, “Kuvvete Karşı”da kişisel bir intikam, “Garip Bir Hediye”de bir askerin ekonomik durumu, “Bir Taarruz”da hırsızın asıl konumu, “Garaz”da bir kızın babasına karşı tutumu, “Antikacı”da bir gizemin çözülmesi, “Testi”de ölümle kalım mücadelesi, “Fener”de yeni bir alete bakış açısı, “Keklik”te av sırasında kendisini göstermek isteyen biri, “Akrep”te bir gösteri, “Köpek”te yalnızlıktan kurtulmak isteyen Osman, “Çıban”da hayatta kalma çabası, “Hülle”de bir tür hile, İstanbul’da özlem giderme konuları ele alınır. Az eyleyene sahip hikayelerde her ne kadar kişisel hikayelere yer verilmiş gibi görünse de tüm bu kişisel hikayeler toplumsallığın bir parçasıdır. “Şeftali Bahçeleri”nde memurların tembelliği ve o bölgedeki halk, “Sarı Bal”da yine bölgede yaşayanlar, “Şaka”da erkeklerin gayrimüslim kadınlara bakışları, “Küs Ömer”de toplumun Zehra’ya biçtiği görevler, “Komşu Namusu”nda çok az iş yapan memurların dedikoduları, “Yılda Bir”de Bekir’in yaşadığı çevrenin yapısı, “Hakkı Sükût”ta işçiler ve işçi hakları, “Kuvvete Karşı”da İstanbul halkının yabancılara bakış açıları, “Garip Bir Hediye”de savaştan dönen askerlerin halleri, “Bir Taarruz”da yine bir askerin ekonomik durumu ve ona toplumun yaklaşımı, “Garaz”da köyden şehre taşınarak savaş yıllarında zengin olanların halleri, “Antikacı”da savaş yıllarındaki hafiyeler ve o bölgede olan bitenler, “Testi”de Lübnan çevresinde “Latinleşmiş” halkın tavırları, “Keklik”te toplumsal bakış açısına değiştirmek isteyen bir karakter, “Fener”de Suriye’de yaşayanların devlet görevlilerine olan bakış açıları, “Akrep”te yine Suriye bölgesinde yaşayan halkın alışkanlıkları, “Köpek”te hudutlardaki durum, “İstanbul”da genel bir durum değerlendirmesi, “Hülle”de dini değerler metne yansır. Kişisel hikayelermiş gibi görünen bu anlatılarda dahi toplumsal yapıya dair detaylar yer almaktadır.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Şerif. *Refik Halit Karay*. Ankara: Akçağ, 2004.
- Budniakiewicz, Therese. *Fundamentals of Story Logic*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1992.
- Filizok, Rıza. “‘Hızır’ Masalı, Yapısal Bir Tahlil Denemesi”. Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018. <http://www.ege-edebiyat.org/wp/?p=2522>
- Greimas ve Courtés. *Semiotics and language: an analytical dictionary*. Indiana: Indiana University Press, 1982.
- Greimas, Aldirgas Julien. *Structural Semantics: An Attempt at a Method*. Nebraska: University of Nebraska Press, 1983.
- Greimas, Aldirgas Julien. *The Social Sciences. A Semiotic View*. Çev. Frank Collins ve Paul Perron. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1989.
- Greimas, Algirdas Julien. “On Meaning.” *New Literary History*, vol. 20, no. 3, 1989, s. 539–550.
- Günay, Doğan. *Metin Bilgisi*. İstanbul: Multilingual Yayınları, 2007.
- Hébert, Louis. *Tools for Text and Image Analysis An Introduction to Applied Semiotics*. Çev. Julie Tabler. 2011.
- Hjelmslev, Louis. *PROLEGOMENA to a Theory of Language*. Çev. Francis J. Whitfield. Madison, Milwaukee ve Londra: 1969.
- İşeri, Kamil. “Yüz Akı Adlı Metnin Göstergibilimsel Çözümlemesi.” *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi Journal of Modern Turkish Studies*. 5 (3) 117-139, 2008.
- Karay, Refik Halit. *Bir Avuç Saçma*. İstanbul: İnkılâp Kitapevi, 2010.
- Karay, Refik Halit. *Gurbet Hikâyeleri*. İstanbul: İnkılâp Kitapevi, 2017.
- Karay, Refik Halit. *Memleket Hikâyeleri*. İstanbul: İnkılâp Kitapevi, 2017.
- Katilius-Boydston, Marvin. “The Semiotics of A.J. Greimas: An Introduction,” *LITUANUS* Vol. 36 No: 3, 1990.
- Kıran, Ayşe ve Kıran, Zeynel. *Yazınsal Okuma Süreçleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.
- Levi-Strauss, Claude. *Mit ve Anlam*. Çev., Gökhan Yavuz Demir. İstanbul: İthaki Yayınları, 2013.
- Okay, Orhan. "Karay, Refik Halit", TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim Tarihi 5 Mayıs 2019: <https://islamansiklopedisi.org.tr/karay-refik-halit>

- Perron, Paul, "Introduction: A.J. Greimas," *New Literary History Vol. 20, No. 3, Greimassian Semiotics* (Bahar, 1989): 523-538.
- Propp, Vladimir. *Masalın Biçimbilimi*. Çev., Mehmet Rifat – Sema Rifat. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Rifat, Mehmet vd. *Eleştiri ve Eleştiri Kuramı Üzerine Söylemler*. İstanbul: Düzlem Yayınları, 1996.
- Rifat, Mehmet. *Göstergebilimin ABC'si*. İstanbul: Say Sayınları, 2014.
- Rifat, Mehmet. *Metnin Sesi*. İstanbul: İş Kültür Yayınları, 2007.
- Rifat, Mehmet. *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları-1*. İstanbul: YKY, 2017.
- Saussure, F. *Genel Dilbilim Dersleri*. Çev. Berke Vardar. Multilingual Yayınları, 1998.
- Uçan, Hilmi. *Dilbilim, Göstergebilim ve Edebiyat Eğitimi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2016.
- Uçan, Hilmi. *Yazınsal Eleştiri ve Göstergebilim*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.
- Uçman, Abdullah. "Refik Halid'in İki Mektubu", *Türk Edebiyatı*, Refik Halid Karay Özel Sayısı, Aralık 2005, sayı 386, s. 50.
- Yücel, Tahsin. *Yapısalcılık*. İstanbul: Can Yayınları, 2015.
- Zengin, Zeynep. "Refik Halid Karay'ın Hikâyeciliği", *Türk Dili Cilt: CIX Sayı: 763*, Temmuz 2015, s. 111 – 117.
- 1930 Birleşik Devletler Federal Nüfus Sayım Kayıtları, Harry Ockelman Kaydı.
Erişim tarihi: 27 Ekim 2017:
<https://www.genealogybank.com/explore/census/all?lname=Ockelman&fname=Harry&decade%5B%5D=1930>